

T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞ VE SOSYAL GÜVENLİK HUKUKU BİLİM DALI

SOSYAL SİGORTALARDA KIZ ÇOCUKLARININ SOSYAL GÜVENLİĞİ

MASTER TEZİ

Hazırlayan
Vechiye Nuray CUMALIOĞLU

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hamdi MOLLAMAHMUTOĞLU

Ankara-2007

ONAY

Vechiye Nuray Cumalıoğlu tarafından hazırlanan “Sosyal Sigortalarda Kız Çocuklarının Sosyal Güvenliği” başlıklı bu çalışma, 27.07.2007 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Anabilim dalında Yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Hamdi MOLLAMAHMUTOĞLU

Prof.Dr. Emine Tuncay KAPLAN

Yrd.Doç.Dr.Aydın BAŐBUĐ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM GENEL OLARAK ÇOCUKLARIN SOSYAL GÜVENLİĞİ

I.	ÇOCUK KAVRAMI VE ÇOCUKLARIN SOSYAL GÜVENLİK İHTİYACI	
	1. Çocuk Kavramı	3
	2. Çocukların Sosyal Güvenlik İhtiyacı	6
II.	ÇOCUKLARIN SOSYAL GÜVENLİK BAKIMINDAN KORUNMA YOLLARI	
	1. Geleneksel Korunma Yolları	10
	A. Aile İçinde Korunma	11
	B. Sosyal Yardımlaşma	15
	C. Sosyal Yardım Kurumları Eliyle Korunma	
	a. Sosyal Yardım Dernekleri	16
	b. Sosyal Yardım Vakıfları	18
	2. Modern Korunma Yolları	
	A. Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmetler Sistemi	19
	a. Sosyal Yardım Sistemi	20
	b. Sosyal Hizmet Sistemi	26
	B. Sosyal Sigorta İle Korunma	31

İKİNCİ BÖLÜM
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE KIZ ÇOCUKLARIN SOSYAL
SİGORTA İLE KORUNMASI

I. TÜRKİYE CUMHURİYETİ EMEKLİ SANDIĞI DÖNEMİ	
1. İştirakçinin Bağımlısı Olarak	37
2. Hak Sahibinin Bağımlısı Olarak	40
3. Hak Sahibi Olarak	40
II. SOSYAL SİGORTALAR KURUMU DÖNEMİ	
1.Sigortalının Bağımlısı Olarak	45
A. Hastalık Sigortası	45
2. Hak Sahibinin Bağımlısı Olarak	
A. İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sigortası	51
B. Malullük Sigortası	52
C. Yaşlılık Sigortası	53
3.Hak Sahibi Olarak	
A.İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sigortası	55
B.Ölüm Sigortası	62
4.2925 Sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu	67
III. BAĞ-KUR DÖNEMİ	
1.Sigortalının Bağımlısı Olarak	68
2.Hak Sahibinin Bağımlısı Olarak	70
3.Hak Sahibi Olarak	71
4.2926 Sayılı Tarım Bağ-Kur Kanunu	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRK SOSYAL SİGORTA HUKUKUNDA KIZ ÇOCUKLARININ
SOSYAL GÜVENLİĞİ

I. TÜRK SOSYAL SİGORTA SİSTEMİNDE KIZ ÇOCUKLARININ KORUNMASINDA POZİTİF AYRIMCILIK SORUNU	76
II.5510 SAYILI KANUNDA KIZ ÇOCUKLARININ SOSYAL GÜVENLİĞİ	
3. Kız Çocuğu Kavramı	81
4. Sigortalının Bağımlısı Olarak	83
5. Hak Sahibinin Bağımlısı Olarak	85
6. Hak Sahibi Olarak	
A. Ölüm Aylığı	88
B. Toptan Ödeme	92
C. Evlenme Ödeneği	93
D. Cenaze Yardımı	93
E. Sağlık Yardımı	94
III. KIZ ÇOCUKLARININ SOSYAL GÜVENLİĞİNİN YETERLİLİĞİ SORUNU	95
SONUÇ	100
KAYNAKÇA	104
ÖZET	109
ABSTRACT	111

KISALTMALAR

- AYMK** : Anayasa Mahkemesi Kararı
a.g.e : adı geçen eser
a.g.m : adı geçen makale
aşa : Aşağıda
BağK : 1479 sayılı Bağ-Kur Kanun
Bkz : Bakınız
BM : Birleşmiş Milletler
DMK : 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu
dnt : Dipnot
ESK : 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanunu
HD : Hukuk Dairesi
HGK : Hukuk Genel Kurulu
ILO : Uluslar arası Çalışma Örgütü
İK : 4857 sayılı İş Kanunu
KHK : Kanun Hükmünde Kararname
Krş : Karşılaştırınız
ksc : kısaca
m : madde
MK : Medeni Kanun
MYÖ : Malullük Yaşlılık Ölüm
RG : Resmi Gazete
S : Sayı
s : sayfa
SGDD : Sosyal Güvenlik Dünyası Dergisi

SK : Sendikalar Kanunu

sk : sayılı kanun

SSGSSK : Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu

SSK : 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu

SSİY : Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği

TSSK : 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu

TBağK :2926 sayılı Tarımda Kendi Nam ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu

Yarg : Yargıtay

YKD : Yargıtay Kararları Dergisi

YİBK : Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı

yuk:Yukarıda

GİRİŞ

Ülkeler, maddi ve manevi mutluluğa ulaşmak ve barış içinde yaşamak istiyorlarsa olanaklarının çoğunu, çocukların sağlıklı büyümelerine ve yetenekleri doğrultusunda geliştirilmelerine ayırmak zorundadırlar. Bir toplumun refahı ve mutluluğu ile ilgili olan çocuğun ve çocuk haklarının korunması sorunu, tüm dünyada günümüzün en önemli sorunlarından biridir. Çağdaş uygarlığın ve toplumun bu kadar önemli bir unsuru olan çocuğun yetişmesi, bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaksal gelişimi ile ilgili önlemlerin alınması yanında, onun aile ve toplum içindeki yerini düzenleyen hukuk kurallarına da bağlıdır.

Hukukumuzda da çocukların özellikle de kız çocuklarının sosyal güvenlik alanında güvence altına alınmaya çalışıldığı görülmektedir. Kız çocuklarının, erkeklerle aynı hükümlerle korunması amaçlanmış olsa da; tarihsel süreç sonunda gelişen aşamada kız çocuklarının, kültürel nedenlerle farklı düzenlemelerle korunması gerektiği anlaşılmış ve bu yönde hükümler getirilmiştir.

İnceleme konumuz “kız çocukları” hakkında sosyal güvenlik mevzuatımızda yer alan özgün düzenlemeleri ve farklılıkları ortaya koymak, farklı sosyal sigorta kurumları kapsamında norm birliği amacına aykırılıklar da dahil olmak üzere sorunları belirlemektir. İncelemenin kapsamı sosyal sigorta sistemindeki uygulamadır. Ancak sosyal sigorta dışında kalan sosyal güvenlik alanı da konunun önemi ve anlamı bakımından incelenmiştir.

Bu alandaki farklı çözüm yollarının bir an önce bulunması ihtiyacı dikkate alınarak üç kurum birleştirilmiş, 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu çerçevesinde tek bir sosyal güvenlik kurumu

oluşturulmuştur. Böylece hukukumuzdaki karmaşayı gidermek amacıyla norm birliği sağlanmaya çalışılmıştır. Elbette ki çalışmamızda bu yeni düzenlemenin “kız çocukları” açısından neler getirdiği karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Çalışmamız  bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, genel olarak ocuk kavramı üzerinde durulmuş, çocukların sosyal güvenlik ihtiyaı ve sosyal güvenlik bakımından korunması çerçevesinde, hem geleneksel korunma hem de modern anlamda korunma yolları ele alınmıştır. Geleneksel korunma yollarına değinirken en temel kurum olan aile, sosyal yardımlaşma ve sosyal yardım dernekleri ile vakıflar ele alınmıştır. Modern korunma yolları olarak; sosyal yardım ve sosyal hizmet sistemi ile sosyal sigorta kapsamı ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde, günümüze kadar sosyal sigortaların geçirdiği tarihsel süreç ele alınmış; 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanunu, 506 Sayılı SSK., 1479 sayılı Bağ-Kur Kanunu, 2926 sayılı Tarım Bağ-Kur ve 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu dönemi üzerinde durulmuştur.

Son bölümde ise; 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununda yer alan yeni ve farklı düzenlemeler ele alınmıştır. Yeni yasa ile getirilmek istenen birlik anlayışının özellikle kız çocukları açısından yeterliliği tartışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK ÇOCUKLARIN SOSYAL GÜVENLİĞİ

Sosyal devletin gerçekleşme aracı olan sosyal güvenlik kavramı tüm boyutlarıyla değerlendirildiğinde, “insanlığın eski ve önemli bir gereksinmesinin somut bir belirtisidir. Bu gereksinme, yarından emin olma isteğidir”. Sosyal güvenlik politikalarının temelinde, kişiliğin geliştirilmesi ve hatta insanın mutluluğu yatmaktadır. Toplum ve bu toplumu oluşturan bireylerin temelinde de çocuk yer aldığına göre korunmaya en çok ihtiyaç duyan kesimi çocuklar oluşturmaktadır.

I.ÇOCUK KAVRAMI VE ÇOCUKLARIN SOSYAL GÜVENLİK İHTİYACI

Çocukların neden sosyal güvenliğe ihtiyacı olduğunu tartışmadan önce çocuk kavramı üzerinde durmak gerekmektedir. Çocuğu, toplumun ekonomik ve sosyal yapısından soyutlamak mümkün değildir. Bu nedenle çocuk kavramı üzerinde durulmadan topluma ve hukuka ilişkin sonuçlar çıkarmak yanlış olacaktır.

1. Çocuk Kavramı

Hukukta çocuk kavramı, küçüğü yetişkinden ayırmak amacıyla kullanılmaktadır. Çocukluk yaşından yetişkinlik yaşını ayıran sınır, bölgeye , sosyal çevreye, yaşa,dinsel ya da kişisel görüşlere göre değişmektedir. Hukukta belli bir yaşın (on sekiz) altındakiler çocuk olarak kabul edilir. ¹

¹ Emine AKYÜZ: Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması(Ankara, 2000) , 67.

1989 BM Çocuk Hakları Sözleşmesi m. 1; çocuğu on sekiz yaşından küçük insan olarak tanımlanmıştır. Özel korumaya alınan, özel haklara ve ayrıcalıklara kavuşturulan çocuklar “küçük çocuklardır”. Bu çocuklar on sekiz yaşın altında olup, henüz ergenliklerini kazanamamış olan çocuklardır.

Hukuksal bakımdan çocuk kavramının ne anlama geldiği, çocuğun hangi andan hangi yaşa kadar yardıma ve korunmaya muhtaç olduğu sorusunun yanıtına bağlıdır. Kuşkusuz çocuk yaşamının ilk anından itibaren yardıma ve korunmaya muhtaçtır. Fakat bu yardım ve koruma ne zamana kadar devam edecektir? Bu sorunun yanıtını sosyal güvenlik çerçevesinde verebilmek için ilgili yasa hükümlerine bakmak gerekmektedir.

Türk sosyal güvenlik sisteminde diğer hukuk dallarından farklı düzenlemeler olmasının sebebi, sosyal güvenliğin tanımında yatmaktadır. Sosyal güvenlik, kişilerin sosyal tehlikelerin zararlarından kurtarılma güvencesidir, denilebilir.²

Çocukların korunması sadece iç mevzuatımız için geçerli olmamakta benzer hükümler uluslararası düzenlemelere de konu olmaktadır. Çocuk Hakları Sözleşmesine göre, çocuk, sağlığı, eğitimi ve gelişmesi açısında sakınca oluşturulan işlerde çalıştırılmamalıdır. (m. 32) Türkiye Cumhuriyeti'nin onayladığı bir dizi ILO Sözleşmesi ile Avrupa Sosyal Şartı aynı doğrultudadır. Anayasamıza göre de kimse yaşına uygun olmayan bir işte çalıştırılmaz. Çocuklar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar. (m. 50)

Türk iş hukukunda çocuklar belli yaştan küçük yaşlarda çalıştırma yasaklarıyla, ağır ve tehlikeli işlerde yer ve su altında, eğlence yerlerinde

² Müjdat ŞAKAR: Sosyal Sigortalar Uygulaması,8.bası(İstanbul,2006), 6.

çalıştırma yasaklarıyla, çalışma süreleri sınırlı tutularak, dinlenmeleri sağlanarak, öğrenim olanakları gözetilerek, ücret alacakları korunarak, sağlık yoklamalarına özen gösterilerek korunurlar.³

On iki yaşından küçük çocukların işçi ve çırak olarak çalıştırılmasını yasaklayan Umumi Hıfzısıhha K.'dan (m. 173) sonra çıkarılan İş K. on iki olan bu asgari yaşı on beşe çıkarmıştır. Yalnız hafif işlerde on dört yaşını doldurmuş çocuklar da çalışabileceklerdir. (m. 71) On altı yaşını doldurmamış çocukların ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmaları yasaktır. (m. 85) On sekiz yaşından küçük çocukların yer ve su altında çalıştırılmaları yasaktır. (m. 72) Sanayi işlerinde on sekiz yaşından küçük çocuklar gece çalıştırılmazlar. (m. 73)⁴

On sekiz yaşından küçüklerin içki, eğlence, oyun ve açılması izne bağlı yerlerde çalıştırılması yasaktır. (Polis Vazife ve Salahiyet K. m. 12) Aynı şekilde Meslek Eğitimi Kanunu da benzer korumaları sağlamayı amaçlamıştır.

On beş yaşından küçük çocuklar gemilerde, on sekiz yaşından küçük çocuklar da gemilerin makine dairelerinde çalıştırılmazlar. (ILO' nun Türkiye Cumhuriyeti tarafından da onaylanmış 15 ve 58 sayılı Sözleşmeleri)

Çocuk, hem iç hukukta hem uluslararası hukukta her zaman korunmaya muhtaç görülmüştür. Kişileri sosyal tehlikelerden ve istismardan korumak ülkelerin ilk planda önem verdiği bir gereksinimdir. Dolayısıyla çocukların bu yardıma iki kat fazla ihtiyacı olduğu gerçeği göz önüne alınarak özgün düzenlemelerle bu sorun giderilmeye çalışılmıştır.

³ Rona SEROZAN: Çocuk Hukuku(İstanbul, 2000), 237.

⁴ Hamdi MOLLAMAHMUTOĞLU: İş Hukuku(Ankara,2004), 286

Ülkemizde de onaylanarak yürürlüğe giren ILO'nun 182 nolu "Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi"⁵ 17 Haziran 1999 tarihinde ILO tarafından kabul edilmiştir. 18.5.2001 tarih ve 2001/2528 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile ilgili sözleşme kabul edilmiş ve uluslar arası düzenlemeler ulusal mevzuata da yansıtılmıştır.

2. Çocukların Sosyal Güvenlik İhtiyacı

Çocuklar toplumumuzun en fazla korunmayı gereksinen kesimidir. Onlar bedensel, zihinsel, ekonomik ve sosyal yönden en güçsüz ve en bağımlı insanlardır. İşgüçleri ve cinsellikleri acımasızca sömürülür. Çocuklar dövülür ve sövülür. Onların dertlerini anlatacak dilleri, çıkarlarını savunacak deneyimleri ve gereksinimleri karşılayacak paraları eksiktir. Haksız ve keyfi baskıya direnemezler. Üstelik birlikten ve kulisten oluşturabilecek dernekleri, sendikaları ve lobileri yoktur.

Hukukun asıl işlevi kendilerini zaten özgüçleriyle koruyabilecek olanları değil de görece güçsüzleri korumak olduğuna göre, çocuklar hiç kuşkusuz hukukun başlıca konusunu oluşturacaklardır. Bu nedenle çocukların sosyal güvenlik anlamında korunması kaçınılmazdır. Bütün dünyada çocukların korunması adına yapılan çalışmaların hepsi bu amaca hizmet etmektedir⁶.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yer alan haklar bütün çocuklar için geçerlidir. Devletler bu Sözleşmede yazılı olan hakları her çocuğa kendisinin ya da ailesinin ırkı, rengi, cinsiyeti, dili, dini, siyasal ya da diğer alanlardaki görüşleri, ulusal, etnik ya da toplumsal kökeni, mülkiyet

⁵ RG. 27.6.2001/2445

⁶ Sait DİLİK: Sosyal Güvenlik(Ankara,1992), 108

durumu, doğumla ya da başka türlü edinilmiş konumu nedeniyle hiçbir ayırım yapmaksızın tanınır. (m. 2/1)

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin bu ilkesi doğrultusunda yasalarımızda da kurallar vardır. 1982 Anayasası'nın 10. maddesine göre, herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri nedenlerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

Milli Eğitim Temel Kanunu, bu ilkeyi eğitim eşitliği açısından ele almıştır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, sınıfa ayrıcalık tanınamaz. Ancak eğitimde yasal boyutta bir cinsiyet ayrımı söz konusu olmadığı halde, kız çocuklarının eğitimi düşüktür. Kız çocuklarının da gereksinimlerini karşılayacak ve onlara yaşam becerisi kazandıracak nitelikli eğitim görmeye hakları vardır. Eğitimde cinsiyete dayalı her türlü ön yargı kaldırılmalıdır.⁷

UNICEF'e göre, kız çocuklarının eğitim hakkının gerçekleştirilmesinin toplumsal yararları yanında bir çok faydası vardır. Şöyle ki;

Eğitim görmüş annelerin çocuklarının, özellikle kızlarının eğitim şansları daha yüksektir.

Kadının eğitim düzeyi ne kadar yüksekse, fırsatları ve seçenekleri de o kadar zenginleşmekte, aile ya da çevre tarafından baskıya ve sömürüye uğrama olasılığı da o kadar azalmaktadır.

Eğitimli kadınlar, kalkınma girişimlerini daha kolay kabul etmekte, bu girişimlere katılıp onları etkilemekte ve kendi kızlarını okula göndermektedirler.

⁷ Emine AKYÜZ:a.g.e, 401.

Kadınlar eğitimlerine ne kadar uzun süre devam ederlerse o kadar geç evlenmekte ve daha az doğum yapmaktadırlar.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre, çocuk sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu hakkın tam olarak gerçekleşmesini sağlamak için gerekli önlemleri alır. (m. 26)

Tehlike ile karşılaşan ve yoksulluğa düşen bireye asgari bir güvence sağlamak, sosyal güvenliğin varoluş nedenidir. Yaşamdan doğan riskleri önlemek ve bunların yarattığı sorunların tek başına üstesinden gelmek bireyin gücünü çok aşmaktadır. Bu nedenle günümüzde sosyal devlet, kişileri risklere karşı korumak, onların geleceğe güvenle bakmalarını sağlamak görevini üstlenmiştir.⁸

Güçsüzleri korumaya yönelik sosyal hukukun önemli bir uzantısını oluşturan sosyal yardım ve güvenlik hukuku, değişik yaşam, sağlık ve geçim risklerine karşı bireyi koruyup güvence altına alır. Ana babaları tarafından dışlanmış olan korunmaya muhtaç çocuklar, sığınmacı çocuklar, parasal sıkıntıya düşmüş yetimler, teşviki gereksinen yetenekli küçükler ve özel eğitim gereksinen özürlü çocuklar bu sosyal korunmanın ve kayırmanın başlıca özneleridir.

Uluslar arası Çalışma Örgütü (ILO)nün "Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Hakkındaki 102 sayılı Sözleşmesi"ne göre bu toplumsal riskler; hastalık, işsizlik, yaşlılık, iş kazaları ve meslek hastalıkları, aile yükleri, analık, sakatlık ve ölümdür. İşte sosyal güvenlik kişiyi yaşamında karşılaştığı bu riskler karşısında korumayı amaçlar.

Anayasanın "sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler" bölümünde çocukların ve gençlerin sosyal güvenlikleriyle ilgili hükümler

⁸ Emine AKYÜZ: a.g.e, 386.

bulunmaktadır. Bunların en önemlileri “ailenin korunması”, “sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler”, “eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi” başlığını taşıyan maddelerde yer almaktadır.

Erkek çocuğun babasının sosyal güvenlik olanaklarından yararlanması, onun öğrenim durumuna göre farklılık göstermekle birlikte, en çok 25 yaşına kadar sürer. Buna karşın kız çocuklarının babasının sosyal güvenlik olanaklarından yararlanması, öğrenim durumlarına bakılmaksızın yaşam boyu sürer (kocası ile evli olduğu süre dışında).⁹ Bu durum, norm ve standartlardaki farklılıkları gidermek amacıyla hazırlanan Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile düzeltilmeye çalışılmıştır.

Görünüşte erkek çocuğa haksızlık yapılmış gibi görülen bu farklı uygulama, aslında “erkek egemen” yaşamın sürdürülmesinin araçlarından biri haline dönüşmektedir. Toplum “okuyarak nitelikli bir emek ögesi haline dönüşmesini ve ardından da çalışma yaşamında sürekli bir rol almasını istemediği” kızların, riskler karşısında, sokakta kalmasını da istememektedir. Onun için, kocasından ayrılrsa bile, babasının sosyal güvenliğinden yararlanmasına ya da hiç evlenmemişse yaşam boyu babasının güvencesi altında risklerden korunmasını sağlamaktadır.¹⁰

Pek çok diğer ülkede ve Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin temel kanunlarında ve uygulamada, kadınların emeklilik yaşı erkeklerden 5 yıl daha erken olarak tespit edilmiştir. Ayrıca Anayasada ve çalışma hayatı ile ilgili mevzuatta da kadınları koruyucu hükümler yer almaktadır.

Birkaç büyük metropol yerleşmede çok küçük bir kitle dışında, çalışan kadın;hem işte, hem de evde bütün sorumlulukları üstlenerek çift mesai yaparken, kadına verdiği yer ve rolü değiştirme güçlüğü çeken erkekler için

⁹ Gürhan FİŞEK: “Sosyal Güvenliğin Cinsiyeti”, MBD,XXVIII, 239(Ankara 2003), 320.

¹⁰ Gürhan FİŞEK: a.g.m, 321.

halen iş saatleri ve dinlenme saatleri anlayışı geçerlidir. Bu çifte sorumluluğun sonuçları ise, kadının yorulmasına yol açmaktadır. Kanun koyucu, bu nedenlerle çalışan kadına 5 yıllık bir tolerans sağlamıştır.¹¹

Tüm insan hakları belgelerine ve T.C. Anayasası'ndaki açık söyleme karşın, ülkemizde, kadınların sosyal güvenliği, "eğer çalışmıyorlarsa" ya babalarının ya da kocalarının üzerinden sağlanır. Bu yaşam boyu sürer. Sosyal güvenliğin, çalışma eksenli kurulması, cinsler açısından bir eşitsizliğe yol açar. İşte bu eşitsizliği dengelemek amacı ile mevzuatımızda kadına özgü düzenlemeler yer almaktadır.

II. ÇOCUKLARIN SOSYAL GÜVENLİK BAKIMINDAN KORUNMA YOLLARI

Sosyal güvenlik sisteminin günümüzdeki durumunun daha iyi anlaşılmasında, bu sistemin geçirmiş olduğu aşamaların ve gelişiminin bilinmesi gereklidir. Bu bağlamda sosyal güvenlik sisteminin farklı köken ve kaynakları mevcuttur. Bu kaynaklar, geleneksel ve modern vasıtalar olarak ayrılabilir.

1. Geleneksel Korunma Yolları

Çocuk ilk olarak aile içinde varlığını sürdürmesi nedeniyle, toplumun temelini oluşturan çekirdek kurum olan aile içinde korunma esas teşkil

¹¹Türkiye'de Erken Emeklilik Uygulaması ve Değerlendirmesi, Sosyal Planlama Başkanlığı(Ankara,1986), 31

etmektedir. Aileler bir araya gelerek, toplumları oluşturmuş ve böylece toplumlar gelecekte karşılaşabilecekleri müşterek tehlikelere karşı belli dayanışma mekanizmaları geliştirmiştir. Sosyal dayanışma ve bunun sonucunda sosyal yardım kurumları eliyle yükün dağıtılması zorunlu hale gelmiştir.

A. Aile İçinde Korunma

Birey ve toplum arasındaki olumlu ilişkiler, aile aracılığı ile kurulabilmektedir. Ailenin işlevleri ya da bunlar arasındaki öncelik sırası değişmesine karşın aile, değişik biçimlerde de olsa tüm toplumlarda tarih boyunca vardır.

Toplumun ilk ve doğal çekirdeği olan aile hem bireyin fizik, entelektüel ve moral gelişiminin doğal koşullarını sağlar, hem de devletin üzerinde geliştiği sosyal temellerden birini oluşturur. Çocuk aile içinde doğar ve aile çevresinde edindiği eğitimle biçimlenir ve gelişir. Çocuğun yetiştirilmesi, eğitilmesi ve toplumun sağlıklı bir üyesi haline getirebilmesi için en uygun ortam ailedir. Aile çocuğun beslenme, korunma, sağlık, sevgi, güven, eğitim ve toplumsallaşma gibi temel gereksinimlerini karşılayan en önemli kurumdur. Toplumlar temel değerlerini aile aracılığı ile yeni kuşaklara aktarırlar.

Ana-babanın ve ailedeki diğer bireylerin tutum ve davranışları bu ilk yaşantıların örülmesinde büyük önem taşır. Dengeli, duygusal ve toplumsal etkileşimin güçlü olduğu aile ortamında yeterli sevgi ve sevecenlik içinde büyüyen çocuklar, gelişimleri için gerekli deneyimleri elde edebilirler. Çocuğun sosyal bir kişilik kazanması bakımından ilk çocukluk yıllarında kendisine tanınan deneyim fırsatlarının önemi büyüktür.

Bu dönemde çocuk sosyalleşirken bir özdeşleşme modeline ihtiyaç duyar. Kişiliğin gelişiminde ve karakterin oluşumunda temel özdeşim modelleri ise ana-babadır. Hoşgörülü, özgüvenli ve demokratik aile ortamlarında büyüyen çocuklar arkadaşlarıyla ilişkilerinde daha etkin, daha girişken, yaratıcı fikirler öne sürebilen, fikirlerini serbestçe söyleyebilen çocuklar olmaktadır.

Kısaca söylemek gerekirse çocuğun gelişmesi ve sosyalleşmesinde, dolayısıyla haklarının ve güvenliğinin korunmasında aile ortamı birinci derecede önemlidir.

Ailenin bu işlevlerini yerine getirebilmesi için aile içi ilişkilerin düzenli sağlıklı olması gerekmektedir. Bu nedendir ki, hemen hemen bütün hukuk sistemleri aile ile yakında ilgilenmekte, onun düzenli ve sağlıklı işlemesi için gerekli önlemleri almaktadırlar. Esasen ailenin, bireyin ve devletin varlığı ve gelişmesi yönünden taşıdığı önem göz önüne alındığında, görevlerinin bilincine sahip olan bir devletin aileyi korumasız bırakması düşünülemez. Çünkü, ailenin sağlıklı olması, çocukların, dolayısıyla tüm toplumun ve devletin sağlıklı olmasının ön şartıdır¹².

Uluslar arası belgelerin en önemlilerinden biri olan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 6. maddesine göre, "aile toplumun, doğal ve temel birimidir ve toplum ve devlet tarafından korunur".

Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslar arası Sözleşmesi'nin 10. maddesine göre, "Toplumun doğal ve temel grup birimi olan aileye, özellikle kurulabilmesi için ve çocukların yetişmesi ve eğitiminden sorumlu olması nedeniyle, mümkün olan en geniş koruma ve yardım sağlanmalıdır".

¹² Rona SEROZAN: a.g.e., 105.

Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslar arası Sözleşmesi'nin 23. maddesinde "Aile, toplumun doğal ve temel grup birimidir ve toplum ve devlet tarafından korunma hakkına sahiptir" ifadesine yer vermiştir.

Avrupa Sosyal Şartı'nın 16. maddesi, bu Şartı imzalayan devletleri, toplumun temeli olan aileyi, ekonomik, toplumsal ve hukuksal bakımlardan korumakla yükümlü tutmuştur. Ayrıca 17. maddesi, taraf devletlere anaların ve çocukların sosyal ve ekonomik korunma hakkının etkin biçimde kullanılması için, uygun kuruluş veya hizmetlerin kurulması dahil, bu amaca uygun ve gerekli tüm önlemleri alma görevini vermektedir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi de aile yaşamının korunması ve evlenme özgürlüğünden söz etmektedir.(m. 8,12)

20 Kasım 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin önsözünde "Çocuğun kişiliğinin tam ve uyumlu olarak gelişebilmesi için mutluluk, sevgi ve anlayış havası içindeki bir aile ortamında yetişmesinin gerekliliği ile ailenin kendisinden beklenen sorumlulukları tam olarak yerine getirebilmesi için gerekli koruma ve yardım görmesinin zorunlu olduğu" belirtilmektedir. Ayrıca Sözleşmenin 5,7,9,10,18 ve 27. maddelerinde çocuğun aile içerisinde ana-babası tarafından yetiştirilmesi ve korunmasına;devletin bu amaçla aileye yardım etme yükümlülüğüne ilişkin ayrıntılı hükümler bulunmaktadır.

Çocuk Hakları Sözleşmesinin 18. ve 27. maddelerine göre, taraf devletler çocuğun yetiştirilmesinde ve gelişmesinin sağlanmasında ana-babanın birlikte sorumluluk taşıdıkları ilkesinin tanınması için her türlü çabayı gösterirler ve çocuğun yetiştirilmesi konusundaki sorumluluklarını kullanmada ana-babaya yardım ederler; çalışan ana-babanın çocuk bakım ve hizmet tesislerinden, çocuklarında bu hizmet ve tesislerden yararlanma hakkını sağlamak için uygun olan her türlü önlemi alırlar.

Sözleşmenin 10. maddesi ise, ailenin yeniden bir araya gelmesi, çocuk veya ana-babası tarafından ailenin birleşmesi amaçlarıyla bir taraf devlet ülkesine girme ya da onu terk etme konusunda yapılan her başvurunun taraf devletlerce olumlu, insani ve ivedi bir tutumla ele alınacağını hükme bağlamaktadır.

1982 Anayasasında aileye ilişkin temel madde Sosyal ve Ekonomik Hak ve Ödevleri düzenleyen üçüncü bölümün ilk maddesidir. Ailenin korunması başlığını taşıyan bu madde şöyledir: “Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır”. “Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar”(m. 41). Bu maddenin gerekçesinde, millet hayatı bakımından ailenin kutsal bir temel olduğu, bu nedenle de ailenin refahını, dirlik, düzen ve barışını korumanın Devletin ödevi olduğu belirtilmiştir¹³.

Anayasa başka maddelerde de aileden söz etmektedir. Anayasanın 20/l. maddesine göre “herkes özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz”.

Bu maddeyle Anayasa aileye müdahaleyi yasaklamıştır. Bu maddeyi sadece kişilerden aileye gelebilecek tecavüzlerin yasaklanması biçiminde değil, Devletin de aileye müdahalesini yasaklayan bir hüküm olarak yorumlamak gerekir. Çünkü, kişinin aile yaşamı özel yaşamının en mahrem parçasını oluşturur. Kişiliği koruyan kurallardan kişiliğin bir parçası olarak aile de yararlanır.

¹³ Sunay İL: “Aile Yaşamı ve Gereksinimler”, Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları(Prof.Dr.Nihal Turan’a Armağan),Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayın No: 008(Ankara,2001), 145

Aileye ilişkin bu hükümlerin amacı, aileyi sağlam temeller üzerine oturtmak, aile birliğini korumak ve aile kurumunu, bu kurumda yaşayanlar için olduğu kadar, toplum için de en güvenilir huzur ve mutluluk yuvası haline sokmaktır.

B. Sosyal Yardımlaşma

Sosyal yardım, toplumun örgütlenmesiyle doğrudan ilintili olarak ortaya çıkan “yoksunlaşma” olgusunun hafifletilmesine, geciktirilmesine, geçici olarak giderilmesine karşı insani bir hizmet alanıdır. Sosyal yardım, mutlak anlamda insani bir olgudur. Onu harekete geçiren bizahiti insanın varlığıdır. Toplum, sosyal yardım olgusuna gerekli sorumlulukla yaklaşmadığı takdirde, ödeyeceği maliyet çok daha büyük olmaktadır.

İnsani yaşam, ancak insanın yoksunluklarının ortadan kaldırılması ile mümkün olabilecektir. Sosyal yardım, hizmet sunumunda mutlak insani yoksunluğu önceleyerek, görelî yoksunluğa doğru bir açılım sunmaktadır. Toplumsal yapının en çok mağdur ettiği insan kitlesi sosyal yardım hizmetlerinin önceliğini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, sosyal yardım hizmetleri ihtiyarilikten, popülizmden, partizanlıktan uzak hizmetlerdir.

En geniş anlamı ile “sosyal yardım”, yerel ölçüler içinde asgari seviyede dahi kendisini ve bakmakla yükümlü olduğu kişileri geçindirme olanağından kendi ellerinde olmayan nedenlerden dolayı yoksun kalmış kişilere, resmi kuruluşlar veya kanunların verdiği yetkiye dayanarak yarı resmi veya gönüllü kuruluşlarca muhtaçlık tespitine ve kontrolüne dayalı olarak yapılan ve kişileri en kısa sürede kendi kendilerine yetecek hale getirmek amacını taşıyan parasal ve nesnel sosyal gelirden oluşan bir sosyal güvenlik yöntemi ve bir sosyal hizmet alanıdır¹⁴.

¹⁴ Cevdet İlhan GÜNAY: İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri(Ankara,2004), 567

Günümüzde yoksunluk, insani yoksunluğun oluşmasında en belirleyici faktör olması nedeniyle, sosyal yardım hizmetlerinin odaklandığı temel sorun olmaktadır. Dolayısıyla, sosyal yardım hizmetleri, yoksulluğun temel belirleyici olduğu bir alanda hizmet üretmek durumundadır.

Mutlak yoksulluk sınırının altındaki ailelerin belirlenmesi çalışmaları başlatılmış ve bu ailelere etkin sosyal yardım programları uygulanmaktadır. Yoksulluğun tespitinde objektif yöntemler kullanılmaya başlanmış ve bu yöntemler kullanılarak belirlenen yoksul aile çocukları için eğitim ve sağlık yardımı programları hızlandırılmıştır.

C. Sosyal Yardım Kurumları Eliyle Koruma

Organize edilmiş sosyal yardımlaşma kurumsallaşmış sosyal yardımlaşma olarak da ifade edilmektedir. Bu tekniğin temel özelliği kişiler arası yardımlaşmanın bir takım kurumlar aracılığı ile yapılmasıdır. sosyal yardımlaşmada organizasyonlar sosyal yardımlaşmanın eksiklerini giderdikleri gibi, onun sosyal güvenlik fonksiyonunu da artırmışlardır.

a. Sosyal Yardım Dernekleri

Anayasaya göre her Türk vatandaşı önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir(m. 33). Dernekler Cumhuriyetin ilk yıllarında özellikle devletin özendirilmesi ve önderliği altında kurulmuştur. Bugün Türkiye’de kurulmuş sosyal yardım amaçlı bir çok dernek vardır.

Sosyal güvenlik ihtiyacı, öncelikle kişisel tasarruflarla sağlanmaya çalışılmış, zamanla, kişilerin birbirleriyle yardımlaşmaları sonucu, yardım sandıkları kurulmuş, özel ve sosyal sigorta kuruluşları ortaya çıkmış; bunların ulaşmadığı alanlara sosyal yardım ve sosyal hizmetlerle ulaşılmaya çalışılmıştır.

Sosyal sigortalar, Türk sosyal güvenlik sisteminin temel sosyal güvenlik müessesesi olarak organize edilmiş ve şekillenmiştir. Kamu sosyal güvenlik harcamaları ile hizmetleri sınırlı kalmaktadır. Ancak Türkiye’de tarihsel perspektifte zengin bir vakıf ve sosyal yardım kültürü söz konusu olduğundan yiyecek, öğrenim, barınma ve sağlık konularında yapılan yardımlar, küçümsenmeyecek boyutlardadır¹⁵.

Yardım sandıklarıyla yardımlaşmada, başkalarının katkısı söz konusudur. Bu sandıklar, karşılıklı yardımlaşma, dayanışma ve toplu tasarruf esasına dayanırlar. Ticari kuruluş olmayan ve “sigorta tekniğinin aksine herhangi bir aracı kabul etmeyen” bu tür yardımlaşma sandıkları, tehlikelere karşı üyelerine güvence sağlamaya çalışmışlardır. Aynı şekilde bunlara sosyal yardım dernekleri de denilebilir. Bu sandıklarda, tehlikenin sonuçlarının üyeler tarafından karşılıklı paylaşılması söz konusudur. Bu yardımlaşma sandıklarındaki işler, üye temsilciler tarafından yürütülmektedir.

Tarihte gördüğü işlevleri nedeniyle bu tür derneklerin sosyal güvenlik konusundaki hizmetleri küçümsenemez. Zira, özel ve kamu yardımlarının, kişileri karşılaştıkları riskleri hafifletmede yetersiz kaldığı bir dönemde, sosyal yardım dernekleri, kişilerin karşılaştıkları risklerin zararlarını azaltmada çok önemli bir rolü yerine getirmişlerdir. Ancak, bu tür yardım derneklerinin yaşamlarını sürdürebilmeleri, üyeleri ile üye gelirlerinin artışa bağlı bulunmaktaydı. Aksi takdirde yapılan yardımlar yetersiz kalmaktaydı. Nitekim, zamanla bu tür dernekler, devlet yardımı istemek zorunda kalmışlardır. Özellikle aile fertlerinin de güvence altına alınması gerektiğinden, yardım sandıkları sistemi yetersiz kalmıştır.

¹⁵ Nesrin KOŞAR: Sosyal Hizmetlerde Sosyal Yardım Alanı(Ankara,2000), 14

b. Sosyal Yardım Vakıfları

Vakıflar mal topluluğu niteliğinde hükmi şahsiyete haiz kuruluşlardır. Vakıf belki bir amacı gerçekleştirmek maksadıyla belirli bir paranın veya para ile ifade edilebilen değer, eşyanın tahsis edilmesi ile doğarlar.

Vakıf en eski sosyal yardım organizasyonlarından biridir. Vakıf şeklinde organizasyon ile ferdi sosyal yardımlar kişinin ömrünün ötesine kadar gidebilmektedir. Vakıflar bir taraftan yardım yapacaklar için aracılık eder iken diğer taraftan ise yardımlaşmayı teşvik ederek kolaylaştırmaktadır¹⁶.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde temeli vakıf müessesesine dayanan eğitim ve sağlık kurumları olan Darü-ş şifa'lar bu nitelikteki kurumlardır. bu müesseselerin vakıfnamelerinde gelirlerinin neler olduğu ve nasıl kullanılacağı ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu ile fakru zaruret ve muhtaç durumda bulunan kanunla kurulu sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olmayan ve bu kuruluşlardan aylık gelir almayan vatandaşlar için geçici olarak küçük bir yardım veya eğitim öğretim imkanı sağlanması halinde topluma yararlı hale getirilecek, üretken duruma getirilecek kişilere destek çıkarılır.

Bu yasayı uygulamak amacı ile 5263 sayı ve 1.12.2004 tarihli Yasayla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

Bu Kanunun amacı; fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici

¹⁶ Kadir ARICI: Sosyal Güvenlik Dersleri(Ankara,1999), 70

tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir şekilde dağılımını sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektir.

Bu Kanunda ön görülen hizmetlerin gerçekleştirilmesi için Başbakanlığa bağlı ve T.C Merkez Bankası nezrinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu kurulmuştur.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonunda toplanan kaynağın ülke çapında ihtiyaç sahibi vatandaşlara nakdi ve ayni olarak dağıtılması ve bu kanunun amacına uygun faaliyet ve çalışmalarda bulunmak üzere her il ve ilçede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları kurulmuştur. Mülki idare amirleri vakfın tabi başkanları sayılır.

Yasa çerçevesinde öğrenci bursları, evli öğrencilere yardım, yurt inşası ve işletimi, yiyecek, giyecek, yakacak yardımı, geçici yardım, kitap,kırtasiye yardımı, evlenme, sünnet, def'in yardımları gibi ayni, nakdi ve hizmet yardımları mevcuttur¹⁷.

2. Modern Korunma Yolları

Geleneksel anlamda korunmanın ötesinde modern anlamda korunma yolları, Devlet eliyle korunmayı amaçlamıştır. Sosyal güvenlik sistemimizin üç önemli ayağı olan sosyal yardım , sosyal hizmet ve son olarak sosyal sigorta, en önemli sosyal güvenlik tekniğidir.

A. Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmetler Sistemi İle Korunma

Kişilere, ilgilinin parasal katkısı bulunmaksızın yardım ve hizmet sağlayan sosyal güvenlik rejimi, “sosyal yardım” ve “sosyal hizmetler”den

¹⁷ Nesrin KOŞAR: a.g.e., 70

oluşur. Sosyal yardım ve hizmetlerde, yapılan edimle ilgilinin buna katkısı arasında doğrudan bir ilişki bulunmamaktadır. Sosyal yardım ve hizmetler, toplumun kendi ellerinde olmayan nedenlerle yoksul ve bakıma muhtaç duruma düşen bireylerine veya kesimlerine insanlık onuruna yaraşır asgari bir yaşam düzeyi ve çevreye uyumlarını sağlamak için devlet ve gönüllü özel kuruluşlarca sosyal ve ekonomik yardım ve hizmetler sunulmasını amaçlarlar.

Ülkemizde bugün yürürlükte bulunan mevzuat ve doktrindeki görüşlerin ışığı altında sosyal güvenliğin, esas itibariyle sosyal sigortalar(katımlı sosyal güvenlik rejimi) ile tamamlayıcı nitelikte sosyal yardımlar ve sosyal hizmetlerden(katılsız sosyal güvenlik rejimi) oluştuğunu ifade etmek yanlış olmaz. Sosyal yardımlara sosyal hizmetler arasında her ne kadar kesin bir çizgi çizmek imkanı yok ise de sosyal hizmetler, devlet bütçesi yanısıra gönüllü özel kuruluşlar tarafından da karşılanması, daha çok hizmet sunmaya yönelik ve daha geniş kapsamlı olması bakımından sosyal yardımlardan ayrılırlar. Oysa sosyal yardımlar sadece devlet bütçesinden karşılanır, çokluk parasal edimler şeklinde ortaya çıkar ve ilgi alanı daha dardır¹⁸.

a. Sosyal Yardım Sistemi

Sosyal yardımların özelliği, yardıma muhtaç duruma düşen vatandaşlara devlet bütçesinden para yardımı yapılmasıdır.

Sosyal yardımlar, zorunlu katılma ilkesine dayanmayan ya da katılma ile karşılığı arasında bir ilişki bulunmayan genel Devlet bütçesi ya da belirli

¹⁸ Yusuf ALPER: Türkiye’de Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar(İstanbul,2003), 86

bir amaca ayrılmış özel vergilerle finanse edilen kamu yardımları olarak tanımlanabilir.¹⁹

Tazminat karakteri taşıyan sosyal yardımların ortak özelliği, kamu hizmetinde iken ya da kamu yararına çalışırken zarara uğrayan bireylere doğrudan doğruya devlet bütçesinden parasal yardım yapılmasıdır. Diğer bir anlatımla, zararın olumsuz etkilerini telafi edici bir amaca yöneliktir²⁰. Anayasanın 61. maddesi de devlete, harp ve görev şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malul ve gazileri koruma ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat düzeyi sağlama ödevi yüklemiştir.

11.8.1941 tarih ve 4109 sayılı Kanun²¹, hazarda ve seferde 45 günden fazla süreyle askerlik hizmetinde bulunanların muhtaç ailelerine yardım yapılmasını öngörmüştür (m. 1). Bu yardımlardan askere giden kişinin usul ve furuu, karısı, kız ve erkek kardeşleri, geçimleri onun tarafından sağlanmakta olması ve yerel ölçülere göre geçimlerini sağlayacak ne kendilerinin ne de askere gidenin geçim aracı ve olanağı bulunmaması şartıyla yararlanırlar (m. 2). Yardım miktarı, asker ailesine buldukları yerde en az geçim olanağı sağlayacak derecede, uzunluğu ise askerlik süresince olacaktır.

1005 sayılı Kanunda²² milli mücadeleye katılıp, İstiklal Madalyası almış olanlarla, 1950-1953 arasında Kore savaşlarına fiilen katılmış Türk vatandaşlarına ve 1974 yılında gerçekleştirilen 1. ve 2. Kıbrıs Barış Harekatına Kıbrıs'ta fiilen görev alarak katılmış Türk vatandaşlarına hayatta buldukları sürece vatani hizmet tertibinden aylık bağlanması

¹⁹ Ali GÜZEL/ A.Rıza OKUR: Sosyal Güvenlik Hukuku,9.bası(İstanbul,2003), 582.

²⁰ Nesrin KOŞAR: a.g.e, 116.

²¹ RG., 15.8.1941, 4887

²² RG., 24.2.1968, 12835

öngörülmüştür. Hak sahibinin ölümü halinde bu aylık dul eşe %75 oranında bağlanır. Dul eş evlenirse aylık kesilir.²³

3292 sayılı Kanunun²⁴ amacı, hiçbir karşılık ve menfaat gözetmeksizin üstün başarı ve gayretle Türk Vatanına hizmet etmiş ve bu hizmetleri belgelenmiş olan Türk vatandaşlarına veya bunların ölümleri halinde muhtaç duruma düşen aile fertlerine vatani hizmet tertibinden bağlanacak aylıkların usul ve esaslarını düzenlemektir(m. 1). Aylık alanların ölümleri halinde, ölüm tarihini izleyen aybaşından itibaren ölenlerin dul ve yetimlerine, 5434 sayılı Kanunun 67. maddesinde belirtilen aylığa müstahak dul ve yetimlerine yapılan ödemelerde esas alınan unsurlara ve aynı Kanunun 75 ve 108. maddelerinde yer alan hükümlere göre dul ve yetim aylığı bağlanır.

Yurt içinde ve dışında meydana gelen terör olayları sonucunda hayatını kaybeden, sakatlanan ya da yaralanan bazı kamu görevlilerine veya ailelerine tazminat verilmesi ya da aylık bağlanması son yıllarda çıkarılan bazı kanunlarla kabul edilmiştir. Bunlardan, 3.11.1980 tarih ve 2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun, iç güvenlik ve asayişin korunması ve kaçakçılığın men, takip ve tahkiki konularında görevlendirilen emniyet, silahlı kuvvetler, Jandarma Genel Komutanlığı, MİT mensupları, çarşı, mahalle ve kır bekçileri, gümrük muhafaza amir ve memurları, hakim, savcı ve savcı yardımcılarını ile güven ve asayişin korunması konularında hizmet gören diğer kamu personeli ile sivillerden bu görevleri dolayısıyla yaralanan veya sakatlananlara, ölümlerinde ise mirasçılarında devlet bütçesinden tazminat verilmesini ya da aylık bağlanmasını öngörmüştür. Bu konuda bir de yönetmelik çıkarılmıştır.²⁵

²³ Bu hüküm 4432 sayılı Kanunla eklenmiştir, RG. 8.8.1999, 23780.

²⁴ RG., 3.6.1986, 19120.

²⁵ RG., 20.5.1981, 17345.

23.4.1981 tarihinde kabul edilen 2453 sayılı Kanun ile, yurt dışında sürekli görev veya her türlü geçici görev nedeniyle bulunan Türk uyruklu kamu personelinden, bu görevleri dolayısıyla(görevleri sona ermiş olsa bile) yurt dışında uğradıkları tedhiş veya suikast sonucu ölen, sakat olan ya da yaralananlar hakkında da 2330 sayılı Kanun hükümlerinin uygulanacağı kabul edilmiştir. Ölen kamu görevlisinin geride kalanlarına en yüksek devlet memurunun brüt aylığının(ek gösterge dahil) 100 katı tutarında tazminat ödenir(m. 3/a)²⁶.

2330 sayılı Kanun hükümleri daha sonra güven asayişini ihlal eden eylemler nedeniyle yakalanan, gözaltına alınan, tutuklanan veya hükümlü bulunanların muayene ve tedavileri ile görevlendirilen ve bu görevleri dolayısıyla öldürülen, sakatlanan veya yaralanan sağlık personeli ile kaçakçılığın men, takip ve tahkiki maksadıyla mayınlanmış sahaların temizlenmesinde görev alanlardan bu görevleri esnasında ölen, sakatlanan veya yaralananlara kadar genişletilmiştir.²⁷

Bu çerçevede işverene istihdam yükümlülüğü getiren yeni bir düzenleme de 12.4.1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununa eklenen ek m. 1 ile getirilmiştir. 13.11.1995 tarih ve 4131 sayılı Yasa²⁸ ile getirilen ek maddeye göre genel, katma ve özel bütçeli kurum ve kuruluşlar ile yerel idare ve KİT'ler, memur, sözleşmeli personel ve işçi kadrolarının %0.5'ini terör eylemleri sonucu şehit olan, çalışamayacak derecede sakatlanan kamu görevlileri ve erlerin eş, yoksa çocuklarından birinin o da yoksa kardeşlerinden birinin ya da sakatlandığı halde çalışabilir durumda olanların çalışmaları için ayırmaya ve bunları işe almaya zorunlu tutulmuşlardır(ek m. 1/A) Bu zorunluluk özel kesim

²⁶ Ali GÜZEL/Alı Rıza OKUR: a.g.e., 590

²⁷ 18.12.1981 tarih ve 2566 sayılı Kanun

²⁸ RG. 16.11.1995, 22465

işverenleri için de getirilmiştir. 4857 sayılı İş Kanununun 30.maddesi böyle bir düzenlemeyi içermektedir.

3713 sayılı Kanun m. 21'e 8.7.1999 gün ve 4404 sayılı Kanunla getirilen bir değişiklikle de terör sonucu malul kalanlar, ölenlerin dul eşleri, çalışmayan ve aylık almayan kız çocukları, çalışamayacak derecede malul ve muhtaç ve aylık almayan erkek çocukları, reşit olmayan çocukları ile anne ve babalarına şehir içi şehirler arası kara, demir ve deniz yollarında toplu taşıma araçlarında ücretsiz yolculuk olanağı sağlanmıştır(m. 21/1)

Bu haklardan terörle mücadele ederken sakatlanan er ve erbaşlar ile ölenler ve erbaşların 2330 sayılı Kanun hükümleri uygulanmış kendileri ve yakınları da yararlanacaklardır(4404 sayılı Kanun m. 1)

Koruma karakteri taşıyan sosyal yardımlar, 2022 sayılı Kanun ve 3294 sayılı Kanundur. 2022 sayılı Kanunla²⁹ 65 yaşını doldurmuş, kendisine bakmakla yükümlü kimsesi bulunmayan, sosyal güvenlik kuruluşlarının herhangi birisinden bir gelir veya aylık hakkından yararlanmayan³⁰, iş görme ve çalışma gücünden yoksun, kendilerine gelir, aylık veya nafaka bağlanmamış, mahkemem kararıyla ya da yasa ile kendilerine gelir sağlayamamış Türk vatandaşlarına hayatları boyunca aylık bağlanması amaçlanmıştır(m. 1)

3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanununun³¹ amacı, fakir ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş olanlara

²⁹ RG. 10.7.1976, 15642

³⁰ Bu ibare maddeye 5.3.1992 t. 3783 sayılı Yasa ile eklenmiştir, RG. 7.3.1992, 21164

³¹ RG. 14.6.1986, 19134

yardım etmek ve sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımını adil hale getirmektir³²(3582 sayılı Kanunla değişik m. 1)³³

Kanunun kapsamına fakir ve muhtaç durumda olup, kanunla kurulu sosyal güvenlik kuruluşlarından gelir ve aylık almayanlarla, küçük bir yardım, eğitim veya öğretim imkanı sağlanarak topluma yararlı ve üretken duruma getirilebilecek kişiler girmektedir(m. 2). Koşulları varsa, 2022 sayılı Kanuna göre aylık alanlar da bu Kanundan yararlanabileceklerdir. Fakir ve muhtaç durumda bulunma kendisini, eşini ve bakmakla yükümlü çocuklarını, ana ve babasını geçindirmeye yetecek geliri malı veya kazancı bulunmama halini ifade eder.

Genel sağlık sigortası öncesinde, hiçbir sosyal güvenlik kurumunun güvencesi altında olmayan ve sağlık hizmetlerinin giderlerini karşılayacak durumda bulunmayan kişilerin hastanelerde yatarak yaralanacakları teşhis, tedavi ve ameliyat hizmetlerinin bedellerini genel sağlık sigortasının en yakın bir sistem içinde devletin üstlenmesi amacıyla, 3816 sayılı “ödeme gücü olmayan vatandaşların tedavi giderlerinin yeşil kart verilerek devlet tarafından karşılanması hakkında kanun” 3.7.1992 tarih ve 21273 sayılı resmi gazetede yayımlanarak uygulamaya girmiştir.

Kapsam içi olanlar bakımından yasada bir fakirlik çizgisi çizilmiştir. Sağlık hizmetlerinden bedelsiz yararlanma olanağı sağlayan yeşil kart, aylık geliri veya aile içindeki gelir payı 4857 sayılı İş kanununa göre belirlenen asgari ücretin vergi ve sigorta primi dışındaki miktarını 1/32'nden az olan ve Türkiye de ikamet eden vatandaşlarına verilmektedir.

³² Nesrin KOŞAR:a.g.e.,70

³³ RG. 4.7.1989, 20215

Sağlık hizmetlerinden yararlanmak isteyen kişilerin talepleri bu kanundaki esas ve usullere göre illerde idare kurulu ilçelerde ilçe idare kurulu tarafından değerlendirilerek karara bağlanır. Köy ve mahalle ihtiyar heyetleri, muhtarlar, jandarma ve emniyet görevlileri gerektiğinde talep sahiplerinin durumlarını araştırarak yönetmelikte belirtilen esas ve usullere göre il ve ilçe idare kurumlarına bildirirler.

5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununa göre, 3816 sayılı Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun kapsamında yeşil kart verilen kişiler, 2022 sayılı 65 yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun hükümlerine göre aylık alan kişiler, 1005 sayılı İstiklal Madalyası Verilmiş Bulunanlara Vatani Hizmet Tertibinden Şeref Aylığı Bağlanması Hakkında Kanun hükümlerine göre şeref aylığı alan kişiler, 3292 sayılı Vatani Hizmet Tertibi Aylıklarının Bağlanması Hakkında Kanun hükümlerine göre aylık alan kişiler ile 2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun hükümlerine göre aylık alan kişiler genel sağlık sigortası kapsamına alınmıştır(m. 60). Bu Kanunlara tabi kişiler genel sağlık sigortalısı sayılır ve bu Kanunun sağladığı her türlü sağlık hizmeti ve diğer haklardan faydalanabilirler.³⁴

b. Sosyal Hizmet Sistemi

Sosyal hizmetler, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun³⁵ 3. maddesinde, “kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve

³⁴ RG. 16.6.2006, 26200

³⁵ RG. 27.5.1983, 18059

sosyal yoksunlukların giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesini ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü” olarak tanımlanmıştır³⁶.

Anayasa 61. maddesinde, çocukların, sakatların ve yaşlıların özel olarak korunmasını emretmiş(m. 61, II, III, IV), 56/l. maddesinde herkesin sağlık ve dengeli bir çevrede yaşamaya hakkı olduğunu belirledikten sonra, devletin “herkesin hayatını beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak, insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenlemesini”(m. 56/III), bu görevini “kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlardan yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirmesini”(m. 56/IV) ve gerekiyorsa “sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabileceğini”(m. 56/V) belirtmiştir.

Cumhuriyet döneminde, çocuk ve çocuk haklarının korunmasıyla ilgili ilk kapsamlı özel kanun 5387 sayılı ve 1949 tarihli “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanun”dur. Bu kanun 24 Mayıs 1957 tarihine kadar yürürlükte kalmış, fakat uygulamada görülen aksaklıklar nedeniyle kaldırılarak yerini 6972 sayılı ve 1957 tarihli aynı adı taşıyan kanuna terk etmiştir.

1959 yılında tüm alanlarda sosyal hizmetlerin geliştirilmesine yönelik öneriler getirmek, bu alanda eğitim ve araştırma yapmak üzere 7355 sayılı ve 12.6.1950 tarihli kanunla Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı “Sosyal Hizmetler Enstitüsü” kurulmuştur. 1963 yılında ise, Türkiye’de tüm sosyal hizmetlerden sorumlu olmak üzere Sağlık ve Sosyal Yardım

³⁶ Müjdat ŞAKAR: a.g.e.,11

Bakanlığı'na bağlı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuş ve görevini 24.5.1983 tarihine kadar sürdürmüştür.

Uzun yıllar süren ve oldukça dağınık sunulan sosyal hizmetler, 2828 sayılı Kanunla "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Genel Müdürlüğü(SHÇEK)" adı ile kurulan bir yapının çatısı altında toplanmıştır.

Bu Kanun kapsamına giren sosyal hizmetlere ilişkin faaliyetler, devletin denetim ve gözetiminde halkın gönüllü katkısı da sağlanarak bir bütünlük içinde yürütülür. Bunun için kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği kurulur. Sosyal hizmetlerin yürütülmesinde yararlananlar arasında sınıf, ırk, din, mezhep ve bölge ayrımı gözetilmez. Ancak sosyal hizmetler programlarının uygulanmasında korunmaya muhtaç çocuk, muhtaç sakat ve muhtaç yaşlıya öncelik tanınır. Korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin sosyal hizmetler ancak bu Kanunla kurulan kurum tarafından yerine getirilecektir. (m. 4)

Korunmaya muhtaç çocuk; beden, ruh ve ahlak gelişmeleri veya şahsi güvenlikleri tehlike de olup, ana veya babasız, ana ve babasız, ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan, ana veya babası veya her ikisi tarafından terkedilen, ana veya babası tarafından ihmal edilip, fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuğa denir(2828 sayılı Kanun m. 3/b)³⁷.

Hangi çocukların korunmaya muhtaç sayılacağıının tespiti ve bunların incelenmesi Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun görevidir. Bu çocukların kuruma duyurulmasında mahalli ve mülki amirler, sağlık kuruluşları, köy muhtarları, zabıta kuvvetleri ile belediye zabıta memurları yükümlüdür(m. 21). Çocuğun korunmaya muhtaç olduğunu tespit eden

³⁷ Ali Nazım SÖZER: Türkiye'de Sosyal Hukuk(İzmir,1998), 118

Kurumun, çocuğun reşit oluncaya kadar 2828 sayılı Kanun hükümlerine göre kurulan sosyal hizmet kuruluşlarında bakılıp yetiştirilmesi ve bir meslek sahibi edilmesi hususunda yetkili ve görevli mahkemeden bir tedbir kararı alması gerekir(m. 22). Bu karara “korunma kararı” denmektedir. Korunma kararı genel olarak çocuk reşit oluncaya kadar devam eder. Reşit olduktan sonra korunma kararının devam edebilmesi için çocuğun orta veya yüksek öğrenime devam ediyor olması, mesleki yönden yetişmekte olması yahut da bedensel veya ruhsal sakatlığından ötürü sürekli bakıma muhtaç durumda olması gerekir(m. 24). Korunmaya muhtaç çocukların tespit, inceleme, korunma kararlarının alınması ve kaldırılmasına ilişkin bir de yönetmelik yayımlanmış bulunmaktadır.³⁸

Mahkemece korunma kararı alınan çocuğun bakım ve yetiştirilmesi 2828 sayılı Kanun hükümlerine göre kurulmuş kuruluşlarda (çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, kreş ve gündüz bakımevleri) olabileceği gibi, Kurumun denetim ve gözetiminde bir koruyucu aile tarafından da yerine getirilebilir. Koruyucu aile, korunmaya muhtaç çocuğun bakım ve yetiştirilme işini gönüllü olarak üstlenebileceği gibi Kurumca tespit edilecek ve ödenecek bir ücret karşılığında da yapabilir(m. 23). Koruyucu aile olmak isteyenler Kurumun İl müdürlüklerine başvururlar. Koruyucu ailelerin seçimi, çocukla ilgili sorumlulukları, Kurumla ilişkileri, aileye ödenecek ücret gibi konuları düzenleyen bir de yönetmelik çıkartılmıştır.³⁹ Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu bugün korunmaya muhtaç çocuklara yönelik evlat edindirme hizmeti de vermektedir⁴⁰.

Okul çağındaki korunmaya muhtaç çocukların eğitim ve öğretimleri Milli Eğitim Bakanlığı ile diğer kamu kurumlarına ait okullarda gerçekleştirilir. Yetiştirme yurdunda korunup da herhangi bir nedenle öğrenime devam

³⁸ RG. 28.11.1983, 18235

³⁹ RG. 17.11.1983, 18224.

⁴⁰ Nesrin KOŞAR: a.g.e., 126

etme imkanı bulunmayan çocuklar kamu veya özel işyerlerinde ücret karşılığı çalıştırılarak bir iş ve meslek sahibi yapılırlar(m. 25/1, 2). Korunmaya Muhtaç Çocukların İş ve Meslek Sahibi Olabilmeleri İçin İşyerinde Çalıştırma Esaslarına ilişkin bir de yönetmelik çıkartılmıştır.⁴¹

Kör, sağır, dilsiz, bedensel veya zihinsel yönden sakat ya da özürülü olup da özel eğitime ihtiyaç gösteren korunmaya muhtaç çocukların eğitim ve öğretimleri de Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi ve özel eğitim-öğretim kurumlarında sürdürülür(m. 25/son). Nitekim bu amaçla bir de 12.10.1983 tarihinde Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar hakkında 2916 sayılı Kanun⁴² kabul edilmiş bulunmaktadır. Bu Kanunun amacı, özel eğitime muhtaç çocukların Türk Milli Eğitim sistemini düzenleyen genel esaslar doğrultusunda eğitilmeleri, iş ve meslek sahibi yapılmaları, çevre ve topluma uyum sağlamalarıyla ilgili esasları düzenlemektedir. Beden, ruh, zihin, duygu, sosyal ve sağlık özellikleri sebebiyle normal eğitim hizmetlerinden yararlanamayan 4-18 yaş grubundaki çocuklar özel eğitime muhtaç çocuk sayılır. Ancak bu Kanun 1997 yılında 573 sayılı KHK nin 28. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. KHK'nin amacı, özel eğitime muhtaç olanların Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda genel ve mesleki eğitim haklarından yararlanabilmelerine ilişkin esasları düzenlemektir(m. 1). 222 sayılı İlk Öğretim ve Eğitim Kanunu⁴³ da bu gibi çocuklar için özel eğitim kurumları açılmasını öngörmektedir(m. 12)⁴⁴

2828 sayılı Kanunda, korunmaya muhtaç çocukların, korunma kararları kalktıktan sonra kurumla ilişkilerinin sağlanması ve kendilerine yardımcı olunması (m. 24/son), evlenen kız çocuklarına çeyiz gereksinimlerini

⁴¹ RG. 28.11.1983, 18235.

⁴² RG. 15.10.1983, 18192.

⁴³ RG. 12.1.1961,10705.

⁴⁴ Can TUNCAY/Ömer EKMEKÇİ: Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri,11.bası(İstanbul,2005), 97

karşılama üzere evlenme yardımı yapılması(m. 32) yer almaktadır⁴⁵. Ayrıca çocuk yuvaları tanımına getirilen bir istisna ile, 12 yaşını doldurmuş kız çocuklarının gerektiğinde kuruluşlarda korunmalarının sürdürülmesi olanağı sağlanmıştır(m. 3/e-1,2).

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununa⁴⁶ göre 2828 sayılı Kanuna göre korunma, bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinden ücretsiz faydalanan kişiler, genel sağlık sigortalısı sayılırlar(m. 60). Bu kişiler genel sağlık sigortası kapsamındaki her türlü sağlık hizmetinden ve de diğer haklardan faydalanabileceklerdir.

B. Sosyal Sigorta İle Korunma

Günümüzde sosyal güvenlik kavramı ile karıştırılan kavramlardan biri olan sosyal sigortalar, gerek kapsadığı risk gerekse de nüfus bakımından sosyal güvenlikten ayrılır..Belli sayıdaki riski kapsayan ve toplumun belli sınıflarına sosyal güvence sağlayan sosyal sigortaların aksine, sosyal güvenlik bütün nüfusu ve bütün riskleri kapsamayı hedefler⁴⁷.

Sosyal sigortalar, ülkede çalışanların karşılaştıkları belirli sayıdaki riziko zararlarının karşılanması için işçi, işveren ve bazen de devletin katkılarıyla finanse edilen, devletçe kurulan ve özerk bir yönetime sahip olan bir sigorta tekniğidir⁴⁸.

Sosyal sigortalarda koruma sağlanan tehlikelerin kaza, iş kazası, hastalık, meslek hastalığı, hamilelik gibi iş göremezlik halleri ayrıca çalışma olanağını ortadan kaldıran işsizlik ve ölüm riskleri olduğu söylenebilir.

⁴⁵ Ali Nazım SÖZER: a.g.e., 122

⁴⁶ RG. 16.6.2006/26200.

⁴⁷ Serpil AYTAÇ: Korunmaya Muhtaç Çocuk ve Sosyal Güvenlik, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, X,1-2(Nisan-Kasım, 1989), 26

⁴⁸ Turan YAZGAN: Sosyal Sigorta(İstanbul,1977), 37

Sosyal sigortaların, Uluslar arası Çalışma Örgütü'nün 102 sayılı ve 1952 tarihli Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Anlaşması hükümlerine göre; dokuz ana kolu vardır. Bunlar: sağlık yardımı, hastalık ödenekleri, analık, malullük, yaşlılık, iş kazası ve meslek hastalığı, ölüm, aile ödenekleri ve işsizliktir.

Çocukların Sosyal Sigortalar Kanunu kapsamında yer alan yardımlardan yararlanabilmelerini sağlayan iki yol vardır. Çocuklar doğrudan sigortalı olmadıkları için bu durumda dolaylı yararlandıkları söylenebilir. Sigortalının sağlığında sağlık yardımlarından yararlananlar sigortalının bağımlısı ve sigortalının ölümü halinde hak sahibi sıfatıyla nitelendirilirler. Sigortalının geçindirmekle yükümlü olduğu erkek ve kız çocukları ile sigorta emeklisinin de aynı durumda olan çocukları da bağımlı statüsünde yer alırlar. Hak sahibi çocuklar ise, iş kazası meslek hastalığı ya da diğer nedenlerle sigortalının ölümünden dolayı gelir ve aylık almakta olan çocuklar da bu sağlık yardımlarından yararlanırlar. (SSK. m. 35,36)

Sosyal Sigortalar Kanunu kapsamında sigortalının bağımlısı veya hak sahibi olarak bazı haklardan yararlanabilmek için belirli koşullar gerekmektedir⁴⁹. Sosyal güvenlik kurumları arasında çok büyük farklar olmamasına karşın özellikle erkek ve kız çocukları arasında bu yardımlardan faydalanabilmek için getirilmiş bazı ayrıksı şartlar ileriki bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Çocuklar, Bağ-Kur kapsamındaki sigorta yardımlarından dolaylı olarak, sigortalının sağlığında bağımlısı ve ölümü halinde hak sahibi olarak faydalanabilirler. Zorunlu sigortalının geçindirmekle yükümlü olduğu çocukları ile yaşlılık ve malullük aylığı almakta olan sigortalının çocukları, sağlık sigortası yardımlarından yararlanabilirler. Sigortalının ölümü halinde, çocuklarına ölüm sigortasından aylık bağlanacağı gibi, sağlık

⁴⁹ Ali ÇUBUK: Sosyal Politika ve Sosyal Güvenlik(Ankara,1983), 190

sigortası kapsamındaki yardımlardan da yararlanabilirler. (Bağ-Kur K. ek 11)

Tarım Bağ-Kur Kanununa tabi sigortalıların hem bağımlısı hem de hak sahibi olarak çocukları yardımlardan faydalanmaktadır. Sigortalının bakmakla yükümlü olduğu çocukları, yaşlılık ve malullük aylığı almakta olanların çocukları ile ölüm aylığı almakta olanların sağlık sigortasından yararlanacağı belirtilmiştir. (TBag-Kur K. ek 1)

Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu kapsamında da sigortalının geçindirmekle yükümlü olduğu çocukları ve sigortalının ölümü halinde hak sahibi olan çocuklar ile bu kanuna göre malullük, yaşlılık aylığı ve sürekli iş göremezlik geliri almakta olanların çocukları da belli koşulların varlığı halinde sağlık yardımlarından yararlanabilirler. (TSSK. m. 16)

5434 sayılı Emekli Sandığı Kanununda hak sahibi olan çocuklar, iştirakçinin bağımlısı olarak kanunun öngördüğü yardımlardan dolayı olarak yararlanırlar. (ESK. m. 67) Bunlara yetim aylığı yanında, genel sağlık sigortasıyla sağlık yardımı sağlanana kadar , hastalıkları halinde resmi sağlık kurumları ile kamuya yararlı dernek ve vergiden muaf vakıflara ait sağlık kuruluşlarında muayene ve tedavi imkanı getirilmiştir. (ESK. geçici 139) Devlet Memurları Kanunu m. 209'a göre ise, iştirakçilerin bağımlısı durumundaki çocukların sigorta yardımlarından yararlanma imkanları vardır.

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortasına Kanununa göre sigortalının bağımlısı durumundaki ve hak sahibinin bağımlısı durumundaki kız çocukları, her türlü sağlık hizmetinden faydalanmaktadır. Burada sigortalının ya da hak sahibinin bakmakla yükümlü olduğu çocuklardan(kız çocuklarından) söz edilmektedir. Bunun yanısıra bizzat kendisi hak sahibi durumda olan kız çocukları ise genel sağlık sigortalısı

sayılmış ve de sunulan her türlü sağlık ve diğer hizmetlerden faydalanma imkanı sağlanmıştır. Ölen sigortalıdan dolayı hak sahibi olan kız çocukları aynı zamanda Kanundaki uygun şartlar çerçevesinde ölüm aylığı ve diğer ödemelerden yararlanmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE KIZ ÇOCUKLARININ SOSYAL SİGORTA İLE KORUNMASI

Sosyal güvenlik sistemindeki gelişmeler bakımından Osmanlı İmparatorluğu dönemini, Tanzimat'a kadar olan dönem ve sonrası olarak iki ayrı dönem olarak ele almak isabetli olacaktır. Tanzimat, siyasi alanda olduğu kadar, sosyal güvenlik açısından da önemli gelişmelerin gerçekleştiği bir dönüm noktası olmuştur.

Tanzimat'a kadar olan dönemde, gerek dini sosyal yardımlar ve vakıflar gibi geleneksel müesseselerle, gerekse orta sandıkları, tımar sistemi ve hazineden ödenen aylıklarla, özellikle yükselme döneminde yaygın ve kapsamlı bir sosyal güvenlik garantisinin sağlanmış olduğunu söylemek mümkündür. Devletin ve vatandaşların sahip olduğu imkanların genişliği, bu seviyede yüksek ve yeterli bir sosyal güvenlik garantisinin sağlanmasına imkan vermekteydi.

Tanzimat Fermanı ile birlikte başlayan Batılılaşma hareketlerinin bir uzantısı olarak devlet memurları maaşlı hale getirilmiştir. Çalışırken maaş alan memurların, emekli oldukları zaman da sosyal güvenlik garantilerinin sağlanması ihtiyacı ortaya çıkmış ve bu ihtiyacın devlet tarafından sağlanmasını öngören modern sosyal güvenlik müesseseleri oluşturulmaya başlanmıştır. Bunlar; Askeri Tekaüt Sandığı(1866), Sivil Memurlar Emekli Sandığı(1881), Seyri Sefain Tekaüt Sandığı(1890),

Askeri ve Mülki Tekaüt Sandıkları(1909) ve Şirketi Hayriye Tekaüt Sandığı(1917) olarak sıralanmaktadır.

Tanzimat sonrası dönemde, devlet memurları yanında işçi statüsünde çalışanlara yönelik sosyal güvenlik düzenlemeleri de yapılmıştır. İşçilere yönelik sosyal güvenlik tedbirleri de içeren çalışma hayatı ile ilgili düzenlemeler ise şunlardır: Dilaver Paşa Nizamnamesi(1865), Maadin Nizamnamesi(1869), Askeri Fabrikalar Nizamnamesi(1909), Tersane-i Amiriyeye Mensup İşçi Vesairenin Tekaüdiyesi Hakkında Nizamname(1909), Hicaz Demiryolu Memur ve Müstahdemlerine Yardım Nizamnamesi(1910).

Birinci Dünya savaşının yarattığı fakirlik problemi ile düşman işgali altında kalan bölgelerdeki yetim ve öksüz çocukların korunması için 1915 yılında "Dar-ül eytam", çocuklar yurdu açılmıştır. Ancak, kurulduktan kısa bir süre sonra kötü yönetim dolayısıyla kapanma noktasına gelen yurt 1927 yılında Dar-üş şafaka'ya devredilmiştir. Dar-üş şafaka, İstanbul kapalı çarşı esnafı tarafından, yanlarında çalışan çırakların eğitimini sağlamak üzere 1873 yılında açılmış bir eğitim kurumudur. Zaman içinde fakir çocukların alınarak bakım ve eğitimlerinin sağlandığı, halen faaliyetlerini sürdüren bir sosyal güvenlik kurumu niteliği kazanmıştır.

Cumhuriyet sonrası dönemde asıl inceleme konumuz olan sosyal sigortalar, bağ-kur ve emekli sandığı yer almaktadır. Bu üç kurum günümüze kadar olan dönemde üç ayaklı bir sosyal sigorta kolu oluştursa da, bu dağınık görünüm tek bir kurum çerçevesinde yapılanarak giderilmiştir.

Ülkemizde 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ile birleştirilmiş olan sosyal güvenlik kurumları, sosyal sigortalar, bağ-kur ve emekli sandığı olarak ayrılmaktaydı. Ancak bu üç kurum tek bir çatı altında

toplanmış ve sosyal sigorta mevzuatında birlik sağlanmaya çalışılmıştır. Sosyal sigortaların geçirdiği süreç açısından bu üç Kanunu inceleyerek kız çocuklarının nasıl bir koruma altına alındığını incelemek gerekmektedir.

I. TÜRKİYE CUMHURİYETİ EMEKLİ SANDIĞI DÖNEMİ

T.C. Emekli Sandığı iştirakçilerine verilecek yardımların bir kısmı devlet(çalışılan Kurum), diğer bir kısmı da Emekli Sandığı tarafından sağlanmaktadır. İştirakçilere devletçe sağlanan en önemli yardım sağlık yardımıdır. Sandık, ancak aylık bağlandıktan sonra iştirakçilere ve hak sahiplerine 5434 sayılı Kanununun Geçici 139. maddesine ve her yıl yenilenen Bütçe Uygulama Talimatı hükümlerine göre sağlık yardımı yapmaktadır.

1. İştirakçinin Bağımlısı Olarak

Geçici 139. maddede 4905 sayılı Kanunla⁵⁰ yapılan bir değişiklikle, emekli, adi malullük veya vazife malullüğü aylığı alanlara, bunların bakmakla yükümlü oldukları aile fertlerine dul ve yetim aylığı alanlara, kanunla düzenlenecek genel sağlık sigortası kapsamına alınacakları tarihe kadar, hastalanmaları halinde resmi veya özel sağlık kurum veya kuruluşlarında Yönetmelikle belirlenecek usul ve esaslara göre muayene ve tedavi olanağı sağlanmıştır.

17.4.2004 tarihli, 5234 sayılı Kanun ile Emekli Sandığı Kanununun⁵¹ 12. maddesinde yapılan değişiklikle, bir süre memur olarak çalışanların istekleri üzerlerine sandıkla ilişkilerini sürdürme imkanı getirilmiş ve bu

⁵⁰ RG. 1.7.2003, 25155.

⁵¹ 8.6.1949 tarihli, 5434 sayılı Kanun, RG. 17.6.1949/7235.

grup isteğe bağılı iştirakçi olarak adlandırılmıştır.⁵² Bu yeni dñzenleme uyarınca, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa tabi olarak en az 10 yıl çalıştıktan sonra memurluktan çıkarılmış olanlarla, aynı kanunun 96. maddesinde zikredilen olađanñstñ yñnetim hallerinde çalışanlar ve 48. maddede belirtilen belli suçlardan dolayı hñkñmlñ bulunanlar hariç olmak ùzere memurluktan ayrılmış olanlar, ayrılma tarihinden itibaren altı ay içinde yazılı olarak Sandığa başvurmaları ve emeklilik kesenekleri ve kurum karşılıklarını yatırmaları şartıyla isteğe bağılı iştirakçi olabilirler.⁵³

Sağlık yardımlarından tñm iştirakçiler değil, 657 sayılı Kanun kapsamına girenler yararlanırlar. Devlet Memurlarına sağlanacak sağlık yardımı “Devlet Memurlarının Tedavi Yardımı ve Cenaze Giderleri Yñnetmeliđi” ve Bñtçe Uygulama Talimatlarıyla dñzenlenmiřtir.

Devlet memurlarının yakınlarına(eş, çocuk, ana baba) yapılacak sağlık yardımları 657 sayılı Kanunun 209. maddesinde dñzenlenmiřtir.

Çocukların sağlık yardımlarından yararlanmaları bakımından ikiden fazla da olsa aile yardımı ödeneğine mñstahak olma koşulu vardır. (DMK. m. 202,206) 206. maddeye, 21.4.2005 tarihli 5335 sayılı Kanunla değişik 28. madde ile evli olmama koşulu yanında 25 yaşını doldurmama(25 yaşını doldurduğu halde evlenmemiş kız çocukları ile çalışamayacak derecede maluliyetleri resmi sağlık kurulu raporuyla tespit edilenler hariç) şartı getirilmiştir.

Memurun yakınlarının hastalanmaları durumunda evlerinde veya resmi veya özel sağlık kurumlarında ayakta ya da yatarak tedavileri, tedavi ve yol giderleri, memurun bağılı olduğu kurumca karşılanır. Yurtiçinde

⁵² RG. 21.9.2004/25590.

⁵³ Ebru AKIN: Tñrk Hukukunda Kadın İşçilerin Sosyal Gñvenliđi,1.bası(İstanbul,2005), 144.

tedavilerinin mümkün olmadığı tam teşekküllü hastane raporuyla belgelenen yakınlar da tedavi için yurt dışına gönderilebilir. (DMK. 209) Yurtdışında tedavi konusunda iştirakçi yakınlarına sağlanan bu imkan diğer sosyal güvenlik kurumlarında bulunmadığından bu noktada norm birliğine aykırı bir durum ortaya çıkmaktadır.

657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 202-206. maddeleri uyarınca, evli olan devlet memuruna aile yardımı ödeneği verilir. Memurun menfaat karşılığı çalışmayan ya da herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan aylık almayan eşi ve çocukları için öngörülmüştür. Kanunda yer alan ikiden fazla çocuk kuralını aynı anda ikiden fazla çocuk olarak düşünmek gerekmektedir⁵⁴.

Eşlerden birine iş akdi veya toplu iş sözleşmesi gereği çocukları için yapılan aile yardımı ödeneği daha düşük ise, yalnız aradaki fark ödenir. (DMK. 202)

Dul memurların çocukları ile devlet memurunun geçimini sağladığı çocukları içinde bu yardım verilir. (m. 202/3,son) Evlenen, 25 yaşını dolduran, kendileri hesabına ticaret yapan veya gerçek veya tüzel kişiler yanında her ne şekilde olursa olsun menfaat karşılığı çalışan(öğrenim yapmakta iken tatil devresinde çalışanlar hariç), burs alan veya Devletçe okutulan çocuklar için aile yardımı ödeneği verilmez. 25 yaşını bitirdiği halde evlenmemiş kız çocukları ile maluliyetleri çalışamayacak derecede olan ve bunu da resmi sağlık kurulu raporuyla belgelendirenler süresiz olarak aile yardımı ödeneğinden faydalanırlar. (m. 206)

Aile yardımı, memura her ay aylığı ile birlikte verilir. Karı koca her ikisi de memur ise ödenek yalnız kocaya verilir. Eş için alınan aile yardımına

⁵⁴ Metin TOSUN: Türk ve Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerin Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Aile Yardımı Uygulamaları(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara,2003, 27

evlenme tarihini , çocuk için alınan ise doğum tarihini izleyen aybaşımdan itibaren hak kazanılır. (m. 204)

2. Hak Sahibinin Bağımlısı Olarak

Emekli Sandığı Kanununa göre; emekli ve malullük aylığı alanların bakmakla yükümlü olduğu kız çocukları, hak sahibinin bağımlısı olarak nitelendirilir.

5434 sayılı Kanunda üç tür emeklilik öngörülmüştür. İstek üzerine emeklilik, re'sen emeklilik ve yaş haddi nedeniyle emeklilik. Bu şekilde hak kazanan iştirakçilere emekli aylığı bağlanır.

Aynı şekilde Kanunda üç tür malullük vardır: adi malullük, vazife malullüğü ve harp malullüğüdür. Adi malullük(m. 44), vazife malullüğü(m. 48), harp malullüğü ise 64. maddede tanımlanmıştır.

5434 sayılı Kanuna göre emekli ve malullük aylığı alanlar ve bunların bakmakla yükümlü olduğu kız çocukları, sağlık yardımlarından faydalanmaktadırlar⁵⁵.

3. Hak sahibi Olarak

5434 sayılı Emekli Sandığı Kanununun 67. maddesinde hak sahibi olarak dul eş, çocuklar ve ana baba sayılmıştır⁵⁶.

⁵⁵ Sevinç AKBULAK/Yavuz AKBULAK: Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yaşanan Sorunlar ve Alınması Gereken Önlemler(Ankara,2004), 36-37

⁵⁶ Reşat ÖZCAN: Kamu Personel Rejiminde Emeklilik Sistemi,T.C Başbakanlık Devlet Personel Başkanlığı Uzmanlık Tezi(Ankara,1993), 182

Medeni Kanun hükümlerince nesebi düzgün, nesebi düzeltilmiş, evlat edinilmiş, anneden aylık bağlanma halinde nesebi düzgün olmayan, tanınmış veya babası hükmen tespit edilmiş olan çocuklar hak sahibidirler(m. 73).

Kız çocuklara aylık bağlanması için iştirakçinin ölümü tarihinde evli olmamaları yeterlidir. Ayrıca yaş veya öğrenim durumu ile ilgili bir koşul aranmaz. Kız çocukları sonradan evlenirse aylıkları kesilir. Sonradan boşanmaları ya da dul kalmaları halinde aylık tekrar bağlanır(m. 75/I,II). Fakat emeklilikle ilgili bir görevde çalışmamaları koşulu aranır(m. 99⁵⁷).

İştirakçinin ölüm tarihinde gebe olan kadının doğurduğu çocuğa ya da sonradan mahkeme kanalıyla babalığına hükmedilen çocuklara da aylık bağlanır(m. 76).

Kız çocuğuna bağlanacak aylık, ölene bağlanmış ya da bağlanacak olan aylığın %25'idir(m. 68/a). Kız çocuk, aylık almayan hak kazanan eş dışındaki tek yetim ise bu oran %30'dur. Kız çocuk, ölenin önceki eşinden olan çocuklarındansa, hem anadan hem babadan yetim kalmışsa veya sonradan bu duruma düşmüşse ya da af kanunlarına göre tescil edilmişse oran yine %30'dur(m. 68/2,3).

Erkek çocuklara aylık bağlanabilmesi için, ölüm tarihinde 18 yaşını, orta öğrenimdeyse 20, yüksek öğrenimdeyse 25 yaşını doldurmamış ve evlenmemiş olmaları gerekir(m. 74/III). İştirakçinin ölümü tarihinde, tedavisi imkansız hastalık veya sakatlığı nedeniyle çalışmayan erkek çocuklara, yaşları ne olursa olsun aylık bağlanır(m. 74/VII).

Emekli Sandığı Kanununun 66. maddesi, dul ve yetim aylığı bağlanacak halleri saymıştır:

⁵⁷ Sezgin ÖZCAN: Yetim Aylığında Çifte Standart, Yaklaşım Dergisi,12,S: 142(Ekim,2004), 274

- A) Cumhurbaşkanı iken veya ayrıldıktan sonra ölenlerin,
- B) İştirakçilerden fiili hizmet süreleri 10 yıl ve daha fazla olanlardan ölenlerin,
- C) Emekli, adi malullük veya vazife malullüğü aylığı alanlardan ölenlerin,
- D) İştirakçilerden 45. maddede yazılı vazifeden doğma sebeplerle ölenlerin veya aynı sebeplerden doğma kaza ve yaralanmaları üzerine tedavi sırasında veya ameliyat yüzünden ölenlerin,
- E) Erlerden 56. maddede yazılı vazifelerden doğma sebeplerle veya aynı sebeplerden doğma kaza ve yaralanmaları üzerine tedavi sırasında veya ameliyat yüzünden ölenlerin,
- F) Erlerden 56. madde gereğince vazife malullüğü aylığı alanlardan ölenlerin,
- G) Fiili hizmet süreleri 10 yıl veya daha fazla olup da kesenekleri geri verilmemiş durumda olanlardan 61 yaşını doldurmadan ölenlerin,
- H) Vazife malullüğü geçtiğinden dolayı aylığı kesilmiş ve emeklilik hakkı tanınan bir vazifeye tayin edilmemiş ve fiili hizmet süreleri de 10 yılı doldurmuş bulunanlardan ölenlerin,

ölüm tarihinde bu kanuna göre aylığa hak kazanmış dul ve yetimlerine bağlanır⁵⁸.

Kanunun 77. maddesine göre, iştirakçiyi kasten ve haksız yere öldüren veya öldürmeye teşebbüs eden veya adi malul hale getirenler, iştirakçiye veya ailesine karşı ağır bir cürüm işlemesinden veya bunlara karşı kanuni görevlerini yerine getirmede büyük kusuru dolayısıyla mirastan mahrum edilenler ile evlenen kız ve erkek çocuklarla, sonradan evlenen eş dul ve yetim aylığına hak kazanamaz.

⁵⁸ TOBB Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu(Ankara, 1994), 135

İştirakçinin gaipliğine karar verildiğinde, fiili hizmet süresi 10 yıl ve daha fazla olanların dul ve yetimlerine aylık bağlanır. Gaipliğin sona ermesi halinde aylık kesilir ve geri alınmaz(m. 78).

Aynı anda hem dul hem de yetim aylığına hak kazanmış kadın, hak kazandığı tarihten itibaren hangisini tercih ettiğini Sandığa yazılı başvuruyuyla bildirdiğinde, takip eden aybaşı itibariyle o aylık kendisine ödenir. Bir başvurusunun olmaması halinde fazla olan aylık hangisi ise o ödenir(m. 94).

Emekli, adi malullük, vazife malullüğü, harp malullüğü veya er vazife malullüğü almakta iken yetim aylığını tercih edenin ölümü halinde, bunların ölümü halinde yetimlerine kendi aylıkları üzerinden aylık bağlanır(m. 94/4).

Yetim aylığı almakta iken emeklilik hakkı tanınan bir vazifeye giren çocuğa, vazifelerinden dolayı vazife malullüğü aylığına hak kazanmaları durumunda bu aylık bağlanır(m. 95/1).

Yetim aylığı almakta iken iştirakçi durumuna giren ve böylece yetim aylığı kesilen kız çocuğunun kendi görevinden dolayı aylığa hak kazanması durumunda tercihi ve yazılı başvurusu halinde, müstahak olması kaydıyla kesilen aylığın ödenmesine başlanır ve bu durumda ölmeleri halinde kendi yetimlerine emekliliğe esas olan vazife aylıkları üzerinden aylık bağlanır(m. 96). 75. madde hükmünden hareketle “müstahak olma” kavramının evli olmamayı ifade ettiği düşünülmelidir⁵⁹.

Kız çocuklarına bağlanan yetim aylığı, evlenmeleri, emeklilik hakkı tanınan bir göreve tayin edilmeleri, iştirakçi durumuna girmeleri, Türk vatandaşlığından çıkarılmaları, Türk vatandaşlığını bırakmaları, Türk vatandaşlığını muhafaza etmeden yabancı bir devlet vatandaşlığına

⁵⁹ Ebru AKIN: a.g.e., 161

girmeleri hallerinde kesilir. Dul ve yetim aylığı sahiplerinin yeniden aylığa hak kazanmaları halinde ise tekrar aylıkları bağlanır.

Emekli, adi malul ve vazife malullüğü aylığı bağlanmış olanlarla bunların bakmakla yükümlü buldukları eşleri, çocukları, ana ve babaları ile dul ve yetim aylığı bağlananlar genel sağlık sigortası ile sağlık yardımı sağlanana kadar, hastalanmaları halinde resmi veya özel sağlık kurumlarında muayene ve tedavi edilirler(geçici m. 139).

Vazife malullüğü geçtiğinden aylığı kesilmiş ve emeklilik hakkı tanınan bir vazifeye tayin edilmemiş durumda iken 61 yaşını dolduranlardan, fiili hizmet süreleri 15 yıldan az olanların bu durumda iken ölmeleri halinde dul ve yetimlerine toptan ödeme yapılır. Haklarında gaiplik hükmü verilen iştirakçilerin dul ve yetimleri de, hüküm tarihinden itibaren bir yıl içinde yazı ile Sandığa müracaat etmeleri halinde toptan ödeme alabilirler(m. 82).

Fiili hizmet süreleri 25 yılı doldurmuş bulunanlardan vazifede veya açıkta iken ölenlerin ikramiyeleri, ölüm aylığındaki esas ve oranlar dahilinde dul ve yetimlere ve artarsa aynı oranda bunlara ödenir(m. 89/4).

Evlenme ikramiyesi, sadece dul ve yetim aylığı almakta olan dul eş ile kız çocuklarına ve anaya tanınmış bir yardımdır. Evlenme ikramiyesinin miktarı, 1.1.2000 tarihinden geçerli olmak üzere, dul ve yetim aylığının 12 aylık tutarı kadardır(m. 90)⁶⁰.

Evlenen eş veya kız çocuk, 12 aydan önce boşanırsa veya evliliğin butlanına veya feshine karar verilirse, bunlara tekrar aylık bağlanır. Ancak 12 aylık sürenin kalan kısmı için, peşin ödenmiş ikramiye geri alınır. Bu süreye ait kısım tahsil edilene kadar aylık ödenmez.

⁶⁰ 25.8.1999 t. 4447 sk. la değişik m. 90/I.

II. SOSYAL SİGORTALAR KURUMU DÖNEMİ

506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu ile teminat altına alınmış olan riskler, iş kazaları, meslek hastalıkları, hastalık, analık, malullük, yaşlılık, ölüm ve son olarak 4447 sayılı Kanunla kabul edilmiş olan işsizlik riskidir.

1. Sigortalının Bağımlısı Olarak

Doğrudan sigortalı olanların gerekli şartları gerçekleşirse bütün sigorta kollarından tümüyle faydalanması esastır. Ancak biz çocuklara özellikle de kız çocuklarına sağlanan yardımlardan söz edeceğimize göre bunların sigortalının bağımlısı yani yakını olarak bu yardımlardan ne şekilde faydalanacaklarına değineceğiz.

A. Hastalık Sigortası

Hastalık hali, sigortalının gelir kaybına ve gider artışına uğramasına yol açan bir sosyal tehlikedir. Hastalık sigortası da, iş kazaları ve meslek hastalıkları sigortası kapsamı dışında kalan hastalık ve kaza hallerinde, belirli yardımların yapılmasını sağlayan sosyal sigorta koludur. Ülkemizde önce çok sınırlı bir biçimde 1921 tarihli ve 151 sayılı Ereğli Havzası Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun ile kurulmuştur. Modern anlamda ise 4.1.1950 tarihli ve 5502 sayılı Hastalık ve Analık Sigortası Kanunu ile işçiler bakımından uygulanmaya başlanmıştır.

506 sayılı Kanun, diğer sigorta kollarından farklı olarak hastalık sigortası için bir tehlike tanımı yapmamış, iş kazası ve meslek hastalıkları sigortası kapsamı dışında kalan bütün hastalıkları hastalık tehlikesi olarak kabul ederek kapsama almıştır. Bu tarife göre de iş kazası ve meslek hastalıkları dışında kalan hastalıklarda, hastalık sigortasından yardım sağlanmaktadır. (SSK. m. 32) Kanun hiçbir ayırım ve sınırlama

getirmediğinden, sigortalıyı(veya aile bireylerini) bedensel veya ruhsal yönden zarara uğratan her neden ve durum bu sigortanın kapsamına girer. Hatta çocuk düşürme de SSK'nun uygulanmasında hastalık hali sayılmıştır. (SSK. m. 33/2) SS uygulamasında, çocuğun 180 günden daha az günde meydana gelmesi düşük sayılır, çocuğun yaşayıp yaşamaması hastalık sigortası kapsamına girmesi açısından önemli değildir.⁶¹

Hastalık sigortasından faydalanacak olan gruplar şunlardır; aktif sigortalılar, sigortalıların geçindirmekle yükümlü olduğu eş, çocuk, ana babaları, kurumdan sürekli iş göremezlik, malullük, yaşlılık aylığı almakta olanlar(pasif sigortalılar), pasif sigortalıların geçindirmekle yükümlü olduğu eş, çocuk, ana babaları, ölen sigortalıların hak sahibi olarak gelir ve aylık almakta olan eş, çocuk(dul ve yetim aylığı alanlar) ve ana babaları⁶².

506 sayılı Kanunda 6.8.2003 tarihinde yapılan 4958 sayılı Kanunun 32. maddesinin son fıkrasında yapılan değişiklikle;”Sigortalıların bu maddenin (A), (B) ve (D) bentlerinde yazılı yardımlardan yararlanabilmeleri için, hastalığın anlaşıldığı tarihten önceki bir yıl içinde en az doksan gün hastalık sigortası primi ödemiş olmaları şarttır” hükmü getirilmiştir. 4447 sayılı Kanunun yayınlandığı 8.9.1999 öncesinde sigortalının kendisinin sağlık yardımlarından yararlanabilmesi için prim şartı yoktu.

Sigortalının geçindirmekle yükümlü olduğu, eş ve çocukları ile ana babaları, hastalığın anlaşıldığı tarihten önceki bir yıl içinde en az 120 gün hastalık sigortası primi ödemiş olması şartıyla sağlık yardımlarından yararlanırlar(m. 35,42)

506 sayılı Kanunun 106. maddesine göre, sigortalının geçindirmekle yükümlü olduğu kimseler “Diğer sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olarak

⁶¹ Can TUNCAY/Ömer EKMEKÇİ: a.g.e., 297.

⁶² Yusuf ALPER: a.g.e., 255; Kenan TUNÇOMAĞ: Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar(İstanbul,1987), 364; Cevdet İlhan GÜNAY: a.g.e., 598

çalışmayan ya da gelir veya aylık almayan eşi; 18 yaşını veya ortaöğretim yapıyorsa 20 yaşını, yükseköğretim yapıyorsa 25 yaşını doldurmamış veya 18 yaşını doldurmuş olup da çalışamayacak durumda malul erkek çocukları ile yaşları ne olursa olsun evli bulunmayan ve sosyal güvenlik kurumlarına tabi olarak çalışmayan veya bunlardan aylık yahut gelir almayan kız çocukları; geçiminin sigortalı tarafından sağlandığı belgelene ana babasıdır". Geçici iş göremezlik ödeneği verilmesine hak kazanılan tarihten önce, sigortalı tarafından evlat edinilmiş, tanınmış veya nesebi düzeltilmiş, yahut babalığı hükme bağlanmış çocuklar da kapsama girerler⁶³.

4958 ve 5073 sayılı Kanunlar ile 23., 68. ve 71. maddelerde yer alan "erkek" ibaresinin çıkarılmasıyla gelir, aylık ya da toptan ödeme alma açısından malul kız ve erkek çocuklar açısından eşitlik sağlanmasına rağmen, 106. maddede söz konusu ayırım varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla çalışamayacak durumda malul erkek çocuklar anılan madde gereğince sigortalı tarafından geçindirmekle yükümlü sayılıp, 35. madde uyarınca hastalık sigortası kapsamında sağlık yarımalarından yararlanırken, aynı durumdaki kız çocukları bundan mahrum kalacaktır. Bu uyumsuzluğun giderilmesi için 106/b hükmü içinde yer alan "erkek" ibaresinin metinden çıkarılması gerekir.⁶⁴

Sürekli iş göremezlik geliri, malullük ve yaşlılık aylığı almakta olanlar ve bunların geçindirmekle yükümlü oldukları eş, çocuk, ana ve babaları, sağlık ve protez yardımlarından yararlanırlar.

Sigortalılık niteliğini yitirenlerden, bu tarihten önceki bir yıl içinde en az 120 gün hastalık sigortası primi ödemiş olan(m. 40) ve hastalıkları sebebiyle, bu niteliğin yitirilişinden itibaren 6 ay içinde Kuruma başvuran

⁶³ İlhan ORAL: Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Sigortalar Kapsamında Sağlık Sigortası Uygulamaları(Eskişehir,2002),188

⁶⁴ Ebru AKIN: a.g.e., 64.

sigortalı ile geçindirmekle yükümlü olduğu eş, çocuk, an ve babaları, sağlık ve protez yardımlarından yararlanırlar. Hastalık sigortası bakımından sigortalılık niteliği, son ödenen primin ilişkin olduğu günü izleyen onuncu günden başlayarak yitirilmiş sayılır. Ancak sigortalının ücretli izin alması, greve katılması veya lokavta uğramış olması hallerinde sigortalılık niteliği, bu sürelerin sona ermesini takip eden onuncu günden başlayarak yitirilmiş sayılır. (m. 107)

Yargıtay, sigortalılık niteliğini yitirdikten sonra, Bağ-Kur sigortalılığını gerektiren bir işte çalışsa bile, sigortalılık niteliğinin sona erdiği tarihten itibaren 6 ay içinde hastalanan sigortalının kızına Kurumca yapılan sağlık yardımlarının eski sigortalı olan babasından istenemeyeceğine karar vermiştir.⁶⁵

Sigortalılık niteliğini yitirmiş kadın sigortalının, sigortalının geçindirmekle yükümlü olduğu eşinin veya kızının ya da sürekli iş göremezlik geliri, malullük ve yaşlılık aylığı almakta olan sigortalının geçindirmekle yükümlü olduğu kızlarının çocuk düşürmesi halinde de belli sağlık yardımlarından yararlanabilecekleri düzenlenmiştir. (SSK. m. 36,40)

Sosyal Sigortalar Kanunu, sigortalının eşine sağlık yardımı yapılabilmesini, sigortalı tarafından geçindirilmek zorunda bulunmasına bağlamamıştır. (SSK. m. 35) Ancak sağlık yarımı talep eden eş, sigortalının değil de gelir ve aylık alan kimsenin eşi olduğunda 35. maddede aranmayan şart burada gerekli görülmüştür. (SSK. m. 36) Bu tür bir ayırımın yersiz olduğu kanaatindeyiz.

Hastalık sigortasından sağlanan yardımlar parasal ve sağlık yardımı olmak üzere iki türdür. Hastalık sigortası, hastalanan sigortalının

⁶⁵ Y10HD, 13.10.1994, 11907/17604(Resul ASLANKÖYLÜ: Sosyal Sigortalar Kanunu Yorumu, Ankara, 505)

çalışmaması sebebiyle ortaya çıkan gelir kayıplarını bağladığı geçici iş göremezlik ödeneği ile karşılamaya çalışır. Sigortalı olmadıkları halde sadece sigortalı yakını olanlar, parasal nitelikli bu yardımdan yararlanamaz. Sigortalının bağımlısı sıfatıyla kız çocukları da bu durumda geçici iş göremezlik ödeneği alamayacaktır.

Sağlık yardımının yapılması, sigortalının sağlığının korunması, çalışma gücünün yeniden kazandırılması ve kendi ihtiyaçlarını görme kabiliyetinin artırılması amacını taşımaktadır. (m. 33/son)

Kurum tarafından sigortalıya sunulan sağlık yardımları, sigortalının hekime muayene ettirilmesi gerekli klinik ve laboratuvar muayenelerinin yaptırılması tedavilerinin sağlanması, gerektiğinde sağlık müesseselerine yatırılması ve gerekli ilaç ve iyileştirme vasıtalarının sağlanmasını kapsamaktadır. Ayrıca çocuk düşürme hali de hastalık kapsamı içinde sayılmaktadır. (m. 32/A ve 33/A,B,C) Bunun dışında sigortalılara standartlara uygun protez araç ve gereçlerin sağlanması, takılması, onarılması ve yenilenmesi imkanları sunulmaktadır. (m. 32/B)

Sigortalının muayene tedavi gibi nedenlerle Kurumca bir başka yere gönderilmeleri ve sağlık durumları nedeniyle başka birinin kendilerine refakat etmelerinin gerekli olması halinde bunların ve kendilerine refakat edecek kimselerin gidiş geliş yol paraları ile zaruri masrafları Kurumca ödenir. (m. 102/l)

Ayrıca, sigortalının yurt içinde tedavisi mümkün olmayan hastalığa yakalanması durumunda, hastalığın tedavisinin yurt dışında kısmen veya tamamen mümkün olduğunun ya da sigortalının düştüğü malullük halinin önlenmesi veya önemli oranda azaltılabilmesi imkanının bulunduğu Kurum sağlık tesisleri sağlık kurulu raporu ile tespit edilmesi halinde, hastalığın anlaşıldığı tarihten önceki bir yıl içinde en az 300 gün hastalık

sigortası primi ödenmiş olması koşuluyla, sigortalının kendisi ve raporda belirtilmiş ise beraber gideceği kimsenin yurt dışına gönderilmeleri, yabancı ülkeye gidiş geliş yol paraları ile kalış ve tedavi masraflarının ödenmesi mümkündür. (m. 32/E)

Sigortalının eşi, bakmakla yükümlü olduğu çocukları ve anne ve babasına Kanunun 33. maddesinde sigortalı için öngörülen sağlık yardımlarından aynen yararlanırlar. Bunlar, sigortalının diğer sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olarak çalışmayan ya da gelir ve aylık almayan eşi ile geçindirmekle yükümlü olduğu çocuğu, ana ve babası, Sosyal Sigortalar Kanununa göre gelir ve aylık almakta olanlar ile bu kimselerin geçindirmekle yükümlü oldukları eş, çocuk, ana ve babaları, hak sahibi olarak gelir ve aylık almakta olanlar yurt dışına gönderilirler.

Hastalık hallerinde sağlanan sağlık yardımları sigortalının iyileşmesine kadar sürer. (m. 34/I) Ancak bu yardımlar sigortalının Kurumca tedaviye başladığı tarihten itibaren 6 ay ile sınırlandırılmıştır. (m. 34/II) 34. maddenin 3. fıkrasında daha önce yer alan, yardımların en fazla sürebileceği süreye dair "18 aya kadar" sözcükleri, Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir.⁶⁶

2. Hak Sahibinin Bağımlısı Olarak

506 sayılı Kanuna göre sürekli iş göremezlik geliri, malullük ve yaşlılık aylığı almakta olanlar(pasif sigortalılar), bu aylık ve gelirleri almaya başladıkları anda hak sahibi durumuna geçerler. Sigortalının bağımlısı kız çocukları gibi bu kişilerin geçindirmekle yükümlü olduğu kız çocukları da hak sahibinin bağımlısı statüsüne geçerler. Bu kısımda hak sahibinin bağımlısı olarak kız çocuklarının yardımlardan ne şekilde faydalanacağı anlatılacaktır.

⁶⁶ AYMK, 17.1.1991, 27/2, RG. 19.8.1991/20965

A. İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sigortası

İş kazası veya meslek hastalığı dolayısıyla işinde geçici bir süre çalışamayacağı hekim raporu ile saptanan sigortalıya, çalışmadığı her gün için Kurum tarafından yapılan parasal yardıma geçici iş göremezlik ödeneği denir. Bu yardıma hak kazanmak için, hasatlık ve analık sigortalarından farklı olarak, herhangi bir sigortalılık süresi veya prim ödeme şartı aranmaz.4958 sayılı Kanun ile değişik 506 sayılı Kanunun 110. maddesine göre, “Kasdi bir hareketi yüzünden iş kazasına uğrayan, meslek hastalığına tutulan veya hastalanan sigortalıya geçici iş göremezlik ödeneği ve sürekli iş göremezlik geliri verilmez. Sigortalıya yalnız sağlık yardımları yapılır. Suç sayılır bir hareketi yüzünden iş kazasına uğrayan, meslek hastalığına tutulan veya hastalanan sigortalıya verilecek geçici iş göremezlik ödeneği ve sürekli iş göremezlik geliri, suça esas kusur derecesinin yarısına kadar indirilerek ödenebilir.”⁶⁷

Geçici iş göremezlik hali sonunda, Kuruma ait veya Kurumun sevk edeceği sağlık tesisleri sağlık kurulları tarafından verilecek raporlarda belirtilen arızalarına göre, iş kazası veya meslek hastalığı sonucu meslekte kazanma gücünün en az %10 azalmış bulunduğu Kurumca saptanan sigortalı, sürekli iş göremezlik gelirine hak kazanır. (SSK. m. 19/1) Bu gelir sigortalı iyileşinceye kadar, iyileşmez ise ömür boyu sürer. Bunun için Kuruma belirli bir süre ve miktar prim ödemiş olmak gerekmez⁶⁸.

⁶⁷ Anayasa Mahkemesi, hükmün ilk halinde yer alan “suç sayılır hareketi yüzünden iş kazasına uğrayan sigortalıya sürekli iş göremezlik geliri verilmez” hükmünü iptal etmiş (AYMK, 10.12.1991, 23/47) daha sonra da aynı madde önce “suç sayılır taksirli hareketi yüzünden iş kazasına uğrayan sigortalıya geçici iş göremezlik ödeneği verilmemesi” ve sonra “suç sayılır taksirli hareketi yüzünden hastalanan sigortalıya geçici iş göremezlik ödeneği verilmemesi” yönlerinden iptal etmiştir. (AYMK, 25.10.1994, 73/75 ve AYMK, 11.7.1995, 37/31).

⁶⁸ Hüseyin AKYILDIZ: Sosyal Güvenlik Hukuku(Isparta,2004), 41

Sürekli iş göremezlik geliri alanların geçindirmekle yükümlü olduğu kız çocukları, hastalık sigortası kapsamındaki sağlık ve protez yardımlarından faydalanabilirler.

B. Malullük Sigortası

Malullük, günümüzün sosyal güvenlik sistemleri içinde korunan önemli bir sosyal risktir. Malullük(sakatlık), çalışma gücünün kısmen veya tamamen kaybedilmesi demektir.⁶⁹ Malullük sigortasından aylık bağlanabilmesi için, sigortalının malul sayılacak durumda olmasıdır.

Ülkemizde ilk defa 1950'de 5417 sayılı Kanunla kurulmuş, sonra 1957'de 6900 sayılı Kanunla ve son olarak da 506 sayılı Kanunla düzenlenmiştir.

Malullük sigortasından yararlanabilmek için, sakatlığın meydana gelmesi gerekir. Sakatlığın meydana gelmesinde sigortalının kusurlu olup olmamasının bir önemi yoktur. Kanun, üç tür sakatlık hali kabul etmiştir. (m. 53) Sebebi ne olursa olsun çalışma gücünün en az 2/3'ünün kaybedilmesi, iş kazası veya meslek hastalığı sonucu meslekte kazanma gücünün en az %60'ının yitirilmiş olması, hastalık tedavisi sonucunda çalışma gücünün en az 2/3 oranında kaybedilmesi olarak sayılmıştır. Bu malullük durumunun Kurum sağlık tesisleri sağlık kurullarınca düzenlenecek raporla belgelenmesi gerekmektedir.⁷⁰

Sakat sayılan bir sigortalının toplam olarak 1800 gün veya en az beş yıldan beri sigortalı bulunup, sigortalılık süresinin her yılı için ortalama 180 gün MYÖ Sigortaları primi ödemiş olması şarttır(m. 54)⁷¹

⁶⁹ Can TUNCAY/Ömer EKMEKÇİ: a.g.e., 320.

⁷⁰ Hüseyin AKYILDIZ: a.g.e., 65.

⁷¹ Adil İZVEREN: Sosyal Politika ve Sosyal Sigortalar(Ankara,1968), 235

Son olarak sigortalının, malullük aylığı alabilmesi için Kuruma yazılı olarak başvurması gerekmektedir. Başvuruyu yapabilmesi için de işten ayrılmış olması şarttır. Çalışmaya devam eden maluliyet aylığı alamaz. (m. 56)

Malullük aylığı alanların geçindirmekle yükümlü buldukları kız çocukları hastalık sigortası kapsamındaki sağlık yardımlarından faydalanırlar.

C. Yaşlılık Sigortası

Ülkemizde 2.6.1949 tarihli ve 5417 sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanunu ile kurulmuş, sonra 30.1.1957 tarihli ve 6900 sayılı Maluliyet İhtiyarlık ve Ölüm Sigortaları Kanunu ve son olarak 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu ile düzenlenmiştir.

Yaşlılık, kişinin bünyesinde meydana gelen biyolojik değişiklik dolayısıyla çalışma gücünü büyük ölçüde azaltan veya tamamen ortadan kaldıran bir sosyal güvenlik tehlikesidir. Yaşlılık tehlikesinin en önemli sonucu, yaşlanma sebebiyle çalışma gücünü kaybeden sigortalının çalışmaya bağlı olarak elde ettiği gelirden mahrum olması ve muhtaç duruma düşmesidir. Yaşlılık sigortası, bu gelir kesilmesini telafi etmek üzere yaşlılık aylığı bağlanır.⁷²

Yaşlılık sigortasından sağlanan başlıca yardım, sigortalıya yaşlılık aylığı bağlanmasıdır. Bir de istisnaen, kendisine yaşlılık aylığı bağlanmaya yeterli hizmeti olmayan sigortalıya toptan ödeme yapılır. Yaşlılık aylığına hak kazanmak için esas itibarıyla beş koşulun, gerçekleşmiş olması gerekir. Bunlar, belli bir yaşa ulaşmış olma, belli bir

⁷² Yusuf ALPER: a.g.e., 299.

süre sigortalı olma, belli bir süre prim ödemiş olma, işten ayrılma ve Kuruma yazılı istekte bulunmadır.

Bunların hepsinin bir arada bulunmasına gerek yoktur. Yasa, yaşlılık aylığı bağlanabilmesi için sigortalılara bazı seçenekler sunmuştur. Aylık bağlanabilmesi için gereken ortak şartlar sigortalının işten ayrılması ve yazılı istekte bulunmasıdır. Sosyal Sigortalar Hukukumuzda zorunlu emeklilik yaşı öngörülmemiştir. Sigortalı talep etmedikçe Kurum kendiliğinden yaşlılık aylığı bağlayamaz.⁷³

Yaşlılık aylığı bağlanabilmesi için genel kural, isten ayrılmadır. Yaşlılık aylığı almakta iken tekrar sigortalı olarak bir işte çalışmaya başlayanların yaşlılık aylığı kesilir. (SSK. m. 63/A)

Yaşlılık aylığı alanlar, hastalık sigortası çerçevesinde sağlık ve protez yardımlarından, bunların geçindirmekle yükümlü oldukları eş, çocuk, ana ve babaları da sağlık yardımlarından yararlanma hakkına sahiptir. (m. 36/A) Hastalık sigortası kapsamında hak sahibinin bağımlısı durumundaki kız çocuklarının hangi koşullarda bu yardımlardan yararlanacağı üzerinde durulmuştur.

3. Hak Sahibi Olarak

Sigortalının ölümüyle aylık almaya başlayan hak sahibi kız çocukları, iş kazası ve meslek hastalıkları ile ölüm sigortasından söz konusu aylıkları almaya hak kazanmaktadırlar.

⁷³ Yarg. 9. HD., 10.6.1993, E. 7521, K. 10096:Tekstil İşveren, Kasım-Aralık 1993, 176.

A. İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sigortası

İş kazaları ve meslek hastalıkları, sosyal sigorta hukuku anlamında birer “sosyal risk” teşkil ederler. Kökeninde ekonomik, sosyal, psikolojik ve çevresel bir dizi etken rol oynar. İş kazaları ve meslek hastalıklarına yol açan nedenlerin ortadan kaldırılması, koruyucu ve önleyici tedbirlerin amaç ve kapsamını da belirler. Ülkemizde bu konularda bir çok yasal düzenleme getirilmiş olsa da etkili olunamamıştır.⁷⁴

Dünyada en eski ve en yaygın sosyal sigorta kolu, iş kazaları ve meslek hastalıkları sigortasıdır. Ülkemizde ilk defa 1945 yılında çıkartılan 4772 sayılı İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortası Kanunu ile 1.7.1946 tarihinden itibaren bu sigorta kolu kurulmuş, öteki sosyal sigorta programlarıyla birlikte 1.3.1965 tarihinde yürürlüğe giren 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu ile toplu bir düzenlemeye kavuşmuştur.

İş kazaları ve meslek hastalıkları sigortası geçici, yahut sürekli gelir kaybına uğrayan sigortalıya veya onun yakınlarına parasal ve sağlıkla ilgili yardımlar sağlar. İş kazası ve meslek hastalığı, iş kazasının ani bir olay sonucu, meslek hastalığının ise yavaş yavaş ortaya çıkması bakımından birbirlerinden ayrılırlar. Ancak her ikisinin de mesleki risk sayılması ve ortak bazı özellikler sahip olmaları nedeniyle mevzuatta iş kazası ve meslek hastalığı sigortaları birbirini tamamlar nitelikte birlikte düzenlenmiştir.⁷⁵

SSK.’nın 11. maddesinin (A) bendi bir tanım vermiş olmaktan ziyade iş kazasının bazı unsur ve koşullarını saymıştır. Gerçekten söz konusu maddeye göre: “İş kazası, aşağıdaki hal ve durumlardan birinde meydana

⁷⁴Ali GÜZEL/A.Rıza OKUR: a.g.e., 198.

⁷⁵Can TUNCAY/Ömer EKMEKÇİ: a.g.e., 269; Kadir ARICI: a.g.e., 213.

gelen ve sigortalıyı hemen veya sonradan bedence veya ruhça arızaya uğratan olaydır: sigortalının işyerinde bulunduğu sırada, işveren tarafından yürütülmekte olan iş dolayısıyla, sigortalının işveren tarafından görev ile başak bir yere gönderilmesi yüzünden, asıl işini yapmaksızın geçen zamanlarda, emzikli kadın sigortalının çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda, sigortalının, işverence sağlanan bir taşıtla işin yapıldığı yere toplu olarak götürülüp getirilmeleri sırasında”.

Öğretide iş kazası; “sigortalının işverenin otoritesi altında bulunduğu sırada gördüğü iş veya işin gereği dolayısıyla ani ve dıştan gelen bir etkenle, onu bedenen ve/veya ruhen zarara uğratan bir olay” olarak tanımlanmaktadır.⁷⁶ Dolayısıyla iş kazalarınsa sadece dar anlamda kaza kavramı önem taşır; eşyaya dair kazalar konu dışıdır.Yargıtay da bunu destekler şekilde kararlar vermektedir. Sigortalının işyerinde intihar etmesi de iş kazası sayılmaktadır.⁷⁷

Bir iş kazasından bahsedebilmek için, ani ve zarar verici bir olayın meydana gelmesi gerekir. Borçlar Hukuku anlamındaki kaza kavramından daha geniş değerlendirilmektedir. Sigortalının kastı ya da kusuru sonucu zarar görmesi de kaza sayılır.⁷⁸

Bir iş kazasından söz edebilmek için, sigortalının uğradığı kaza sonucu bedenen ve/veya ruhen bir zarara uğraması gerekir. Uğranılan zararın en azından sosyal sigorta yardımlarının Kurumca sağlanmasını gerektirecek nitelikte ve derecede olması yeterli olacaktır. Sigortalının uğradığı

⁷⁶Müjdat ŞAKAR: a.g.e., 196; Kadir ARICI: a.g.e., 213;Can TUNCAY/Ömer EKMEKÇİ: a.g.e.,269; Ali GÜZEL/A.Rıza OKUR: a.g.e., 200.

⁷⁷ Y10HD, 29.3.1979, 8413/2759(Resul ASLANKÖYLÜ: a.g.e, 450)

⁷⁸ Kenan TUNÇOMAĞ: a.g.e., 313.

bedensel veya ruhsal zararlar dışındaki mal kaybına neden olan olaylar iş kazası değildir.⁷⁹

Bir kazanın iş kazası sayılabilmesi için son şart, zarar verici olay ile bedeni veya ruhani zarar arasında bir illiyet bağının bulunması gerekir. Aranılan illiyet bağı uygun illiyettir. Olayların normal akışına ve genel yaşam deneyimlerine göre gerçekleşen türden zararlı bir sonucu meydana getirmeye elverişli ya da böyle bir sonucun meydana gelmesini kolaylaştıran nedene, uygun neden;bu nedenle sonuç arasındaki bağa da uygun illiyet bağı denilmektedir.⁸⁰ İlliyet bağının belirlenmesinde genellikle “işverenin otoritesi altında bulunma “ ölçütüne başvurulmaktadır.

Meslek hastalığı; işçinin, işverenin otoritesi altında iken niteliğine ve yürütme şartlarına göre tekrarlanan sebeplerle maruz kaldığı bedeni veya ruhi arıza, olarak tanımlanmaktadır. (m. 11/B, I)

Bir kimsenin iş kazaları ve meslek hastalığı sigortasından faydalanabilmesi için her şeyden önce SS Kanunu anlamında sigortalı sayılması gerekmektedir. Sigortalı olarak çalışmayan bir kimsenin yakalandığı hastalık mesleki faaliyetten de kaynaklansa 506 sayılı Kanun açısından meslek hastalığı olarak nitelendirilemez.

İş kazasından farklı olarak ani bir olay sonucu değil, çalışma şartları içinde uzunca bir süre olumsuz etkenlere maruz kalınmalıdır. Kısacası meslekten ileri gelen hastalık niteliği taşınmalıdır. Tıpkı iş kazasında olduğu gibi yapılan iş ile zarar arasında uygun illiyet bağı bulunmalıdır. İş kazasında olduğu gibi, meslek hastalığına yakalanan sigortalının bu hastalık sonucu geçici veya sürekli olarak bedensel veya ruhsal bir zarara uğraması, kendisine yapılacak sigorta yardımlarının ön koşuludur. Bu

⁷⁹ Ali GÜZEL/A.Rıza OKUR: a.g.e, 208.

⁸⁰ Ali GÜZEL/A.Rıza OKUR: a.g.e., 208; Can TUNCAY/Ömer EKMEKÇİ: a.g.e., 278.

hastalık hali geçici olabileceği gibi, sigortalının sakatlığına yol açabilecek nitelikte sürekli de olabilir.

Bütün dünyada olduğu gibi, bizim hukukumuzda da hangi hastalıkların meslekten ileri gelebileceği ve bunların işten ayrıldıktan sonra en geç ne zaman sonra ortaya çıkabileceği “liste yöntemi” ile belirlenmiştir. Sosyal Sigorta Sağlık İşlemleri Tüzüğü, beş grup halinde düzenlenen bir meslek hastalıkları listesini içermektedir. Ancak, bu listede yer almayan, fakat görülen iş dolayısıyla ortaya çıktığı belirlenen diğer hastalıklar da meslek hastalığı sayılır. Bu konuda karar vermeye yetkili organ Sosyal Sigorta Yüksek Sağlık Kurulu'dur.

Sigortalıya sağlanan ve gelir kaybını telafi eden nakdi yardımlar ile sağlık harcamalarındaki artışı telafi etmeyi amaçlayan ve sağlık yardımı biçiminde ortaya çıkan aynı yardımların yanısıra; sigortalının ölümünde hak sahiplerine sağlanan yardımlar da bulunmaktadır. Bu yardımlardan yararlanmak için belli bir sigortalılık süresini doldurmak veya belirli bir süre prim ödemek şartları aranmaz.

Sigortalının sağlığının korunması, çalışma gücünü yeniden kazanması ve ihtiyaçlarını görme yeteneğinin artırılması amacı ile (m. 13) yapılacak sağlık yardımları; muayene, laboratuvar tetkikleri, sağlık kurumuna yatırma ve her türlü tedavi ile bunun için gerektiğinde yurt içinde veya dışında bir sağlık kurumuna gönderme, tedavi süresince gerekli ilaç ve iyileştirme araçlarını sağlama, protez araç ve gereçlerini sağlama, takma, onarma ve yenileme, rehabilitasyon olarak sıralanabilir.

Sağlık yardımları sigortalının sağlık durumu gerektirdiği sürece devam eder (m. 14/I). Yani, sağlık yardımları bir süreyle sınırlandırılmış değildir.

İş kazası ve meslek hastalığı sigortasının sağladığı parasal yardımlar ise, sigortalıya verilen geçici iş göremezlik ödeneği ile sürekli iş göremezlik geliri ve sigortalının ölümü halinde ailesine verilen cenaze giderleri, eş ve çocuklara, ana ve babaya gelir bağlanmasıdır.

Asıl önemli parasal yardım, dul eşe, çocuklara ve geriye bir şey kalırsa ana ve babaya ölüm geliri bağlanmasıdır. İş kazası ve meslek hastalığı sigortasından bağlanacak gelirden belli sigortalılık süresi ve prim ödeme şartı yoktur. Kendisine gelir bağlanan sigortalının daha sonra iş kazası ve meslek hastalığı sonucu ölmesi halinde de hak sahipleri ölüm geliri alabilirler.⁸¹ Meslekte kazanma gücünü %50 veya daha fazla oranda kaybederek sürekli iş göremezlik geliri almakta iken ölenler bakımından ölümün iş kazası ve meslek hastalığına bağlı olup olmadığına bakılmaksızın hak sahiplerine gelir bağlanır. (m. 23/VIII)

İş kazası ve meslek hastalığı sonucu ölen sigortalının erkek çocuklarına, kural olarak, 18 yaşını doldurmamış ve sosyal sigorta veya öteki emekli sandıklarından kendi çalışmalarından dolayısıyla gelir ya da aylık bağlanmamış olması koşuluyla gelir bağlanacaktır. Ancak, 18 yaş sınırı, öğrenim durumlarına göre değişmektedir. Erkek çocuğun orta öğrenim görmesi halinde 20, yüksek öğrenim yapması halinde 25 yaşını doldurmamış olması gerekir. Sigortalının ölümü tarihinde çalışamayacak durumda malul olan erkek çocuklara ise, herhangi bir yaş sınırı aranmaksızın gelir bağlanır.

Sigortalının ölümü tarihinde 18 veya 20 yaşını doldurmuş olup, gelire hak kazanmamış durumda olan erkek çocuklar, sonradan öğrenim yaparlarsa, orta öğrenime devam edenler 20, yüksek öğrenime devam

⁸¹ Ali GÜZEL: Zorunlu Bağ-Kur Sigortalılığı ve Uygulama Sorunları (İstanbul, 1997), 235; Müjdat ŞAKAR: a.g.e., 206.

edenler 25 yaşına kadar, öğrenim yapmaya başladıkları tarihten itibaren gelire hak kazanırlar. (SSK. 23/I, C, b)

Geliri kesilen erkek çocuklardan sonradan çalışamayacak durumda malul olanlara, sosyal sigortaya yahut emekli sandıklarına tabi çalışmalarından dolayı gelir veya aylık almamaları koşuluyla malullük durumlarının tespitine esas teşkil eden rapor tarihini izleyen aybaşından itibaren yeniden gelir bağlanır. (SSK. 23/V).

Kanun, kız çocuklarına bağlanacak gelir açısından, erkek çocuklardan farklı olarak herhangi bir yaş koşulu aramamaktadır. Kız çocukları, yaşları ne olursa olsun gelire hak kazanacaklardır. 4958 sayılı Kanunla kız çocuklarının ölüm geliri alma şartları yeniden düzenlenmiştir. Yaşları ne olursa olsun bekar veya dul olmaları, sosyal güvenlik kurumlarına tabi bir işte çalışmamaları, buralardan aylık veya gelir almamaları şartıyla gelire hak kazanırlar.

Ölen sigortalının çalışamayacak durumda malul kız çocuklarına, sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi çalışmalarından dolayı gelir veya aylık almamak kaydıyla, evli olmaları veya çalışmaları halinde de gelir bağlanacaktır. Ancak bu durumdaki malul kız çocuğuna, evlenmesi halinde ek 12. maddede öngörülen evlenme yardımı yapılmayacaktır.⁸² Malul kız çocuklarına bağlanan aylıklar evlenmeleri ya da çalışmaya başlamaları halinde kesilmeyecek, sadece bu kurumlardan kendi çalışmalarından dolayı gelir veya aylık almaya başlamaları halinde aylık almaya başladıkları tarihi takip eden ödeme dönemi başından itibaren kesilecektir.

4958 sayılı Kanunla ölüm geliri veya aylığı almakta olan kız çocuklarının gelir ve aylıklarının kesilmesi ile ilgili olarak yapılan

⁸² Sosyal Sigortalar Kurumunun 8.8.2003 tarihli ve 12-126 Ek sayılı Genelgesi ile 30.1.2004 tarihli ve 12-129 Ek sayılı Genelgesi

düzenlemeyle birlikte bunların; evlenmeleri, sosyal güvenlik kurumlarından kendi çalışmaları veya eş, çocuklarından dolayı gelir veya aylık almaya başlamaları, sosyal güvenlik kurumlarına tabi çalışmaya başlamaları, Sosyal güvenlik sözleşmesi akdedilmiş ülkelerdeki sosyal güvenlik mercilerine tabi çalışmaya başlamaları veya bu ülkelerin sosyal güvenlik kurumlarından gelir veya aylık almaya başlamaları, halinde bağlanmış gelir ve aylıkları kesileceği gibi, bu durumda olan kız çocuklarına Kurumca ölüm geliri veya aylığı da bağlanmayacaktır.

Sosyal Sigortalar Kanunu anlamında çocuk kavramı; “sigortalı tarafından evlat edinilmiş, tanınmış veya nesebi düzeltilmiş yahut babalığı hükme bağlanmış çocukları ile sigortalının ölümünden sonra doğan çocukları” (SSK. 23/II) kapsar.

Bağlanacak gelir, erkek çocuklar da dahil olmak üzere, her bir çocuk için, ölen sigortalının tespit edilecek yıllık kazancının %70’inin %25’i kadardır.

Malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarından bağlanan aylıklarla iş kazaları ve meslek hastalıkları sigortasından bağlanan gelir aynı kişi de birleşirse, aylık ve gelirden yüksek olanın tamamını, öbürünün ise yarısını alır. Eğer eşit ise, iş kazası ve meslek hastalığından bağlanan gelirin tamamı, diğer aylıkların ise yarısı verilir. (m. 92/II)

4958 sayılı Kanunla değişik SSK. 93/I uyarınca, “sigortalı olan ana ve babalarının ölümlerinde her ikisinden de gelir veya aylık bağlanmasına hak kazanan çocuklara, ana veya babadan bağlanan gelir ve aylıklardan önce bu Kanunun 92. maddesi dikkate alınarak yüksek olanının tümü eksik olanının da yarısı bağlanır”. Şu halde hak sahibi çocuklara ana ve babalarından gelir veya aylığa hak kazanmaları durumunda, “önce bu Kanunun 92. maddesi dikkate alınarak” yönündeki m. 93/I’deki ibare, ana

ve babanın aylık ve gelirlerinin kendi içerisinde değerlendirilmesi biçiminde uygulanacaktır.⁸³

Bu sigorta kolundan ölüm veya sürekli iş göremezlik geliri bağlanacak olanlara her ay sosyal yardım zammı da ödenir. (SSK. Ek m. 24a) Birden fazla sigorta kolundan gelir veya aylık almaya hak kazanılırsa en fazla ödemeye imkan veren dosya üzerinden sosyal yardım ödemesi yapılır. (SSK. Ek m. 24f) Sosyal yardım zammı hak sahiplerine her dosya için tamamı tevzi edilecek şekilde ve eşit oranda bölüştürülür. (Ek. m. 24e)

Sigortalının ölümünden dolayı aylık ve gelir almakta olan hak sahibi kız çocuklarına evlenmeleri halinde bir defaya mahsus olmak üzere aylık veya gelirlerinin iki yıllık tutarı "evlenme yardımı" olarak verilir. (Ek m. 12/I). Evlenme yardımının hesabında sosyal yardım zammı hesaba alınmaz. (Ek m. 24g). İki yıl içerisinde meydana gelen boşanma veya dul kalma halinde, bu süre için tekrar aylık ya da gelir ödenmez. (Ek m. 12/II)

İş kazası ve meslek hastalığı sonucu ölen sigortalının ailesine Bakanlar Kurulunca saptanacak tarife üzerinden, cenaze giderleri karşılığı ödenir. (m. 103/I). Ölen sigortalının cenazesi aile dışında bir gerçek veya tüzel kişi tarafından kaldırılmışsa, giderlerin belgelere dayanan ve Bakanlar Kurulunca saptanan tarifedeki miktarı geçmeyen kısmı, bunlara ödenir; ancak yapılan masraflar bu miktardan az olursa, artanı sigortalının ailesine verilir. (m. 103/II)

B. Ölüm Sigortası

Sosyal Güvenlik Hukukumuzda ölüm olayı, iki ayrı sigorta dalında düzenlenmiştir.⁸⁴ Ölüm sigortasından faydalanabilmek için sigortalının iş

⁸³ 8.8.2003 tarih ve 12-126 Ek Genelge

kazası ve meslek hastalığı dışında kalan herhangi bir nedenle ölmesi veya hakkında ölüm karinesi bulunması(MK. 31) ya da gaipliğine karar verilmiş olması(MK. 32) gerekmektedir⁸⁵.

Ölüm sigortası kapsamında esas olarak ölüm aylığı bağlanır.(SSK. 65). Buna ek olarak toptan ödeme, cenaze giderleri karşılığı ve kız çocuğu evlenme yardımı, ölüm sonrası sağlanan diğer sigorta yardımları olarak sayılabilir. Ayrıca ölüm aylığı almakta olanlar hastalık sigortası kapsamındaki sağlık yardımlarından da faydalanabilirler.

Kendisine ölüm aylığı bağlanacak kişiler; ölenin eşi, çocukları ve ana babasıdır. Sigortalının eşi sayılmak için sigortalıyla eşi arasında yasal evlilik bağının bulunması gerekmektedir.⁸⁶ Ölen sigortalının kız veya erkek çocuğunun ölüm sigortası yardımlarından yararlanabilmesi için evlilik birliği içinde doğmuş olması aranmaz. Çocukla ana arasındaki soybağı doğumla kurulur. Sigortalı tarafından evlat edinilmiş, tanınmış veya nesebi düzeltilmiş ya da babalığı mahkeme kararıyla hükme bağlanmış çocukları ile sigortalının ölümünden sonra doğan çocukları da hak sahibi sayılır.(SSK. 68/II)⁸⁷

Üvey ana baba, üvey çocuklar ve evlat edinenler yasal olarak hak sahibi sayılmazlar⁸⁸.

Ölüm aylığı bağlanması için Kanuna göre;" Malullük veya yaşlılık aylığı almakta iken, malullük veya yaşlılık aylığı bağlanmasına hak kazanmış olup henüz işlemi tamamlanmamış, bağlanmış bulunan malullük veya

⁸⁴ Kenan TUNÇOMAĞ: a.g.e., 366

⁸⁵ Müjdat ŞAKAR: Sosyal Sigortalar Kanununa Göre Ölüm Sigortasından Aylık Bağlanması-I, Yaklaşım Dergisi, 12,S:139(Temmuz,2004), 13

⁸⁶ Ali GÜZEL/A.Rıza OKUR: a.g.e., 374

⁸⁷ Erkan ÖZKAN: Sosyal Sigortalar Kurumu Uygulamasında Ölüm Aylığı, Yaklaşım Dergisi, 13,S: 150(Haziran,2005), 121

⁸⁸ Mehmet CAN: Baba veya Annedenden Birden Fazla Gelir veya Aylığa Hak Kazanma Durumu, Maliye Postası Dergisi,Ağustos 2002, 83

yaşlılık aylığı, sigortalı olarak çalışmaya başlaması sebebiyle kesilmiş, toplam olarak 1800 gün veya en az 5 yıldan beri sigortalı bulunup, sigortalılık süresinin her yılı için ortalama olarak 180 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi ödemiş durumda sigortalının ölmesi” gerekmektedir(SSK. 66). Bu prim ve sigortalılık süresi eksik kalırsa hak sahiplerine ölüm aylığı bağlanamayacaktır. Yasa bu eksikliğin iki yoldan tamamlanmasına ve bu yolların hak sahipleri tarafından da kullanılmasına olanak tanımaktadır: Hizmet borçlanması ve hizmet canlandırması.

Yaşları ne olursa olsun evli olmayan, evli olmakla beraber sonradan boşanan veya dul kalan ve Sosyal Sigortaya, Emekli Sandıklarına tabi bir işte çalışmayan, buralardan gelir veya aylık almayan kız çocukların her birine %25’i oranında aylık bağlanır⁸⁹.

Evlenen kız çocuğa, aylığın iki yıllık tutarı, bir defaya mahsus olarak “evlenme yardımı” olarak topluca ödenir. Evlenme iki yıldan önce sona ererse, iki yıllık süre dolmadan ölüm aylığı tekrar bağlanmaz.(Ek. 12)⁹⁰. Evlenme yardımı alan kız çocuk, iki yıl dolmadan eşinin ölümü üzerine ölen eşinden de aylığa hak kazanıyorsa, iki yıllık süre dolana kadar bu aylığı, sonrasında da aylıklardan fazla olanını alacaktır(SSK. 68/VI).

4958 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle ölen sigortalının çalışamayacak durumda malul kız çocuklarına, sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi çalışmalarından dolayı gelir veya aylık almamak kaydıyla, ölüm aylığı bağlanabileceği gibi ölüm toptan ödemesi de yapılabilecektir.

⁸⁹ Celal TOZAN: Sosyal Sigortalar Kurumu, Yetim Kız Çocuklarının Kestiği Gelir ve Aylıklarını Yeniden Ödemeye Başlayacak, Yaklaşım Dergisi, 13,S: 152(Ağustos,2005), 181

⁹⁰ Müjdat ŞAKAR: Sosyal Sigortalar Kanununa Göre Ölüm Sigortasından Aylık Bağlanması-II, Yaklaşım Dergisi, 12,S:140(Ağustos,2004), 26

Ayrıca Kanuna, 4958 sayılı Kanunla eklenen ek m. 47'de, gelir veya aylık almakta olan kız çocukların, sosyal güvenlik sözleşmesi akdedilmiş ülkelerdeki sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olarak çalışmaya başladıkları takdirde veya bu ülkelerin sosyal güvenlik kuruluşlarından gelir veya aylık almaya başlamaları halinde, bağlanan gelir ve aylığın kesileceği öngörülmüştür.

Zorunlu Bağ-Kur sigortalısı olarak çalışan kız çocuğuna babasının ölümü üzerine ölüm aylığı bağlanamayacağı yolundaki ilgili Yargıtay kararı⁹¹, anılan hükümde geçen "emekli sandıklarına" ibaresinin nasıl anlaşılması gerektiği ve kapsamını belirleme bakımından önemlidir. Dolayısıyla, yasada yer alan emekli sandıkları kavramı, Bağ-Kur'u da kapsar şekilde değerlendirilmektedir.⁹²

18 yaşını, ortaöğretim yapması halinde 20 yaşını, yüksek öğrenim yapması halinde 25 yaşını doldurmamış olan veya çalışamayacak durumda malul bulunan ve Sosyal Sigortaya, Emekli Sandıklarına tabi çalışmalarından dolayı gelir veya aylık almayan erkek çocukların her birine %25 oranında aylık bağlanır⁹³.

Hak sahibi eş ve çocuklara bağlanacak aylıkların toplamının sigortalıya ait aylığın tutarını geçemez.

Hak sahiplerinin iş kazası ve meslek hastalıkları sigortasından gelire, ölüm sigortasından da ölüm aylığına hak kazanmaları durumunda yüksek olanın tümü, eksik olanın yarısı bağlanır. Her ikisi de eşitse iş kazası meslek hastalıkları sigortasından bağlanan gelirin tümü, ölüm sigortasından bağlanan aylığın ise yarısı verilir(SSK. 92).

⁹¹ Y10HD, 30.3.1989, 8650/2866(Resul ASLANKÖYLÜ: a.g.e, 483)

⁹² Ebru AKIN: a.g.e., 106

⁹³ Ali DEMİR: Çocuklara Aylık Bağlanması ve Kesilmesi, Maliye ve Sigorta Yorumları Dergisi,2002/359, 143

Kız çocukların hem ana hem de babalarından gelir veya aylığa hak kazanmaları durumunda, çocuğa bunlardan yüksek olanın tamamı ile düşük olanın yarısı bağlanır(SSK. 93). Ancak gelir ve aylıklardan hangisinin bağlanacağı hususunda 92. madde hükmü burada da uygulanır(SSK. 93).

Ölen sigortalının hak sahiplerinden hiç birine ölüm aylığı bağlanamazsa, sigortalının ödemiş olduğu malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarının tamamı hak sahiplerine aylık bağlama oranında toptan ödeme olarak dağıtılır(SSK. 71). Aylık bağlanabilecek hak sahibi varsa toptan ödeme yapılamaz.

Ölen sigortalının çocuğu yoksa dul eş toptan ödemenin %75 ini, toptan ödeme alacak çocuğu varsa %50 sini alır(SSK. 71/I, A). Kız çocuklar için aranan tek şart evli olmamalarıdır. Çalışmamak, gelir ya da aylık almama şartları toptan ödeme için aranmaz. Çalışamayacak derecede malul kız çocukları evli olsun ya da olmasın toptan ödemeye hak kazanacaktır⁹⁴.

Eşe ve çocuklara yapılacak toptan ödeme, toptan ödeme yapılacak miktardan düşükse, kalan kısım, her birinin hissesi %25 i geçmeyecek şekilde sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi çalışmayan veya 2022 sayılı Kanuna göre bağlanan aylık hariç olmak üzere her ne şekilde olursa olsun gelir ve aylık almayan ana ve babaya verilir(SSK. 71/IV).

Eşe ve çocuklara yapılacak toptan ödeme, toptan ödeme yapılacak miktardan fazla ise, hak sahiplerinin hisselerinden orantılı olarak indirim yapılır(SSK. 71/III).

Sigortalı olarak çalışmakta veya malullük, yaşlılık aylığı almakta iken veya sigortalı olarak çalıştığı işten ayrıldığı tarihten bir yıl geçmeden ölen

⁹⁴ Kemal GÜNDOĞMUŞ: Sosyal Sigorta Mevzuatında Ölen Sigortalı İçin Önemli Bilgiler, Maliye ve Sigorta Yorumları Dergisi,378(Ekim,2002),117

sigortalının ailesine, Bakanlar Kurulunca tespit edilecek tarife üzerinden, cenaze masrafı karşılığı ödenir(SSK. 103/l).

4. 2925 Sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu

2925 sayılı Kanun ile oluşturulan isteğe bağlı sigortalılık sistemi ile karşılanan riskler, iş kazası ve meslek hastalığı, hastalık, malullük, yaşlılık ve ölümdür.

Kanunun 3. maddesinde kız çocukları hem sigortalının bağımlısı hem de hak sahibi olarak yer almaktadır. Yasanın genel kapsamında, sigortalının geçindirmekle yükümlü olduğu çocukları arasında kız-erkek ayrımı gözetilmemiştir. (TSSK. m. 35)

Ancak diğer sosyal güvenlik kurumlarından farklı olarak tarım sigortalısının geçindirmekle yükümlü olduğu kimseler arasında ana ve babası sayılmamıştır. Norm birliği açısından son derece anlamsız ve adaletsiz olan bu ayırım sosyal güvenlik sistemindeki büyük bir boşluğu oluşturmaktadır.

Eş ve çocuklar Yasada öngörülen sağlık yardımlarından aynen faydalanmaktadırlar. Yalnız eşler bakımından da bir ayırım gözetilmiştir. Bu düzenlemeye göre, erkek sigortalı hiçbir şart aranmaksızın karısını geçindirmekle yükümlü iken, sigortalı kadının kocası çalışamayacak durumda malul ya da 55 yaşını doldurmuş olması şartıyla kapsam dahilindedir. (m. 35)

2925 sayılı Kanunun "tanımlar" başlıklı 3. maddesinde hak sahibi olarak eş ve çocuklar yer almaktadır. Ana ve baba hak sahibi olarak sayılmamıştır. 506 sayılı Yasadan farklı olarak hak sahibi çocuklar

arasında kız-erkek ayrımı gözetilmemiştir(TSSK. 35). Ancak eşler arasında cinsiyet farkı aynı hükümde yer almaktadır. Sigortalı erkek her durumda karısını bakmakla yükümlü iken, sigortalı kadının kocasını bakmakla yükümlü olması için kocanın çalışamayacak derecede malul ya da 55 yaşını doldurmuş olması şart koşulmuştur.

Kanunun 39/1,a maddesine göre iş kazası ve meslek hastalığı sonucu ölen sigortalının hak sahibi kız çocuğuna 506 sayılı Yasa gereği aylık bağlanır. Aynı hüküm gereği ölüm aylığı bağlanması ve toptan ödeme yapılması hususları da 506 sayılı Kanun hükümlerine göre yapılmaktadır.

III. BAĞ-KUR DÖNEMİ

1972 yılında yürürlüğe giren 1479 sayılı Kanun başlangıçta sadece uzun vadeli sigorta kollarını düzenlemeyi amaçlamıştı. Bunlar malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarıydı. 5.11.1985 tarih ve 3235 sayılı Kanunla⁹⁵ sağlık sigortası da 1479 sayılı Yasa kapsamına alınmıştır. Böylece Bağ-Kur, ILO'nun onayladığımız 102 sayılı Sözleşmesi⁹⁶ koşulunu yerine getirmiştir.

1. Sigortalının Bağımlısı Olarak

Sağlık yardımlarından yaralanacak olanlar, 4956 sayılı Kanunla değişik ek 11. maddesinde sayılmıştır. 1479 sayılı Kanunun 24. maddesine göre sigortalı olanlardan, sigortalılığı devam edenler, eş ve bakmakla yükümlü oldukları çocukları ile ana babaları, yaşlılık ve malullük

⁹⁵ RG. 9.11.1985/18923

⁹⁶ Levent AKIN: Bağ-Kur Sigorta Yardımları(İstanbul,1996), 147.

aylığı alanlar, eş ve bakmakla yükümlü oldukları çocukları ile ana babaları ve ölüm aylığı alanlardır. Ancak, sağlık yardımlarına ilişkin Yönetmeliğin 5. maddesinin 3. fıkrasına göre, başka sosyal güvenlik kurumunun sağlık yardımlarından yararlanan Bağ-Kur sigortalısının durumu belgelemek kaydıyla sağlık sigortası primi alınmaz ve sağlık yardımı da yapılmaz.

Çocuk kavramına sigortalı tarafından evlat edinilmiş, tanınmış ve nesebi düzeltilmiş yahut babalığına hükmedilmiş çocukları ile onun ölümünden sonra doğan çocukları da dahildir. (Yön. 5) Çocukların sağlık yardımlarından yararlanabilmeleri için 18 yaşını(orta öğretim yapmakta ise 20, yükseköğrenim yapmakta ise 25 yaşını) doldurmamış olması veya 18 yaşından büyük tahsilde bulunmayan çocukların malul olması gerekir. Kız çocukları için ise, herhangi bir yaş koşulu aranmaksızın evli olmaması ve geçimini sağlayacak başka bir gelirin olmaması yeterlidir.

Sağlık sigortasından yararlanmak için Bağ-Kur sigortalısı ya da yakını olmak ilk koşuldur. İlk defa sigortalı olanların en az sekiz ay, yeniden sigortalı olanların ise en az dört ay sağlık sigortası primi ödemiş olmaları ve Kuruma sağlık ve sigorta prim borcu bulunmaması gerekir.(4956 sayılı Kanunla değişik ek m. 12)

Yardımlar, hastalık ve iş kazası hallerinde yapılır. Hekim muayenesi, teşhis için gerekli klinik ve laboratuvar incelemesinin yapılması, teşhis ve tedavi için gerekirse sağlık kurumuna yatırma, tedavi için gerekli ilaç ve iyileştirme vasıtalarının sağlanması yardım kapsamını oluşturur. (Ek. m. 13)

Sağlık yardımı hastanın iyileşmesine kadar sürecektir. (Ek. m. 14) Ancak yataklı tedavi kurumlarından yapılacak sağlık yardımları altı ayı

geçemeyeceği öngörülmüştü. (Ek. m. 14/b) Anayasa Mahkemesi bu fıkrayı iptal etmiştir.⁹⁷

Sağlık yardımları, sigortalının sigortalılık niteliğini yitirdiği, aylık alanların ise bu hakkı kaybettiği tarihten itibaren doksan gün daha sürecektir. (Ek. m. 14,b; Yön. m. 10,b)

2. Hak Sahibinin Bağımlısı Olarak

1479 sayılı Kanun kapsamında kız çocukları, malullük ve yaşlılık aylığı almakta olan sigortalıların bakmakla yükümlü olduğu kişi sayılarak hak sahibinin bağımlısı sıfatıyla yardımlardan faydalanmaktadır.

Malullük sigortasından sigortalıya malullük aylığı bağlanır. Bağ-Kur Kanunu çalışma gücünün en az 2/3 ünü yitiren sigortalıları malul saymıştır. Sigortalının en az beş tam yıl sigorta primi ödemiş olması gerekir.

Bağ-Kur Kanunu iş kazası ve meslek hastalığını düzenlemiş değilse de, 29. maddeye göre, malullüğün iş kazası veya meslek hastalığı sonucu olarak da doğabileceğini belirtmiş ve bu olay nedeniyle çalışma gücünün 2/3 ünü kaybedenler için beş tam yıl sigorta primi ödemiş olmak koşulunu aramamıştır. Bağ-Kur açısından iş kazası ve meslek hastalığı malullük sigortası kapsamında düşünülmüştür.

Bağ-Kur Kanunu m. 82'de, iş kazası teriminin kapsamının tayininde 506 sayılı Yasa hükümlerinin kıyas yoluyla uygulanacağı öngörülmüştür⁹⁸.

Yaşlılık sigortasından da sağlanan esas yardım yaşlılık aylığı bağlanmasıdır. Yararlanma koşulları Kanunun 25.8.1999 gün ve 4447

⁹⁷ AYMK, 16.10.1996, 17/38, RG. 9.8.1997/213075

⁹⁸ Yusuf ALPER: a.g.e., 409

sayılı Kanunla değişik 35. maddesine göre; yazılı talepte bulunmak, talep tarihinde prim ve her türlü borcun ödenmiş olması, kadın ise 58, erkek ise 60 yaşını doldurmuş bulunması ve 25 tam yıl sigorta primi ödenmiş olması şarttır. Yaşlılık aylığı bağlanamayan durumlarda ise sigortalıya toptan ödeme yapılır.

Yasaya göre yaşlılık ve malullük aylığı almakta olanlar ve bunların bakmakla yükümlü olduğu kız çocukları da sağlık yardımları kapsamındadır. Sağlık yardımları ve koşulları incelenmiş olduğundan burada sadece sağlık yardımlarından yararlandıkları belirtilmiştir.

3. Hak Sahibi Olarak

Ölüm sigortasından sağlanan yardımlar şunlardır: eşe, çocuklara, ana ve babaya aylık bağlanması, eşe, çocuklara, ana ve babaya toptan ödeme yapılması, ölen sigortalı için cenaze masrafı karşılığı verilmesidir. Ayrıca ölüm aylığı bağlananlar sağlık sigortası kapsamında yer alan sağlık yardımlarından da yararlanırlar(Bağ-Kur ek. 11).

Hak sahiplerine dul ve yetim aylığı bağlanabilmesi için, ölen sigortalının: 5 tam yıl sigorta primi ödemiş olması(ölüm, iş kazası ve meslek hastalığı sonucu olursa prim şartı aranmaz) veya 5 tam yıl prim ödemiş, toptan ödeme talep etmiş, fakat henüz alamamış olması, malullük veya yaşlılık aylığı bağlanmış ya da aylığa hak kazanmış olması veya malullük ya da yaşlılık aylığı çalışmaya başlamış olmasından dolayı kesilmiş olması gerekir(Bağ-Kur Kanununun 4956 sayılı Kanunla değişik m.41)⁹⁹.

⁹⁹ Ali GÜZEL/Saim OCAK:1479 Sayılı Bağ-Kur Kanununda 4956 ve 5073 Sayılı Kanunlar İle Yapılan Değişiklikler, Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi 3/2004, 923

Beş yıllık sürenin zorunlu sigortalılık da geçirilmesi şart olmayıp, isteğe bağlı sigortalılık süresi de bu süreye dahil edilir. Hatta askerlik borçlanması yardımıyla da beş yıllık asgari prim eksikliği kapatılabilir¹⁰⁰

Ölüm aylığı bağlanabilmesi için hak sahiplerinin Kuruma yazılı başvuru bulunmaları gerekmektedir(Bağ-Kur. 41/II). Dilekçe de nelerin yer alması gerektiği Bağ-Kur Sigorta Yardımları İşlemleri Yönetmeliğinde¹⁰¹ gösterilmiştir.

Kız çocuklar için herhangi bir yaş koşulu aranmamaktadır. Kız çocuklar, evli olmaması, evli olmakla beraber sonradan boşanması veya dul kalması ve sosyal güvenlik kanunları kapsamında çalışmaması, bu kanunlar kapsamındaki çalışmasından dolayı gelir veya aylık almaması koşuluyla ölüm sigortası yardımlarından faydalanır¹⁰².

Evliliğin son bulması halinde kocasından da aylık almaya hak kazanan kız çocuğuna, bu aylıklardan fazla olanı bağlanır(m. 46/2).

Hak sahibi çocuk kavramı sigortalı tarafından evlat edinilmiş, tanınmış, nesebi düzeltilmiş, babalığı hükme bağlanmış veya sigortalının ölümünden sonra doğan çocuklarını da kapsar.

Erkek çocukların hak sahibi olabilmesi için 18 yaşını, orta öğrenim yapması halinde 20 yaşını, yüksek öğrenim yapması halinde 25 yaşını doldurmamış olması ve herhangi bir sosyal güvenlik kanunu kapsamında çalışmaması ve bu bu kanunlar kapsamında gelir veya aylık almaması ya

¹⁰⁰ Can TUNCAY/Ömer EKMEKÇİ:a.g.e., 526; Levent AKIN: a.g.e., 178

¹⁰¹ RG. 18.6.1979/16670

¹⁰² Derda AKCAN: Ölüm Aylığı Almanın Bağ-Kur Sigortalılığı ile İlişkisi, Yaklaşım Dergisi, 13,S:150(Haziran,2005), 149

da yaşı ne olursa olsun çalışamayacak derecede malul durumda olması gerekir(m. 45/c)¹⁰³.

Hak sahibi çocuklara bağlanacak aylık oranı %25 dir.

Hem Sosyal Sigortalar Kanununda hem de Bağ-Kur Kanununda çalışamayacak derecede malul olan kız çocuk, evli olsun olmasın ölüm aylığı hakkını korumaktadır. Ancak Bağ-Kur'da farklı olarak kız çocuk için başka bir şart aranmamıştır. Sosyal Sigortalar Kanununda çalışamayacak durumda malul olan kız çocuğun ölüm aylığı talep edebilmesi için, sosyal sigortaya, emekli sandıklarına tabi çalışmalarından dolayı gelir veya aylık almaması gerekmektedir. Dolayısıyla Sosyal Sigortalar Kanununda aleyhe bir düzenleme yer almaktadır(Bağ-Kur K. 45/2,c, SSK. 23/1,C, a;68/I,C,a).¹⁰⁴

Evlenmesi dolayısıyla kesilip daha sonra evliliğin son bulması sebebiyle yeniden bağlanan aylık ile kocasından hak kazandığı aylık birleştiğinde, kız çocuklarına bunlardan fazla olanı ödenir(m. 46/2)¹⁰⁵.

Hem anneden hem de babadan aylığa hak kazanan kız çocukları için açık bir düzenleme yoktur¹⁰⁶. Ancak 506 sayılı Yasanın 93. maddesi benimsenerek bu durumda yüksek olanın tamamı, diğerinin ise yarısı ödenmelidir¹⁰⁷.

¹⁰³ Vakkas DEMİR: Bağ-Kur'dan Ölüm Aylığı Alan Malul Kız Çocuklarının Durumlarının Değerlendirilmesi ve 4956 Sayılı Kanun ile Uygulamadaki Son Hali, Yaklaşım Dergisi, 12,S: 139(Temmuz,2004), 237

¹⁰⁴ Ebru AKIN:a.g.e., 136

¹⁰⁵ Vakkas DEMİR: Kız Çocuklarının Dul ve Yetim Aylığı Açısından Bağ-Kur Mevzuatı Karşısındaki Durumları ve Dul ve Yetim Aylığını Birlikte Alabilme İmkanları, Yaklaşım Dergisi, 12, S: 140(Ağustos,2004), 257

¹⁰⁶ Y10HD., 29.6.2000, E. 4572, K. 4817

¹⁰⁷ Levent AKIN: a.g.e., 192-193

Kız çocuklarına bağlanan ölüm aylıkları evlenmeleri veya bu Kanun ile diğer sosyal güvenlik kanunları kapsamında çalışmaya başlamaları halinde kesilir(m. 46/2)¹⁰⁸.

Sigortalının ölümünde hak sahiplerinin hiçbiri Bağ-Kur K. na göre ölüm aylığına hak kazanamıyorsa, sigortalının o güne kadar ödediği primler toptan ödeme şeklinde hak sahiplerine verilir(m. 44). Toptan ödeme ölüm aylığı oranlarına göre yapılır.

4. 2926 Sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu

2926 sayılı Kanun sigortalılara malullük, yaşlılık ve ölüm sigortası yardımları ile sağlık yardımları yapar. 24.7.2003 tarih ve 4956 sayılı Kanun(m. 56) 2926 sayılı Kanunun malullük, yaşlılık, ölüm sigortaları ile sağlık yardımlarını 2.8.2003'ten itibaren yürürlükten kaldırmış olup bunların yerine 1479 sayılı Kanunun ilgili hükümlerini ikame etmiş bulunmaktadır. Bununla birlikte sağlık sigortasının kapsamı (ek. m. 1), malullük aylığının hesabı (m. 14), yaşlılık aylığının hesabı (m. 18) ve ölüm aylığının hesabı (m. 24) ile ilgili hükümlerin 1.1.2005'e kadar uygulanacağı öngörülmüştür. (4956 sayılı Kanun geç. m. 3). 2926 sayılı Kanunun sağlık sigortası kapsamını düzenleyen ek. m. 1 yürürlükte bırakıldığından sağlık sigortasının kapsamı konusunda bu maddeye göre hareket edilecektir.

Sigortalılığı devam edenler ile eş ve bakmakla yükümlü oldukları çocukları, ana, babaları, yaşlılık ve malullük aylığı almakta olanlar ile e, ve bakmakla yükümlü oldukları çocukları, ana ve babaları ile ölüm aylığı alanlar 2926 sayılı Kanunun sağlık yardımlarından yararlanırlar. Bunun

¹⁰⁸ Şevket TEZEL: Bağ-Kur'dan Emekli, Dul yada Yetim Aylığı Alanlardan Aynı Zamanda Aktif Sigortalı Olanlarının Durumu, Yaklaşım Dergisi, 13,S:145(Ocak,2005), 240

dışında kalan sağlık sigortasından faydalanma şartları, sağlık yardımlarının süresi gibi konularda 1479 sayılı Kanun hükümleri uygulanacaktır.

2926 sayılı Kanunda, 1479 sayılı Kanundakinin aksine malullük, yaşlılık ve ölüm sigortasından bağlanacak aylıklara ek olarak sosyal yardım zammı ödenmesi öngörülmemiştir.

2926 sayılı Yasada uygulama ile ilgili boşluk bulunan hallerde 1479 sayılı Yasa veya o Yasaya dayanılarak çıkarılan yönetmelik hükümleri 2926 sayılı Kanunun temel ilkeleri ve amacı ile bağdaşması durumunda kıyasen uygulanmalıdır

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK SOSYAL SİGORTA HUKUKUNDA KIZ ÇOCUKLARININ SOSYAL GÜVENLİĞİ

Ulusal ve Uluslar arası mevzuatta her ne kadar kadın-erkek eşitliği sağlanacak düzeyde hükümler getirilse de sosyal güvenlik mevzuatımızda bazı durumlarda kadın ve erkek sigortalı için bazen de kız ve erkek çocukları için farklı düzenlemelerin getirildiği görülmektedir. Bu düzenlemeler hem sağlık yardımlarından faydalanmaları hem de hak sahibi durumunda aylık veya gelire hak kazanma durumlarında karşımıza çıkmaktadır.

I. TÜRK SOSYAL SİGORTA SİSTEMİNDE KIZ ÇOCUKLARININ KORUNMASINDA POZİTİF AYRIMCILIK SORUNU

Sosyal güvenlik sistemi genellikle, fakir ve zaruret içinde olan kimselerle ilgili olarak ortaya çıkar. Ancak, fakirliği önlemekten daha fazla ve geniş araçlara sahip olan sosyal güvenlik, kişilere bir güvenlik duygusu sağlama fonksiyonu üstlenmektedir. Sosyal güvenlik, birbirini bütünleyen sosyal sigorta, sosyal yardım ve hizmetlerden oluşmaktadır¹⁰⁹.

¹⁰⁹ Serpil AYTAÇ: a.g.m., 28

Kadınlar da bu sosyal güvenlik kavramı içinde son derece önemli bir yere sahiptir. Cinsiyete dayalı olarak kadınlara ve erkeklere somut, özel, belirli ve ayrıcalıklı statüler yüklenilmemesi gerektiği düşünülebilir. Ancak pozitif ayrımcılık eksiklerin giderilmek suretiyle ihtiyacı olan kadın tarafının erkeklerle eşit şekilde yaşamaya başlamalarına imkan tanımaktadır¹¹⁰.

Kadınların ülkemizde istihdam edilebilirliği çok geri düzeydedir. Kendilerini gerçekleştirebilme olanakları yok gibidir. Nesnel gibi görünen düzenlemelerin uygulamada bir cinsin daha çok zor duruma düşürülmesi konusu, dolaylı ayrımcılık kavramı ile açıklanabilir. İşte bu noktada karşımıza çıkan pozitif eylem, karşı eylem yolu ile istihdamda kadınlar ve erkekler arasında uygulama ve tavra dayanan ayrımcı etkilerin bertaraf edilmesine dayanır¹¹¹.

Kadın ve erkek eşitliğinin sağlanması, kadına karşı ayrımcılığın önlenmesi ve çalışan kadının korunması için, Birleşmiş Milletler, Uluslar arası Çalışma Örgütü ve Avrupa Birliği dahil olmak üzere bir çok uluslar arası kuruluşun hazırladığı belgeler bulunmaktadır¹¹².

Birleşmiş Milletler nezdinde imzalanan “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi” sözleşmesine, 24 Temmuz 1985 tarihinde ülkemizde onaylanarak taraf olunmuştur¹¹³.

Bu sözleşmeye göre; bir ülkenin tam ve eksiksiz kalkınmasının, dünyada refahın ve barışın elde edilmesinin, kadınların erkeklerle eşit şartlarda, her alanda azami katkılarının gereğine inanarak, kadınların ailenin refahına ve toplumun kalkınmasına yaptıkları büyük katkıların

¹¹⁰ Meryem KORAY: Çalışma Yaşamında Kadın Gerçekleri, Anne İdaresi Dergisi,c: 25, S: 1(Mart,1992), 118

¹¹¹ Gökhan POLAT: “Yetim Aylığı’nın Pozitif Ayrımcılık Temelli Bir Değerlendirmesi”,SGDD,(Kasım-Aralık 2006), 221

¹¹² Kadir ARICI: Avrupa Birliği Sosyal Güvenlik Hukuku(Ankara,1997), 78

¹¹³ RG: 14.10.1985/18898

henüz tam olarak anlaşılmadığının, anneliğin sosyal önemi ve ana babanın aile içinde ve çocukların büyütülmesindeki rollerini göz önünde bulundurarak ve kadınların neslin üremesindeki önemli rolünün aile içinde ayrıma neden olmaması gerektiğinin, nitekim çocukların yetiştirilmesinde kadın ve erkek ile toplumun tamamının sorumluluğu paylaşmaları gerektiğinin bilincinde olarak anlaşmaya varılmıştır¹¹⁴.

Sözleşmenin 1. maddesine göre; “kadınlara karşı ayırım” deyimi kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelecektir.

Taraf Devletler kadının tam gelişmesini ve ilerlemesini sağlamak için, özellikle politik, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlar başta olmak üzere bütün alanlarda, erkeklerle eşit olarak insan hakları ve temel özgürlüklerinden yararlanmalarını ve bu hakları kullanmalarını garanti etmek amacıyla yasal düzenleme dahil bütün uygun önlemleri alacaklardır(m. 3).

Ayrıca kadın erkek eşitliğini fiilen sağlamak için Taraf Devletlerce alınacak geçici ve özel önlemler, bu sözleşmede belirtilen türden bir ayırım olarak düşünölmeyecek ve hiçbir şekilde eşitsizlik veya farklı standartların korunması sonucunu doğurmayacaktır. Fırsat ve uygulama eşitliği hedeflerine ulaşıldığı zaman bu önlemlere son verilecektir(m. 4/1).

Sözleşmede belirtildiği gibi kadınların erkeklerle aynı seviyede ilerleme, gelişme ve korunma sahibi olabilmesi için yapılacak düzenlemeler

¹¹⁴ Meryem KORAY: Sosyal Politika(Bursa, 2000), 284

herhangi bir ayrımcılık anlamına gelmemekte; tam aksine gerekli ve de mecburi önlemler anlamına gelmektedir. Kadınların ve hatta kız çocuklarının da bu tanıma girdiğini düşünürsek toplumsal anlamda yapılan pozitif ayrımcılığın yüksek bir amaca hizmet ettiğini söylemek mümkündür.

Uluslar arası belgelerden biri olan ILO'nun 100 sayılı "Eşit Değerde İş İçin Erkek ve Kadın İşçiler Arasında Ücret Eşitliği Hakkında"¹¹⁵ sözleşmesi de kadın erkek eşitliğine yöneliktir. Bu sözleşme ülkemizde 14 Nisan 1967 tarihinde kabul edilmiştir.

Bu sözleşme bakımından ücret deyimi, işçinin çalıştırılması nedeniyle işveren tarafından kendisine nakdi veya ayni olarak doğrudan doğruya veya bilvasıta kendisine ödenen normal, kök veya asgari ücret veya aylıkla, sağlanan bütün diğer menfaatleri içine alır. Burada sözü edilen eşitlik, cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin tespit edilmiş ücret hadlerini ifade eder(m. 1)¹¹⁶.

Uluslar arası alanda yapılan düzenlemelere bakıldığında, kadınların ve kadın haklarının korunması anlamında bir çok adım atılmıştır. Bu düzenlemelerin amacı, kadınların tarihten beri süregelen erkek egemen yapıda ezilmiş olmasının önüne geçmektir¹¹⁷. Bu nedenle, kadınların haklarında iyileştirmeler yapabilmek için kadınlara özgü, haklı önlemler alınmaktadır.

¹¹⁵ RG. 13.6.1967/12620

¹¹⁶ Emine Tuncay SENYEN-KAPLAN: Türk İş Hukuku ile Uluslar arası Sözleşmeler ve Mukayeseli İş Hukuku Açısından Kadın İşçinin İş İlişkisinden Doğan Hakları ve Korunması(Ankara,1999), 51

¹¹⁷ Sosyal Planlama Başkanlığı:Türkiye'de Erken Emeklilik Uygulaması ve Değerlendirmesi, Sigortalılık Açısından Kadın Erkek Eşitliği(Şubat, 1986), 30

Ulusal mevzuatımızda da eşitliğe dair düzenlemeler yer almaktadır. Anayasanın 10. maddesine göre, herkes, dil,din,ırk,cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, mezhep ve benzeri nedenlerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Devlet organları da bu ilkeye uygun hareket etmek zorundadır. Bu maddeye göre; kadın ile erkek arasında eşitliği sağlamak Devletin asli görevlerindedir. Devlet bunu sağlamak amacıyla her türlü önlemi almak zorundadır.

Anayasanın 60. maddesi de herkesin, sosyal güvenlik hakkına sahip olduğunu ifade etmektedir. Devlet bu hakkı sağlayabilmek için her türlü tedbiri alır ve teşkilatı kurar. Kadınlar özellikle de kız çocukları bu sosyal güvenlik hakkından faydalanmak için Devlet tarafından çıkarılan bir çok hukuki düzenlemeye ihtiyaç duymaktadır.

Kız çocuklarına sosyal sigorta yardımı olarak verilen yetim aylığı, pozitif ayrımcılık anlamında, yasaların kadınlara yönelik koruyucu düzenlemelerinden sayılabilir. Ancak çalışmaya başlamaları halinde kız çocuklarına bağlanan bu aylıklar kesilmektedir. Bunun sonucunda, kız çocukları aylıkların kesilmemesi için, düşük ücretler karşılığında uzun çalışma saatleri ve kötü istihdam şartlarına maruz kalmaktadırlar.

Pozitif eylemin hareket noktası, kadınların erkeklerle iş yaşamına eşit katılımlarının önünü açmak için çalışmaya ilişkin bir yöneliş olabilir. Eğitim düzeyinin düşük olduğu, birçok kurumsal yapıda kadınların çok küçük oranlarda temsil edilebildiği, aile içinde, kamusal ve özel birçok alanda, özellikle işyerlerinde tacize imkan tanıyan ortamlar var olduğu sürece kadınlar eşit olamaz¹¹⁸.

¹¹⁸Gökhan POLAT: a.g.m.,223

II. 5510 SAYILI KANUNDA KIZ ÇOCUKLARININ SOSYAL GÜVENLİĞİ

Sosyal güvenlik mevzuatımızda norm birliği sağlanması amacıyla bütün kurumlar tek çatı altında toplanarak 5510 sayılı Kanun¹¹⁹ çıkartılmıştır. Hukukumuzdaki farklı düzenlemeleri gidermek için hazırlanan bu Kanun ile haksız ve de adaletsiz uygulamalar kaldırılmak istenmiştir. 5434 sayılı Kanun, 1479 sayılı Kanun, 506 sayılı Kanun ile 2925 ve 2926 sayılı Kanunlar ve bunlara ait ayrıksı düzenlemeler tek bir Kanuna tabi kılınmıştır. 5510 sayılı Kanuna göre bu dağınık görünüm giderilmiştir.

Ancak 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanununa tabi kamu görevlileri Anayasa Mahkemesinin ilgili maddeleri iptali ile 5510 sayılı Kanun kapsamından çıkartılmıştır. Sağlanmak istenen norm ve standart birliği bu şekilde bozulmuştur. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 1.1.2007’de yürürlüğe girmesi planlanmış fakat söz konusu iptal hükümlerinden sonra yürürlük tarihi altı ay ertelenmiştir. Şu andaki duruma göre Emekli Sandığı Kanunu dışındaki mevzuat, 5510 sayılı Kanun kapsamında yer almaktadır.

1. Kız Çocuğu Kavramı

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununa göre; genel sağlık sigortasının kapsamına, bakmakla yükümlü olduğu kişiler de dahildir. Genel sağlık sigortalısının sigortalı veya isteğe bağlı sigortalı olmayan veya kendi sigortalılığı nedeniyle gelir veya aylık bağlanmamış olan; 18 yaşını doldurmamış, lise ve dengi öğrenimde veya mesleki eğitimde olması halinde 20 yaşını doldurmamış ve yüksek

¹¹⁹ RG. 16.6.2006/26200

öğrenimde ise 25 yaşını doldurmamış ve evli olmayan, yaşına bakılmaksızın malul olduğu tespit edilen evli olmayan çocukları(kız çocukları) genel sağlık sigortalısının bakmakla yükümlü olduğu kişiler kapsamına girmektedir.

Bu tanıma giren kız çocuklarının ayrıca tesciline gerek yoktur. Burada eğitimde olmayan 18 yaşını doldurmuş kız çocukları bakmakla yükümlü bulunan kişi kapsamından çıkartılmıştır. Yasada, yaşları ne olursa olsun evli olmayan, evli olmakla beraber sonradan boşanan veya dul kalan kız çocukları, bakmakla yükümlü olunan kişi sayılmamakta, sadece ölen sigortalıdan dolayı ölüm aylığı bağlanmaktadır. Bu durumda kız çocukları sigortalının ölümünden dolayı hak sahibi durumuna gelirler.

Bakmakla yükümlü olunan kız çocuğu, Yasadaki şartları taşıdığı sürece her türlü sağlık hizmetinden genel sağlık sigortası kapsamında faydalanabilmektedir¹²⁰.

5510 sayılı Yasa kapsamında bakmakla yükümlü olunan kişi kapsamından çıkan kız çocukları ise; birey olarak zorunlu genel sağlık sigortasına tabi olmaktadır ve de genel sağlık sigortalısı olarak prim yükümlüsü haline gelmektedir.

Kanunda kız çocukları, sigortalının bakmakla yükümlü olduğu kişi ya da kendisi hak sahibi durumunda genel sağlık sigortalısı olarak yer almaktadır.

Sigortalı tarafından evlat edinilmiş, tanınmış veya soy bağı düzeltilmiş veya babalığı hükme bağlanmış çocukları(kız çocukları) ile sigortalının ölümünden sonra doğan çocukları(kız çocukları), bağlanacak ölüm aylığından faydalanarak hak sahibi olurlar.

¹²⁰ Gürhan FİŞEK: a.g.m., 320

2.Sigortalının Bağımlısı Olarak

5510 sayılı Kanunun koruma altına aldığı riskler, iş kazası ve meslek hastalığı, hastalık , analık, malullük, yaşlılık ve ölümdür. Kanuna göre kimlerin sigortalı sayılacağı 4. maddede sıralanmıştır. 5. maddede ise sigortalı sayılmayanlar yer almaktadır.

Yasanın 60 maddesinde de genel sağlık sigortalısı sayılanlar düzenlenmektedir. Bu maddeye göre genel sağlık sigortalısı ve bunların bakmakla yükümlü olduğu kişiler bu Kanun kapsamındaki imkanlardan faydalanırlar.

Kanunun 3. maddesinde sigortalının bakmakla yükümlü olduğu kişiler eş, çocuklar ve ana babasıdır. Sigortalı ya da isteğe bağlı sigortalı sayılmayan, kendi sigortalılığı nedeniyle gelir veya aylık bağlanmamış olan; eş, 18 yaşını, lise ve dengi öğrenim veya 5.6.1986 tarihli ve 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanununda belirtilen aday çıraklık ve çıraklık eğitimi ile işletmelerde mesleki eğitim görmesi halinde 20, yüksek öğrenim görmesi halinde 25 yaşını doldurmamış ve evli olmayan çocukları ile yaşına bakılmaksızın bu Kanuna göre malul olduğu tespit edilen evli olmayan çocuklar ile geçiminin sigortalı tarafından karşılandığı tespit edilmiş ana ve baba, sigortalının bakmakla yükümlü olduğu kişilerdir.

Sigortalının bağımlısı konumundaki kız çocukları, erkek çocuklardan ayrı tutulmadan aynı şartlarda koruma altına alınmıştır. Kanunun 62. maddesinin 2. fıkrasına göre, sağlık hizmetlerinden ve diğer haklardan genel sağlık sigortalısı ile bakmakla yükümlü olduğu kişiler yararlandırılır.

60. madde gereği genel sağlık sigortalısı sayılanların çocukları, ana ya da babasının tescil edilmiş olmasına bakılmaksızın ve ayrıca bir işleme gerek olmaksızın 18 yaşına kadar genel sağlık sigortalısının bakmakla

yükümlü olduğu kişi olarak sağlık hizmetlerinden ve diğer haklardan yararlandırılır(m. 61/II).

Finansmanı Kurumca sağlanacak olan sağlık hizmetleri 63. maddede sayılmıştır. Genel sağlık sigortalısı ve bakmakla yükümlü olduğu kişiler bu hizmetlerden 68. maddede sayılan durumlar dışında herhangi bir katılım payı ödmeden faydalanabilirler. Genel sağlık sigortalısı ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin ödeyecekleri katılım payları, sağlık hizmetinin alındığı tarihteki asgari ücretin %75 ini geçmez(m. 68/4).

Sağlık hizmetleri dışında 65. maddeye göre yol gideri, gündelik ve refakatçi giderleri de Kurumca karşılanmaktadır. Kurumca karşılanmayacak olan sağlık giderleri ayrıca belirtilmiştir(m. 64). Gerekli görülen hallerde Kanun hem genel sağlık sigortalısına hem de bakmakla yükümlü olduğu kişilere yurtdışında tedavi imkanı da sağlamaktadır(m. 66).

Kanunun 67. maddesi gereğince sağlık hizmetlerinden faydalanacak kişiler için bazı şartlar öngörülmüştür: 18 yaşını doldurmamış olan kişiler, tıbben başkasının bakımına muhtaç olan kişiler, acil haller, iş kazası ile meslek hastalığı halleri, bildiri zorunlu bulaşıcı hastalıklar, 63. maddenin birinci fıkrasının a ve c bentleri gereğince sağlanan sağlık hizmetleri, 75. maddede sayılan afet ve savaş ile grev ve lokavt hali hariç olmak üzere sağlık hizmetlerinden ve diğer haklardan yararlanabilmek için;

- a) 60. maddenin birinci fıkrasının f bendi hariç diğer bentleri gereği genel sağlık sigortalısı ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin, sağlık hizmeti sunucusuna başvurduğu tarihten önceki bir yıl içinde toplam 30 gün genel sağlık sigortası prim ödeme günü sayısı olması,

- b) 60. maddenin birinci fıkrasının a bendinin 2 numaralı alt bendi ile b,d ve g bentlerine tabi olan genel sağlık sigortalısı ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin yukarıdaki bentte sayılan şartla birlikte, sağlık hizmeti sunucusuna başvurduğu tarihte kısa ve uzun vadeli sigorta primleri dahil genel sağlık sigortası prim borcunun bulunmaması, şarttır.

Ayrıca genel sağlık sigortalısı ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin sağlık hizmetlerinden faydalanabilmesi için acil haller dışında; nüfus cüzdanı, sürücü belgesi, evlenme cüzdanı, pasaport veya Kurumca verilen resimli sağlık kartlarının birinin gösterilmesi zorunludur(m. 67/2).

3. Hak Sahibinin Bağımlısı Olarak

Yasada tanımlanan kısa vadeli sigorta kolları iş kazası meslek hastalığı, hastalık ve analık sigortalarıdır. Uzun vadeli olanlar ise yaşlılık, malullük ve ölüm sigortalarıdır.

İş kazasının ne olduğu 13. maddede tanımlanmıştır. Bunun takip eden maddede de meslek hastalığına yer verilmiştir. Sigortalının, iş kazası ve meslek hastalığı dışında kalan ve iş göremezliğine neden olan rahatsızlıklar, hastalık halidir(m. 15/1). Sigortalı kadının veya sigortalı erkeğin sigortalı olmayan eşinin gebeliğinin başladığı tarihten itibaren doğumdan sonraki ilk sekiz haftalık, çoğul gebelik halinde ise ilk on haftalık süreye kadar olan gebelik ve analık haliyle ilgili rahatsızlık ve özürülük halleri analık hali kabul edilir(m. 15/2). Analık hali, sigortalı kadını ya da sigortalı erkeğin sigortalı olmayan karısını içine alan bir risk türü olduğu için kız çocuklarını kapsamamaktadır.

Sigortalıya hastalık veya analık hallerine bağılı olarak ortaya çıkan iş göremezlik süresince, günlük geçici iş göremezlik ödeneği verilir(m. 16/2). Ayrıca analık hali nedeniyle sigortalıya çocuğun yaşaması şartıyla emzirme ödeneği bağlanır.

İş kazası veya meslek hastalığı sonucu oluşan hastalık ve özürler nedeniyle Kurumca yetkilendirilen sağlık hizmeti sunucularının sağlık kurulları tarafından verilen raporlarda meslekte kazanma gücü en az %10 oranında azalmış bulunduğu belirtilen ve Kurum Sağlık Kurulunca bu durumu onaylanan sigortalı, sürekli iş göremezlik gelirine hak kazanır(m. 19/1).

Uzun vadeli sigorta kollarından olan malullük sigortası Kanununun 25 ve devamı maddelerinde düzenlenmiştir. Sigortalının veya işverenin talebi üzerine Kurumca yetkilendirilen sağlık hizmeti sunucularının sağlık kurullarınca usulüne uygun düzenlenecek raporlar ve dayanağı tıbbi belgelerin incelenmesi sonucu, çalışma gücünün veya iş kazası veya meslek hastalığı sonucu meslekte kazanma gücünün en az %60 ını kaybettiği Kurum Sağlık Kurulunca tespit edilen sigortalı, malullük sigortası bakımından malul sayılır(m. 25/1). Ancak sigortalı olarak ilk defa çalışmaya başladığı tarihten önce sigortalının çalışma gücünün %60 ını kaybettiği önceden veya sonradan tespit edilirse, sigortalı bu hastalık veya özürlü sebebiyle malullük aylığından yararlanamaz(m. 15/2).

Malullük sigortasının sağlanan yardım, sigortalıya malullük aylığı bağlanmasıdır. Aylık bağlanması için Kanun bazı koşullar aramıştır. İlk olarak 25. madde gereğince malul olma, en az 10 yıldan beri sigortalı bulunup, toplam olarak 1800 gün veya başka birinin sürekli bakımına muhtaç derecede malul olan sigortalılar için ise en az beş yıldan beri sigortalı bulunup toplam 900 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortası primi bildirilmiş olması ve de Kurumdan yazılı talepte bulunmak

gerekmektedir(m. 26). Bunlara ek olarak Kanunun 4. maddesinin birinci fıkrası b bendine göre sigortalı olanlar için genel sağlık sigortası primi dahil olmak üzere hiç bir prim borçları bulunmamalıdır.

Bir diğer uzun vadeli sigorta kolu olan yaşlılık sigortası ise 28 ve devamı maddelerde yer almaktadır. Yaşlılık sigortasının sağladığı yardımlar, sigortalıya yaşlılık aylığı bağlanması ve toptan ödeme yapılmasıdır.

Sürekli iş göremezlik geliri, malullük ya da yaşlılık aylığı almaya hak kazanmış sigortalı, 5510 sayılı Kanun kapsamında hak sahibi sayılmaktadır. Hak sahibi durumunda hem aylık almakta hem de genel sağlık sigortasından faydalanabilmektedir. Bu kişiler, Kanunun 60. maddesine göre genel sağlık sigortalısı sayılırlar. Hak sahibi durumundaki sigortalının bakmakla yükümlü olduğu kız çocukları da sağlık yardımlarından hak sahibinin bağımlısı olarak yararlanır.

4. Hak Sahibi Olarak

5510 sayılı Yasanın 3. maddesinde kimlerin hak sahibi olacağı belirtilmiştir. Sigortalının veya sürekli iş göremezlik geliri ile malullük veya yaşlılık aylığı almakta olanların ölümü halinde, gelir veya aylık bağlanmasına veya toptan ödeme yapılmasına hak kazanan eş, çocuk ve ana baba şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanıma göre kız çocukları da hak sahibi olabilmektedir.

A. Ölüm Aylığı

Kanunun 13. maddesinde iş kazasının tanımı yapılmıştır. Buna göre iş kazası; sigortalının işyerinde bulunduğu sırada, işveren tarafından yürütülmekte olan iş nedeniyle veya görevi nedeniyle, sigortalı kendi adına ve bağımsız çalışıyorsa yürütmekte olduğu iş veya çalışma konusu nedeniyle işyeri dışında, bir işverene bağlı olarak çalışan sigortalının, görevli olarak işyeri dışında başka bir yere gönderilmesi nedeniyle asıl işini yapmaksızın geçen zamanlarda, emziren kadının sigortalının, çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda, sigortalının, işverence sağlanan bir taşıtla işin yapıldığı yere gidiş gelişi sırasında, meydana gelen ve sigortalıyı hemen veya sonradan bedenen ya da ruhen özre uğratan olaydır.

Meslek hastalığı ise sigortalının çalıştığı veya yaptığı işin niteliğinden dolayı tekrarlanan bir sebeple veya işin yürütüm şartları yüzünden uğradığı geçici veya sürekli hastalık, bedensel veya ruhsal özürlülük halidir(m. 14).

Sigortalının çalıştığı işten dolayı meslek hastalığına tutulduğunun tespitini Kurum Sağlık Kurulu yapar. Hangi hallerin meslek hastalığı sayılacağı yönetmelikle belirlenir. Sosyal Sigorta Yüksek Sağlık Kurulu ortaya çıkan uyuşmazlıkları gidermekle görevlidir.

İş kazası ve meslek hastalığı, Kanunun 13. ve 14. maddelerindeki süreler dikkate alınarak Kuruma bildirmelidir.

İş kazası ve meslek hastalığı halleri nedeniyle sağlanan yardımlar şunlardır: sigortalıya; geçici iş göremezlik süresince günlük geçici iş göremezlik ödeneği verilmesi, sigortalıya; sürekli iş göremezlik geliri bağlanması, iş kazası ve meslek hastalığı sonucu ölen sigortalının hak sahiplerine; gelir bağlanması, gelir bağlanmış olan eş ve çocuklara;

evlenme ödeneği verilmesi, iş kazası ve meslek hastalığı sonucu ölen sigortalı için; cenaze ödeneği verilmesidir(m. 16/1).

İş kazası veya meslek hastalığına bağlı nedenlerden dolayı ölen sigortalının hak sahiplerine, 17. madde gereğince tespit edilecek aylık kazancının %70 i, 55. maddenin ikinci fıkrasına göre güncellenerek 34. madde hükümlerine göre gelir olarak bağlanır(m. 20/1). Ancak 55. maddenin ikinci fıkrasının “Bu Kanuna göre bağlanan gelir ve aylıklar” bölümü Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir¹²¹.

İş kazası veya meslek hastalığı sonucu meslekte kazanma gücünü %50 veya daha fazla oranda kaybetmesi nedeniyle sürekli iş göremezlik geliri bağlanmış iken ölenlerin, ölümün iş kazası meslek hastalığına bağlı olup olmadığına bakılmaksızın birinci fıkraya göre belirlenen tutar, 34. madde hükümlerine göre hak sahiplerine gelir olarak bağlanır(m. 20/2).

İş kazası veya meslek hastalığı sonucu meslekte kazanma gücünü %50 oranının altında kaybetmesi nedeniyle sürekli iş göremezlik geliri bağlanmış iken ölenlerin, ölümün iş kazası veya meslek hastalığına bağlı olmaması halinde sigortalının almakta olduğu sürekli iş göremezlik geliri, 34. madde hükümlerine göre hak sahiplerine gelir olarak bağlanır(m. 20/3).

Ayrıca bu Kanunun 4. maddesinin birinci fıkrası b bendine göre sigortalı sayılanların hak sahiplerine gelir bağlanabilmesi için kendi sigortalılığından dolayı, genel sağlık sigortası dahil hiçbir prim borcu bulunmamalıdır(m. 20/4).

Uzun vadeli sigorta kollarından biri olan ölüm sigortasından sağlanan haklar; ölüm aylığı bağlanması, ölüm toptan ödemesi yapılması, aylık

¹²¹ AYMK, 15.12.2006, 2006/111-2006/112, RG. 30.12..2006/26392.

almakta olan eş ve çocuklara evlenme ödeneği verilmesi ve cenaze ödeneği verilmesidir(m. 32/1).

Hak sahiplerinin ölüm aylığı alabilmesi için; en az beş yıldan beri sigortalı bulunup, toplam olarak 900 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş, malullük veya yaşlılık aylığı almakta iken veya malullük veya yaşlılık aylığı bağlanmasına hak kazanmış olup henüz işlemi tamamlanmamış , bağlanmış bulunan malullük veya yaşlılık aylığı, sigortalı olarak çalışmaya başlamaları nedeniyle kesilmiş olması durumunda Kuruma yazılı talepte bulunmaları şarttır. Ancak 4. maddenin birinci fıkrası b bendine göre sigortalı sayılanların hak sahiplerine aylık bağlanabilmesi için, ölen sigortalının genel sağlık sigortası dahil hiçbir prim borcu bulunmamalıdır(m. 32/2).

Dul eşe bağlanacak ölüm aylığı, 33. madde hükümlerine göre hesaplanacak aylığın %50 sidir, aylık bağlanmış çocuğu bulunmayan dul eşine ise bu Kanun kapsamında veya yabancı bir ülke mevzuatı kapsamında çalışmamamsı veya kendi çalışmaları nedeniyle gelir veya aylık bağlanmamış olması halinde %75 dir.

Bu Kanun kapsamında veya yabancı bir ülke mevzuatı kapsamında çalışmayan veya kendi çalışmaları nedeniyle gelir veya aylık bağlanmamış çocuklardan; 18 yaşını, lise ve dengi öğrenim görmesi halinde 20 yaşını, yüksek öğrenim yapması halinde 25 yaşını doldurmamayanlardan veya Kurum Sağlık Kurulu kararı ile çalışma gücünü en az % 60 oranında yitirip malul olduğu anlaşılanların veya yaşları ne olursa olsun evli olmayan, evli olmakla beraber sonradan boşanan veya dul kalan kızların her birine %25 i oranında ölüm aylığı bağlanır(m. 34). Bu çocuklardan sigortalının ölümü ile anasız babasız kalan veya sonradan bu duruma düşenlerle, ana ve babaları arasında evlilik bağı bulunmayan veya sigortalının ölümü tarihinde evlilik bağı bulunmakla beraber ana veya babaları sonradan

evlenenler ile kendisinden başka aylık alan hak sahibi bulunmayanların her birine %50 si oranında aylık bağlanır(m. 34).

Hak sahibi eş ve çocuklardan artan hisse bulunması halinde; ana ve babaya çalışmaması ve gelir veya aylık bağlanmamış olması halinde %25 i oranında; çalışmayan ana ve babanın 65 yaşın üstünde olması, gelir veya aylık bağlanmamış olması halinde ise artan hisseye bakılmaksızın %25 i oranında aylık bağlanır.

Sigortalı tarafından evlat edinilmiş, tanınmış veya soy bağı düzeltilmiş veya babalığı hükme bağlanmış çocukları ile sigortalının ölümünden sonra doğan çocukları da aynı esaslara göre hak sahibidirler. Hak sahiplerine bağlanacak aylıkların toplamı sigortalıya at aylığının tutarını geçemez; aksi takdirde hak sahiplerinden orantılı olarak indirim yapılır.

Hak sahiplerine bağlanacak aylıklar; sigortalının ölümü tarihini, hak sahibi olma niteliğinin ölüm tarihinden sonra kazanılması durumunda, bu niteliğin kazanıldığı tarihi, takip eden ay başından itibaren başlatılır.

Kanununun 35. maddesi gereğince aylığı kesilen çocuklardan, sonradan Kurum Sağlık Kurulu kararı ile çalışma gücünü en az %60 oranında kaybederek malul olduğu anlaşılanlara, 34. maddede belirtilen şartları taşımaları halinde, malullük durumlarının tespitine esas teşkil eden rapor tarihini takip eden ay başından itibaren, 94. madde hükmü saklı kalmak kaydıyla aylık bağlanır.

Ana veya babasından ayrı ayrı aylığa hak kazanan çocuklara, yüksek olanın tamamı, az olanın yarısı bağlanır. Kız çocuklarının hem eşinden, hem de ana ve babasından ölüm aylığına hak kazanması halinde, tercih ettiği aylığı bağlanır(m. 54)

Malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları ile iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından hak kazanılan aylık ve gelirler birleşirse, sigortalıya veya hak sahibine bu aylık veya gelirlerden yüksek olanın tamamı, az olanın yarısı, eşitliği halinde ise iş kazası ve meslek hastalığından bağlanan gelirin tümü, malullük ve yaşlılık aylığının yarısı bağlanır.

Ölen sigortalının hak sahiplerinden; kesinleşmiş yargı kararı üzerine, kendisinden aylık bağlanacak sigortalıyı veya gelir ya da aylık bağlanmış olan sigortalıyı, kasten öldüren veya öldürmeye teşebbüs edenlere veya bu Kanun gereğince sürekli iş göremez hale veya malul duruma getirenlere, kesinleşmiş yargı kararı üzerine, kendisinden aylık bağlanacak sigortalıya veya gelir ya da aylık bağlanmamış olan sigortalıya veya hak sahibine karşı ağır bir suç işlemesi veya bunlara karşı aile hukukundan doğan yükümlülüklerini önemli ölçüde yerine getirmemesi nedeniyle ölüme bağlı bir tasarrufla mirasçılıktan çıkarılanlara, sonraki eşinden dolayı bu Kanuna göre gelir veya aylığa hak kazanan dul eşe, önceki eşinden, gelir veya aylık ödenmez(m. 56).

B. Toptan Ödeme

Ölen sigortalının hak sahiplerine ölüm aylığı bağlanmaması durumunda, ölüm tarihi esas alınmak kaydıyla aylık bağlanma usulleri dikkate alınarak hak sahiplerine toptan ödeme şeklinde verilir(m. 36/1). Hak sahiplerine yapılacak toptan ödeme, sigortalıya yapılacak toptan ödeme miktarını geçemez; aksi halde hak sahiplerinden orantılı olarak indirim yapılır.

Toptan ödeme yapıldıktan sonra artan tutar olursa sigortalının ölümünden sonra doğan veya soy bağı düzeltilen veya babalığı hükme

bağlanan çocukların da aynı hükümler dikkate alınarak toptan ödeme yapılır.

Bu Kanun veya bu Kanundan önce yürürlükte bulunan sosyal güvenlik kanunlarına göre toptan ödeme yapılara tasfiye edilmiş süreler, borçlanılarak veya yurtdışı hizmetleri birleştirilerek ya da sonradan hizmet tespiti sebebiyle hak kazanılan sürelerin eklenmesi suretiyle ölüm sigortasından yararlanmak için gerekli prim ödeme gün sayısının tamamlanması halinde, hak sahiplerinin yazılı isteği üzerine 31. maddenin birinci fıkrasına göre ihya edilir. Yukarıdaki süreler, ihya edilen süreye ilişkin tutar dahil her türlü borçların ödendiği tarihi takip eden ay başı itibariyle bu Kanuna göre aylık bağlanmasında dikkate alınır.

C. Evlenme Ödeneği

Evlenmeleri nedeniyle bağlanan gelir ve aylıkları kesilmesi gereken eş veya çocukların, evlenmeleri ve talepte bulunmaları halinde almakta oldukları aylık ve gelirlerinin bir yıllık tutarı bir defaya mahsus olmak üzere evlenme ödeneği olarak peşin olarak ödenir. Evlenme ödeneği alan hak sahibinin aylığının kesildiği tarihten itibaren bir yıl içerisinde boşanması halinde, bir yıllık sürenin sonuna kadar gelir veya aylık bağlanmaz(m. 37/1).

D. Cenaze Yardımı

İş kazası veya meslek hastalığı sonucu veya sürekli iş göremezlik geliri, malullük veya yaşlılık aylığı almakta iken veya kendisi için en az 360 gün malullük, yaşlılık veya ölüm sigortası primi bildirilmiş olup da ölen sigortalının hak sahiplerine, asgari ücretin üç katı tutarında cenaze

ödeneği ödenir. Cenaze ödeneği, sırasıyla sigortalının eşine, yoksa çocuklarına, o da yoksa ana babasına, o da yoksa kardeşlerine verilir.

E. Sağlık Yardımı

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 60. maddesinde kimlerin genel sağlık sigortalısı sayılacağı hükme bağlanmıştır. Gelir veya aylık alan hak sahibi durumundaki kız çocukları da bu Kanuna göre genel sağlık sigortalısı sayılmaktadır.

Hak sahibi kız çocukları, sigortalının bakmakla yükümlü olduğu çocuklardan farklı olarak bizzat kendisi genel sağlık sigortası kapsamında sigortalı sayılırlar. Kanunun 60. maddesinin birinci fıkrasının f bendi kapsamında gelir alması nedeniyle genel sağlık sigortalısı sayılanlar, aynı zamanda diğer bentler gereği de genel sağlık sigortalısı sayılması halinde f bendi dışındaki bentler kapsamında genel sağlık sigortalısı sayılır.

Kanunun 60. maddesinin birinci fıkrası f bendinde sayılanlar; gelir veya aylıktan yararlanmaya başladıkları tarihten itibaren genel sağlık sigortalısı sayılırlar ve ayrıca bir bildirim gereksiz tescil edilmiş sayılırlar(m. 61).

5510 sayılı Kanun, tüm vatandaşları ve yerleşim Türkiye olan kişileri genel sağlık sigortası kapsamında zorunlu sigortalı olarak saymıştır. Buna göre kız çocukları da sigortalının bakmakla yükümlü olduğu kişiler kapsamından çıktığında kendisi birey olarak genel sağlık sigortalısı sayılmaktadır. Ancak 18 yaşını doldurana kadar Devlet, çocukları prim yükümlüsü olmadan genel sağlık sigortası kapsamına almıştır; 18 yaşını doldurduğu anda genel sağlık sigortası primi ödemek zorundadır.

18 yaşından küçük çocuğun ana ve babası yok ise 18 yaşına kadar 60. maddenin birinci fıkrasının c bendinin 7 numaralı alt bendi¹²² kapsamında primi Devlet tarafından ödenmek üzere genel sağlık sigortalısı sayılır.

Genel sağlık sigortalısı kız çocukları, bakmakla yükümlü olunan kız çocukları gibi Kanunun sağladığı sağlık hizmetlerinden ve her türlü haktan faydalanır. Hizmetlerden yaralanma şartları sigortalının bağımlısı bölümünde anlatıldığından gereksiz tekrardan kaçınıyoruz¹²³.

III. KIZ ÇOCUKLARININ SOSYAL GÜVENLİĞİNİN YETERLİLİĞİ SORUNU

Geçmişten günümüze doğru gelindiğinde sosyal güvenliğin bir ülkede yaşayan bütün bireyleri kapsayan koruyucu hizmetler bütünü olduğunu söylemek mümkündür. Bu kapsama bakıldığında ilk olarak korunmaya muhtaç bireylerin ilk sırada geldiği açıktır. Hem bütün dünyada hem de ülkemizde kadınlar tarihsel rolleri sebebiyle sosyal güvenlik hakkına en fazla ihtiyacı olan kesimi oluşturmaktadır.

Toplumun temelini oluşturan aile ele alındığında, kadının ve çocukların korunması anlamında bir çok hukuki düzenleme getirilmiştir. Devlet aileyi koruma altına almayı hedefleyerek toplumsal düzeni sağlamayı hedeflemiştir. Uluslar arası belgeler incelendiğinde ailenin, kadının ve de çocukların her bakımdan önemli birer statüye sahip olduğu belirtilmektedir.

¹²² “24.5.1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu hükümlerine göre korunma, bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinden ücretsiz faydalanan kişiler”

¹²³ Bkz. yuk. 2.II.1

Bu durum dikkate alındığında ülkemizde de sosyal yardım ve hizmetler ile sosyal sigortalar aracılığıyla kadınlara özellikle kız çocuklarına sağlanan imkanlar mevcuttur.

Sosyal sigortalar bakımından sağlanan yardımlar, 5510 sayılı Kanun çerçevesinde ele alınmıştır. Kız çocuklarının Kanunda hem bakmakla yükümlü olunan kişi hem de hak sahibi olarak korunduğunu inceledik. Ancak bunların koşulları açısından yeterli bir koruma sağladığı sorunu karşımıza çıkmaktadır.

Kanunda tanımlanan bakmakla yükümlü olunan kişilerin sağlık sigortasından faydalanmak için belli şartları taşıması gerektiği anlatılmıştır. Eğitim görmeyen 18 yaşını doldurmuş kız çocukları bu statüden çıkmaktadır. Ancak ülkemiz gerçeklerine göre 18 yaşından büyük, eğitim görmeyen aynı zamanda da çalışmayan kız çocukları, büyük bir kesimi kapsamaktadır. Bu duruma göre ana ya da babasının bakmakla yükümlü olmadığı bu kız çocuklarının birey olarak genel sağlık sigortalısı olması halinde prim yükümlüsü olacakları açıktır.

Hem çalışmayan hem de prim yükümlüsü olan bu kız çocukları, Kanunda belirtilen şartları gerçekleştiremediği için sağlanan yardımlardan faydalanamayacağı hususu önemli bir ülke gerçeğidir. Genel sağlık sigortası Kanununa göre herkes sigortalı olarak sosyal güvenlik hakkına sahipmiş gibi bir tablo görünse de; aslında bir çok kadın ve de kız çocuğu bu primleri ödeyememekten dolayı mecburen bu haktan yararlanamayacaktır¹²⁴.

Bu şekilde asıl korunmaya muhtaç kesim kapsam dışına itilmektedir. Aynı şekilde yetim aylığı almakta olan kız çocukları da çalışmaya başlamalarından dolayı aylıkları kesilmektedir. Bu durumda herhangi bir

¹²⁴ Can TUNCAY/Yusuf ALPER:Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma(İstanbul,1997), 111

sorun yokmuş gibi görünebilir. Ancak ülkemizde kadınların istihdamında bir sürü yetersizlik olduğunu düşünürsek, yetim aylığının kesilmesi önemli bir kayıp olacaktır.

Şöyle ki; kendi çalışmasından ötürü kesilecek yetim aylığını kaybetmemek için daha düşük ücretler ve kötü çalışma koşullarıyla karşı karşıya kalınacaktır. Bu durum kayıt dışı istihdamı da körüklemektedir. Ülkemizde yeni yeni kadınların istihdamı düzelmeye başlanmış olsa da; henüz tam bir gelişme yaşadığımız söylenemez. Yaşam standartları açısından kadınlar alt seviyelerde bulunmaktadır.

Kayıt dışı istihdamın ortadan kaldırılmasının dair yapısal düzenlemelerin eksikliği, anılan sosyal sigorta yardımlarından hak sahibi kız çocuklarının ve sosyal devletin beklentilerini en alt düzeyde geliştirmiştir. Böylece sosyal sigorta yardımlarının fiili koşulların oluşmaması sebebiyle olumsuz sonuçlar doğurmasının önüne geçilememiştir¹²⁵.

Yetim aylığı alan kız çocuğu, çalışma yaşamında birey olarak kendini gerçekleştirmemektedir. İlk olarak Devlet; çalışma yaşamını güçlendirecek düzenlemeler getirmelidir. 5510 sayılı Kanununun getirdiği "iyi niyetli" hükümlerin yaşamsal alanda kendini gösterebilmesi bakımından bir çok destekleyici programa ihtiyaç vardır. Sosyal Devlet anlayışına bağlı olarak mevcut ihtiyaca cevap verecek nitelikte kurallar dizisi oluşturulmalıdır. Sosyal sigortalar kapsamında getirilen kurallar yeterli olmamaktadır.

Yasaya göre genel sağlık sigortası giriş bildirgesini süresi içinde vermeyenlere aylık asgari ücret tutarında idari para cezası uygulanacaktır(m. 102/a).

¹²⁵ Meryem KORAY: Sosyal Politika(Bursa,2000), 283

Sigortalı, primini süresi içinde ve tam olarak ödemezse, ödenmeyen kısmı sürenin bittiği tarihten itibaren ilk üç aylık sürede her bir ay için %3 oranında gecikme cezası uygulanarak artırılır. Daha sonraki gecikmelere ise devlet iç borçlanma senetlerinin aylık ortalama faizi bileşik bazda uygulanarak gecikme zammı uygulanır(m. 89).

Prim borçlarının zamanaşımına uğraması veya terkini söz konusu değildir. Bu borçlardan sigortalının mirasçıları da sorumludur. Prim alacaklarının tahsili için en geç bir yıl içinde icra yoluna başvurmayan Kurum yetkili personeli hakkında da genel hükümlere göre soruşturma yapılacaktır. Sağlık hizmeti sunucuları, başvuran kişinin sigorta primlerini yatırıp yatırmadığını kontrol edecek ve belgeleyecektir(m. 73). Eğer hekimler ve sağlık çalışanları primini ödemiş sigortalılara ve bakmakla yükümlü olduğu kişilere sağlık hizmeti verirlerse bu hizmetler Kuruma fatura edilemeyecektir.

Primini ödeyemediği için ölüm aylığı alamayan hak sahibi kız çocukları, primlerin cezalı olarak ve/veya haciz yolu ile ödenmesi durumunda bu aylığı alabilecektir. Ancak primlerini ödeyemediği için genel sağlık sigortasından yararlanamayan sigortalıdan, yararlanamadığı geçmiş hizmetlerin primi istenmekte hatta prim yükümü, öldükten sonra hak sahiplerine de geçmektedir¹²⁶.

Genel sağlık sigortasının öngördüğü bu sistem, sosyal hukuk rejimine son derece aykırıdır. Genel sağlık sigortası sistemi ve sağlığın metalaştırılması, kamusal sağlık hizmetlerine en çok ihtiyacı olan yoksul ve yoksun kesimleri sağlık hizmetlerinden yoksun bırakmakla kalmayıp, en temel hak olan yaşam hakkından da yoksun bırakmaktadır.

¹²⁶ Müjdat ŞAKAR:a.g.e., 320

Yeni Kanunla gelen düzenlemelerle, güvenceye en çok ihtiyaç duyan çocukların(kız çocuklarının) sosyal güvenliklerini iyileştirecek bir sosyal güvenlik reformu yapılmamaktadır. Tersine; sosyal güvenlik dışına itilmekte, karşılanan sosyal riskler daraltılmakta, koruma düzeyi düşürülmekte ve yararlanma koşulları zorlaştırılmaktadır

SONUÇ

Sosyal Sigortalarda Kız Çocuklarının Sosyal Güvenliği konulu tezimizde, sosyal güvenlik sistemi içerisinde çocuklar ve sağlanan güvenceler geniş bir çerçevede ele alınmış; daha sonra sosyal sigortalardaki düzenlemeler üzerinde durulmuştur.

Sosyal güvenlik sistemini primsiz ve primli sistem olarak ikiye ayırdığımızda bizim çalışma alanımızı primli yani katılcı rejim oluşturmaktadır. Ancak, ocuk ve çocuğun korunması elbette ki sosyal sigortalarla sınırlandırılmayacak kadar geniştir. Çocuğun doğduğu andan itibaren aile içinde ve toplum içinde ayrı ayrı korunmaya muhtaç olduğu bir gerçektir. Gerek uluslararası gerekse ulusal düzenlemeler bu korumayı sağlamak gayesindedir.

Tarihsel sürece bakıldığında üç farklı sosyal güvenlik kurumunun varlığını görüyoruz. Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve de Bağ-Kur, tabi oldukları farklı kanunlarla üç ayrı kurumu oluşturmaktaydı fakat, bu üç ayrı kurum ne kadar da birbirine paralel düzenlemeler içerse de sosyal güvenlik alanında ki dağınık yapının birer göstergesiydi.

Yıllarca sosyal güvenlik sisteminde sağlanamayan norm ve standart birliği birçok tartışmaya sebep oldu. Hukukumuzda kız çocuklarına sağlanan yardımlar arasında da bazı önemli farklılıklar vardı.

Son olarak 31.05.2006 tarihli 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile üç kurum tek çatı altında toplanarak tek bir Yasa kapsamında düzenlenmiştir. Böylece sistemde norm ve standart birliği sağlanması bakımından önemli bir adım atılmıştır. Ancak daha sonra Anayasa Mahkemesi bazı hükümleri iptal ederek kamu görevlilerini bu

Kanun kapsamından çıkarmıştır. Sonuç itibariyle 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanunu, 5510 sayılı Kanuna tabi olmamaktadır.

Genel Sağlık Sigortası Kanununda, tüm vatandaşlar ve yerleşim yeri Türkiye’de olan kişiler genel sağlık sigortası kapsamında sayılmıştır. İşgücüne dahil olan ve zorunlu sosyal sigortalar kapsamına giren kişiler kadar, bir iş sahibi olmakla birlikte zorunlu sosyal sigortalar kapsamına girmeyen kişiler ve işsizler de genel sağlık sigortası açısından zorunlu sigorta kapsamındadır. Ayrıca işgücüne dahil olmayanlar da zorunlu genel sağlık sigortası kapsamındadır. Herkes zorunlu sigortalıdır ve bu nedenle herkes için sigorta primi ödenecektir.

Türkiye’de halen yürürlükte olan eski sisteme göre sağlık sigortası kapsamında olmayan yaklaşık 15 milyon nüfus vardır. Yeşil kartlı olmayan bu nüfusun tümü “zengin” olmayıp tam tersine geniş çoğunluğu, zorunlu sosyal sigortalar kapsamı dışında bırakılan ve isteğe bağlı sigortalı olmayan, ancak yeşil kart almalarını sağlayacak muhtaçlık olduğunu da kanıtlayamayan düşük gelirli kesimlerdir. Bu kişilerin zorunlu sağlık sigortası primini ödeyebilmeleri son derece zordur. Bu durum, Genel Sağlık Sigortasının uygulamaya konması süreci içinde düşük ve alt orta gelir gruplarının yaşamsal sorunlarla karşılaşacağını göstermektedir.

Sigortalının bakmakla yükümlü olduğu kız çocukları da eğer 18 yaşını bitirmiş ve eğitim görmüyorsa Genel Sağlık Sigortası kapsamında sigortalı sayılacak ve prim yükümlüsü haline gelecektir. Oysa ki; ülkedeki kız çocuğu nüfusunun çoğunluğu 18 yaşını doldurduğu anda prim ödeme yükümlülüğü ile karşı karşıya kalacaktır. Çalışma yaşamında kendini gösteremeyen bu kız çocukları bu şekilde büyük bir yükün altına girecek ve zorunlu olarak sağlık yardımlarından faydalanamayacaktır.

Ülkemizde halen iş gücü piyasasında kadınların çalışma koşulları tam bir iyileşme kaydetmiş değildir. Düşük ücretlerle, kötü koşullarda çalışmaya mecbur bırakılmaktadırlar. Toplumun en çok sosyal sigorta korunmasına ihtiyaç duyan kesimi, 5510 sayılı Kanun çerçevesinde dışlanmış olacaktır.

Aynı şekilde yetim aylığı alan kız çocukları, ekonomik olarak yeterli refaha ulaşamadıkları için kendi çalışmalarından dolayı kesilen yetim aylığını kaybetmemek için kayıt dışı ekonomiyi destekler biçimde istihdam edileceklerdir. Kendisi aylık aldığından dolayı sigortalı sayılacak ve prim borcu altına girecektir.

Yetim aylığına ilişkin önemli bir husus da, evlenmeleri nedeniyle kız çocuklarının aylığının kesilmesidir. Ancak ülkemizde bu durumun kadınların aylık almak amacıyla evlilik dışı birliktelik kurmak zorunda kalmalarıdır. Bu durum toplumun kökenini oluşturan aileyi ve çocukları olumsuz etkileyecek durumlar yaratmaktadır. Ekonomik olarak aylık almaya mecbur olan bu kadınlar toplum içinde daha büyük sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bundan dolayı evlilik dışı doğan çocuklar da doğdukları andan itibaren bu sorunlara ortak olmaktadır. Sosyal güvenliğin temel amaçlarından biri olan aile birliğinin sağlanması ve çocuğun aile içinde korunması zorlaşmaktadır.

Kanun, 18 yaşına kadar çocukların(kız çocuklarının) ana babası olmasa dahi genel sağlık sigortalısı olarak sağlık yardımlarından primi Devlet tarafından ödenmek suretiyle faydalanabileceğini belirtmiştir. Ancak bu yaşın üstündekiler için prim ödeme zorunluluğu olduğu açıktır. Bu şekilde kız çocuklarının çoğunluğu fiili anlamda sağlık yardımlarından yararlanamayacaktır.

Bir başka önemli husus da bakmakla yükümlü olunan kız çocuklarının isteğe bağlı sigorta kapsamına girmeleri durumunda genel sağlık sigortasını da ödemek zorunda kalmalarıdır.

Yeni Kanun, herkese sağlık sigortası kapsamında her türlü yardımı yapacağını vaat etse de; görüldüğü üzere bir çok kişi özellikle de en çok ihtiyacı olan kesim olan çocuklar(kız çocukları), şartları yerine getirememekten ötürü sağlık sigortası kapsamından dışlanacaktır. Uygulama aşamasında karşılaşılabilecek sorunlar giderilmedikçe 5510 sayılı Kanunun amacına ulaşamayacağı açıktır.

KAYNAKÇA

AKBULAK, Sevinç/AKBULAK, Yavuz, Sosyal Güvenlik Kurumlarının Kaynak Sorunları ve Çözüm Önerileri, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları no:17, Ekonomik ve Mali Araştırma Yarışması, Ankara, 2004

AKCAN, Derda, Ölüm Aylığı Almanın Bağ-Kur Sigortalılığı İle İlişkisi, **Yaklaşım Dergisi**, yıl 13, sayı 150, Haziran 2005

AKIN, Ebru, Türk Hukukunda Kadın İşçilerin Sosyal Güvenliği, 1.bası, İstanbul, 2005

AKIN, Levent, Bağ-Kur Sigorta Yardımları, İstanbul, 1996

AKIN, Levent, İş Kazasından Doğan Maddi Tazminat, Ankara, 2001

AKYILDIZ, Hüseyin, Sosyal Güvenlik Hukuku, Isparta, 2004

AKYÜZ, Emine, Ulusal ve Uluslar arası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması, Ankara, 2000

AKYİĞİT, Ercan, İş ve Sosyal Güvenlik Hukukun İlişkin Emsal Yargıtay Kararları, İstanbul, 2003

ALPER, Yusuf, Türkiye'de Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar, İstanbul, 2003

ARICI, Kadir, Avrupa Birliği Sosyal Güvenlik Hukuku, Ankara, 1997

ARICI, Kadir, Sosyal Güvenlik Dersleri, Ankara, 1999

ARASLI, Utkan, Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar, Ankara, 2002

ASLANKÖYLÜ, Resul, Sosyal Sigortalar Kanunu Yorumu, Ankara, 2003

AYTAÇ, Serpil, Korunmaya Muhtaç Çocuk ve Sosyal Güvenlik, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, cilt X, sayı 1-2, Nisan-Kasım 1989. s. 21-30

BOSTANCI, Yalçın, Sosyal Güvenlik Hukukunda İsteğe Bağlı Sigortalılık, İstanbul, 2004

CAN, Mehmet, Baba veya Anneden Birden Fazla Gelir veya Aylığa Hak Kazanma Durumu, **Maliye Postası Dergisi**, 1 Ağustos 2002

- ÇELİK, Nuri, İş Hukuku Dersleri,15.bası, İstanbul, 2000
- ÇENBERCİ, Mustafa, Sosyal Sigortalar Kanunu Şerhi, Ankara, 1985
- ÇUBUK, Ali, Sosyal Güvenlik ve Sosyal Güvenlik Kurumları, Ankara, 1982
- ÇUBUK, Ali, Sosyal Politika ve Sosyal Güvenlik, Ankara, 1983
- DEMİR, Ali, Çocuklara Aylık Bağlanması ve Kesilmesi, **Maliye ve Posta Yorumları Dergisi**, 1 Ocak 2002, sayı 359, s. 143-145
- DEMİR, Fevzi, Yargıtay Kararları Işığında İş Hukuku ve Uygulaması, İzmir, 2003
- DEMİR, Vakkas, Kız Çocuklarının Dul ve Yetim Aylığı Açısından Bağ-Kur Mevzuatı Karşısındaki Durumları ve Dul ve Yetim Aylığını Birlikte Alabilme İmkanları, **Yaklaşım Dergisi**, yıl 12, sayı 140, Ağustos 2004
- DEMİR, Vakkas, Bağ-Kur'dan Ölüm Aylığı Alan Malul Kız Çocuklarının Durumlarının Değerlendirilmesi ve 4956 Sayılı Kanun İle Uygulamadaki Son Hali, **Yaklaşım Dergisi**, yıl 12, sayı 139, Temmuz 2004
- DİLİK, Sait, Sosyal Güvenlik, Ankara, 1992
- FİŞEK, Gürhan, Sosyal Güvenliğin Cinsiyeti, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, cilt XXVII, Mart-Nisan-Mayıs 2003, sayı 239, s. 319-323
- GÖKÇE, Birsen, Cumhuriyet Döneminde Çocuk ve Gençlere Ait Yasal Düzenlemeler ve Yayınlar, Ankara, 1983
- GÜNAY, Cevdet İlhan, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri, Ankara, 2004
- GÜNDOĞMUŞ, Kemal, Sosyal Sigorta Mevzuatında Ölen Sigortalı İçin Önemli Bilgiler, **Maliye ve Sigorta Yorumları Dergisi**, sayı 378, 15 Ekim 2002
- GÜVEN, Ercan, Sosyal Sigortalar Genel Uygulama İlkeleri ve Sigorta Kolları, Eskişehir, 1976
- GÜZEL, Ali, Zorunlu Bağ-Kur Sigortalılığı ve Uygulama Sorunları, (ksc. Bağ-Kur), Prof.Dr. Kenan Tunçomağ'a Armağan, s. 191-238, İstanbul 1997
- GÜZEL, Ali/OKUR, Ali Rıza, Sosyal Güvenlik Hukuku, B. 9, İstanbul, 2003

GÜZEL, Ali/ OCAK, Saim, 1479 Sayılı Bağ-Kur Kanununda 4956 ve 5073 Sayılı Kanunlar İle Yapılan Değişiklikler, **Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi**, 2004/3,s. 909-954

İL, Sunay, Aile Yaşamı ve Gereksinimler, **Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları(Prof.Dr.Nihal Turan'a Armağan)**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayın No: 008, Ankara, 2001

İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Milli Komitesi, Yargıtayın İş Hukukuna İlişkin Kararlarının Değerlendirmesi, Kamu-İş, Ankara, 2002,2003

İZVEREN, Adil, Sosyal Politika ve Sosyal Sigortalar, Ankara, 1968

KAPLAN, Emine Tuncay, Kadın İşçinin İş İlişkisinden Doğan Hakları ve Borçları, Ankara, 1999

KORAY, Meryem, Sosyal Politika, Bursa, 2000

KORAY, Meryem, Kadının Ücretli Çalışması ve Önemi, **Amme İdaresi Dergisi**, cilt 25, sayı 1, s. 93-122, Mart 1992

KOŞAR, Nesrin, Sosyal Hizmetlerde Sosyal Yardım Alanı, Ankara, 2000

MOLLAMAHMUTOĞLU, Hamdi, İş Hukuku, Ankara , 2004

ORAL, İlhan, Dünyada ve Türkiye'de Sosyal Sigortalar Kapsamında Sağlık Sigortası Uygulamaları, Eskişehir, 2002

ÖZCAN, Reşat, Kamu Personel Rejiminde Emeklilik Sistemi, T.C. Başbakanlık Devlet Personel Başkanlığı(Uzmanlık Tezi), Ankara, 1993

ÖZKAN, Erkan, Sosyal Sigortalar Kurumu Uygulamasında Ölüm Aylığı, **Yaklaşım Dergisi**, yıl 13, sayı 150, Haziran 2005

ÖZCAN, Sezgin, Yetim Aylığında Çifte Standart, **Yaklaşım Dergisi**, yıl 12, sayı 142, Ekim 2004

SARACEL, Nüket, Sosyal Yardım ve Hizmet Kuruluşlarının Sosyal Politikası ve Türkiye Yradım Sevenler Derneği Uygulaması, Afyon, 1997

SEROZAN, Rona, Çocuk Hukuku, İstanbul, 2000

Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT, Ankara, 2001

SÖZER, Ali Nazım, Sosyal Sigorta İlişkisi, İzmir, 1991

SÖZER, Ali Nazım, Türkiye'de Sosyal Hukuk, İzmir, 1998

SÜZEK, Sarper, İş Hukuku, Ankara, 2002

ŞAKAR, Müjdat, Sosyal Sigortalar Kanununa Göre Ölüm Sigortasından Aylık Bağlanması-I,II, **Yaklaşım Dergisi**, yıl 12, sayı 139-140, Temmuz Ağustos 2004

ŞAKAR, Müjdat, Sosyal Sigortalar Uygulaması, B. 8, İstanbul, 2006

T.C Başbakanlık DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2001

TEZEL, Şevket, Bağ-Kur'dan Emekli, Dul ya da Yetim Aylığı Alanlardan Aynı Zamanda Aktif Sigortalı Olanlarının Durumu, **Yaklaşım Dergisi**, yıl 13, sayı 145, Ocak 2005

TOBB Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 1994

TOSUN, Metin, Türk ve Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerin Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Aile Yardımı Uygulamaları(Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2003

TOZAN, Celal, Sosyal Sigortalar Kurumu, Yetim Kız Çocuklarının Kestiği Gelir ve Aylıklarını Yeniden Ödemeye Başlayacak, **Yaklaşım Dergisi**, yıl 13, sayı 152, Ağustos 2005

TUNCAY, Can, İş Hukukunda Eşit Davranma İlkesi, İstanbul, 1982

TUNCAY, Can/ALPER, Yusuf, Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma, İstanbul, 1997

TUNCAY, Can/EKMEKÇİ, Ömer, Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri,B.11, İstanbul, 2005

TUNÇOMAĞ, Kenan, Kadının Özellikle Çalışan Kadının Sosyal Güvencesi, Bülent Nuri Esen'e Armağan, s. 457-477, Ankara, 1977

TUNÇOMAĞ, Kenan, Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar, İstanbul, 1987

Türkiye'de Erken Emeklilik Uygulaması ve Değerlendirmesi, Sosyal Planlama Başkanlığı, Şubat 1986, Ankara

YAZGAN, Turan, Sosyal Sigorta, İstanbul, 1977

YELEKÇİ, Memduh, Sosyal Sigortalar Kanunu Şerhi, Ankara, 1991

YÜKSEL, Şahin, İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları, İstanbul, 1985

ÖZET

Çocuk, eski devirlerden beri toplumların ilgilendiği bir varlıktır. Ancak, bu ilginin niteliği, kapsamı ve biçimi tarihsel gelişimde farklılıklar göstermektedir. Söz konusu farklılıklar, toplumların sosyal, kültürel gelişmesine, örgütlenmesine ve toplum içindeki egemenlik koşullarına bağlı bulunmaktadır. Çocuğu ilgilendiren her türlü ilişkiler bakımından, ana-babanın, ailenin ve yararları dolaylı biçimde etkilenebilecek diğer kişilerin yararlarının çocuğunkinden önce gelmesi, hatta çocuğun yararlarının hiç dikkate alınmaması doğaldı. Ailenin işlev kaybı, buna karşılık devletin aile karşısında güçlenmesi yönünde bir değişme başlayınca, devlet aileyi kontrol etme olanağını elde etmiştir. Devlet, kendi çıkarları doğrultusunda aileyi denetlemeye başlayınca, toplumsal ilgi çocuğun korunması yönünde yoğunlaşmıştır.

Aile reisinin çocuk üzerindeki sınırsız egemenliği giderek çocuğa karşı bakım ve koruma yükümlülüğüne dönüşmüştür. Devlet, zamanla bu yükümlülüğün yerine getirilmesi konusunda aktif bir denetim yürütmeye başlamıştır. Böylece, çocuk sorununu konu alan yasal düzenlemelerde çocuğun yararları, söz konusu olabilecek bütün diğer yararları geriye iterek başlı başına önem kazanmıştır. Hukuksal düzenlemelerin çocuğun güvenliğinin korunmasına yöneltilmesiyle hukukun sadece güçlülerin haklarını koruyan kurallar olmaktan çıkarak zayıfların, özellikle de korunmaya muhtaç durumda olan kişilerin sorunlarıyla ilgilenmesi arasında bağlantı kurulmaktadır.

Hukuksal bir kurum çerçevesinde çocuk ve çocuk haklarının ele alınmasına yeni çağda başlanmıştır. Ortaçağdan beri Batı ülkelerinde yayılmaya başlayan hümanist düşünceler ve doğal hukuk anlayışı ile 1789

Fransız Devrimi, çocukların korunması fikrinin geniş kitlelerce benimsenmesinde etkili olmuştur.

Uluslar arası metinlerin yanında ulusal mevzuatta da çocuk haklarını düzenleyen birçok hüküm bulunmaktadır. Başta Anayasa olmak üzere diğer kanunlarda da çocuklara özgü kurallar yer almaktadır.

Sosyal güvenlik alanında da çocukların ayrı bir statüde korunduğu dikkati çekmektedir. Hem primli hem de primsiz sistemde çocukların yetişkinlerden daha fazla korunmaya muhtaç olması bakımından getirilen düzenlemeler de bu ihtiyacı gidermeyi amaçlamaktadır.

Primli rejim olarak kabul ettiğimiz sosyal sigortalarda bilindiği üzere üç ana kurum tarafından bu güvence sağlanmaktaydı. Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ-Kur, birbirinden bağımsız biçimde örgütlenmişti. Dolayısıyla çocuklara özellikle de kız çocuklarına özgü düzenlemeler bu üç kurum ve kanun kapsamında farklılıklar göstermekteydi.

Uzun yıllardan beri gerekliliği bilinen ve de tartışılan norm ve standart birliğinin sağlanması maksadıyla bu üç kurum birleştirilmiş ve de tek bir kanun çerçevesinde yapılandırılmıştır. 31.05.2006 tarihli 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile bu tartışmalara bir son verilmek hedeflenmiştir. Ancak Anayasa Mahkemesinin iptali ile 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanununa tabi kamu görevlileri 5510 sayılı Kanun kapsamından çıkartılmıştır. Böylece amaçlanan norm ve standart birliği tam anlamıyla sağlanamamıştır.

ABSTRACT

Child has been an entity that the societies are interested in since the old ages. However, the quality, scope and the form of this interest has shown varieties in historical development. These varieties are dependant on the social and cultural development of the societies, their organizational models and the conditions of dominance in these societies. In terms of any relationship that could be the interest of the child, it was natural that the interests of the parents, the family and the other people whose benefits could be affected indirectly be more significant than that of the child's and even it was natural that the child's interests not be taken into consideration. When a change has occurred in the sense that the family lost its functions and, on the contrary, the government gained strength before the family, the government has had the opportunity to control the family. When the government has started to inspect the family, the societal interest has focused on the protection of the child.

The infinite sovereignty of the head of the family on the child has gradually turned into a responsibility of care and protection. Throughout the time the government has started an active inspection in order that this responsibility to be fulfilled. Thus, the interests of the child in the legislations concerning the child problem have gained a great significant by leaving all the probable interests and benefits aside. There has been a connection between the role of law that is no longer a series of rules that protect the right of the powerful, but is getting involved in the problems of the people that need to be protected, and the legislations focusing on the protection and the security of the child.

In scope of legal perspective, concern on the children's rights started in the New Age. The humanistic thoughts and understanding of natural law

that had spread since the Middle Ages in the Western countries and the French Revolution of 1789, have been effective on the acceptance of the protection of the children by the masses.

There are many clauses regarding the children's rights not only the in international but also in the national legislation. The Constitution, being the first, there are certain rules concerning children in many other laws.

It has been observed that children have a different status in terms of social security. Both in the premium and the non-premium systems the amendments aim to meet the need of the children since they need more protection than the adults.

In the social security system, which is accepted as the premium regime, this assurance was provided by three main organizations. Retirement Fund, Social Security Organization and Bag-Kur had been organized independently. Therefore, there had been varieties among these three organizations and in scope of law regarding the rights of the children, especially the girls.

In order to standardize the norms whose necessity has been known and discussed for many years, these three organizations have been united and restructured in scope of a single law. All the discussions have been brought to an end by the Law 5510, dated 31.05.2006, regarding the Social Security and General Health Security. However, with the cancellation announced by the Constitution Court, public officers who were subject to Retirement Fund Law numbered 5434 were no longer included by the Law numbered 5510. Therefore, the union of norms and standarts could not be founded.